

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ
ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ»
(Σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Έρευνας Βυζαντινού Πολιτισμού)

Ο Βίος και το μαρτύριο του Αγίου Νικολάου του εν Βουναίνη. Ερμηνευτική και ιστορική προσέγγιση

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της
Μαρίας Ξ. Δημοπούλου
Πτυχιούχου του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας
και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου,
(2017)

A.M.: 1013202005011

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δήμητρα Μονιού, Διδάκτωρ Βυζαντινής Φιλολογίας Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών (επόπτρια)
Γεωργία Ξανθάκη-Καραμάνου, Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
(μέλος)
Ιωάννης Πολέμης, Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
(μέλος)

Καλαμάτα, Μάρτιος 2023

Περίληψη

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας θα είναι η παρουσίαση και η ερμηνεία των ανέκδοτων αγιολογικών κειμένων που αναφέρονται στον Άγιο Νικόλαο τον εν Βουναΐνη Θεσσαλίας. Τα κείμενα αυτά, και ειδικότερα ο Βίος, είναι υψίστης σημασίας καθώς αποτελούν τη μοναδική πηγή για την ιστορία της Θεσσαλίας τον 10ο αιώνα. Γίνεται αναφορά στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής του αγίου καθώς και στο αγιολογικό είδος του κειμένου, το *μαρτύριο*. Ακολουθεί η σύντομη περιγραφή των χειρογράφων του Βίου και των διασκευών του, που περιλαμβάνουν πληροφορίες για τους συγγραφείς, τη χρονολόγηση, τις εκδόσεις καθώς και τη φιλολογική και ιστορική αξία των κειμένων αυτών. Επιπλέον, γίνεται μία απόπειρα μετάφρασης του αρχικού βίου ενώ στη συνέχεια γίνεται μια ερμηνευτική και ιστορική διερεύνηση των κειμένων του Βίου και της Ακολουθίας. Επιπροσθέτως, παρουσιάζονται παλαιότερα και σύγχρονα θαύματα του Αγίου Νικολάου καθώς και μονές αφιερωμένες προς τιμήν του.

Λέξεις κλειδιά: Μαρτύριο, Άγιος Νικόλαος Βουναΐνης.

Abstract

The object of study of this paper will be the presentation and interpretation of the anecdotal hagiological texts that refer to Agios Nikolaos in Vounaini of Thessaly. These texts and Bios in particular, are of the utmost importance as they constitute the only source for the history of Thessaly in the 10th century. Reference is made to the historical context of the saint's time as well as to the hagiological genre of the text, the martyrdom. The following is a brief description of the manuscripts of the Life and its adaptations, including information on the authors, dating, editions as well as the philological and historical value of these texts. In addition, an attempt is made to translate the original life, while an interpretive and historical investigation of the texts of the Life and the Succession is then carried out. In addition, ancient and modern miracles of Agios Nikolaos as well as monasteries dedicated in his honor are presented.

Key words: Martyrdom, Saint Nicolas of Vounaini.

Περιεχόμενα

Περίληψη	2
Αγιολογία.....	4
Ιστορικό πλαίσιο	11
Ο Βίος του αγίου Νικολάου του Νέου	18
Κώδικας υπ' αριθμόν 81 (αρχικός βίος).....	18
Κώδικας υπ' αριθμόν 94 (διασκευή του βίου από τον Αχαϊκό πρεσβύτερο)	23
Συναξάριον	24
Διασκευή του βίου σε δημόδη γλώσσα.....	25
Η Ακολουθία του Αγίου Νικολάου	26
ΑΡΧΙΚΟΝ «ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ» ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΒΟΥΝΑΙΝΗ	29
Απόδοση στα νέα ελληνικά του αρχικού Βίου	36
Σχολιασμός κειμένου.....	44
Τα θαύματα του αγίου Νικολάου.....	61
Μονές προς τιμήν του Αγίου	63
Συμπεράσματα	71
Βιβλιογραφία	72

Αγιολογία

Η κοινωνία ανά τους αιώνες διαμορφώνει και προβάλλει πρότυπα. Στο βυζαντινό κόσμο, εξιδανικευμένο τύπο ανθρώπου αποτελούσε ο άγιος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη ενός νέου είδους λογοτεχνίας, την αγιογραφία ή αγιολογία. Ο όρος αγιολογία είναι αμφίσημος. Σε πρώτο επίπεδο, ως αγιολογία ορίζονται οι παραγωγικές συνθέσεις που σχετίζονται με τη ζωή και τις πράξεις ενός αγίου, όπως επίσης και κείμενα που αφορούν στη λατρεία τους. Περιλαμβάνει τα πάθη, τους βίους, τα εγκώμια, τις ανακομιδές λειψάνων, τις καθιερώσεις ναών και την υμνογραφία¹. Σε δεύτερο επίπεδο, η αγιολογία, ορίζεται ως η επιστήμη που μελετά τους αγίους και την λογοτεχνία που συνδέεται με αυτούς, με κύριο μέλημά της την έκδοση των αγιολογικών κειμένων και τον καθορισμό της ιστορικής τους αξίας².

Η αγιολογία θεωρείται ως ένα από τα αξιολογότερα λογοτεχνικά είδη της βυζαντινής γραμματείας διότι τα έργα της αποτέλεσαν πολύτιμες και ενίοτε μοναδικές πηγές για τη γενική και τοπική ιστορία του Βυζαντίου. Ο καθηγητής Διονύσιος Α΄ Ζακυνθινός αναφέρει χαρακτηριστικά: "*Διά κοινωνίας έμφορουμένης βαθυτάτου θρησκευτικοῦ συναισθήματος ή Αγιογραφία άπετελεί λογοτεχνικόν είδος έκτάκτου σημασίας. Οί βίοι τῶν άγίων κατέχουν θέσιν ταπεινῆς έποποιίας, έν τῇ οποία έξαίρονται αί πράξεις ήρώων καί άθλητῶν τῆς πίστεως. Έν ταύτῳ τά κείμενα ταῦτα άποβαίνουν πηγαί σημαντικά διά την γενικήν καί τοπικήν ιστορίαν. Διά τήν τοπικήν ιστορίαν εἶναι ένίοτε πηγαί μοναδικαί επί μακράς περιόδους. Καθ ὅλου, οί βίοι άγίων χαρακτηρίζουν τάς τάσεις καί τά ιδεώδη τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας ἢ τούλάχιστον μεγάλου μέρους αὐτῆς*"³.

Κατά τους πρώιμους χριστιανικούς αιώνες, συγκεκριμένα κατά τον 2^ο και 3^ο αιώνα, στην περιοχή της Μεσογείου, διαμορφώνεται το πρώτο είδος αγιολογικής σύνθεσης, τα μαρτύρια⁴. Η λέξη μαρτύριο παρουσιάζει μία ενδιαφέρουσα πολυσημία. Σημαίνει την ομολογία, τον βασανισμό, τον τάφο του μάρτυρα όπου συγκεντρώνονται οι πιστοί για να τιμήσουν την επέτειο του θανάτου του και το λογοτεχνικό είδος που περιγράφει τα πάθη των μαρτύρων. Το μαρτύριο, λοιπόν, στα πρώιμα βυζαντινά χρόνια, αποτελεί μία δημόσια ομολογία της πίστεως αυτού, που μολονότι του επιβάλλεται ως ποινή ο θάνατος, επιθυμεί να παραμείνει σταθερός στην ομολογία της χριστιανικής του πίστης και απορρίπτει την ειδωλολατρία⁵. Στα μαρτύρια περιγράφεται η προσπάθεια των δικαστών να πείσουν τους Χριστιανούς να αλλαξοπιστήσουν καθώς και ο μαρτυρικός θάνατος του εκάστοτε μάρτυρα(π.χ. η σταύρωση του). Αξίζει να αναφερθούν τα μαρτύρια δύο συγκλονιστικών μορφών της

¹ Talbot (2008) 862.

² Οπ. π. 862.

³ Ζακυνθινός (1959) 184.

⁴ Ευσέβιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία* 5.2-3 και Talbot (2008) 863.

⁵ Trites (2004) 66, και Bauer (2000), εν. μάρτυς, μαρτυρία, μαρτύριον. Βλ. επίσης Trites (2004) 4-18.

διωκόμενης χριστιανικής εκκλησίας, της Φηλικίτης και της Περπέτουας⁶, καθώς και το μαρτύριο του Αγίου Πολυκάρπου⁷.

Μία άλλη μορφή αγιολογικού κειμένου είναι τα αποφθέγματα των Πατέρων της ερήμου⁸ που χρονολογούνται τον 4^ο και 5^ο αιώνα. Πρόκειται για συλλογές διηγήσεων, θαυμάτων και περιστατικών από τη ζωή των ασκητών που έζησαν στην έρημο της Αιγύπτου. Οι πράξεις και τα λόγια των Πατέρων της ερήμου είναι διατυπωμένες με απλότητα και σαφήνεια που τις καθιστούν κατανοητές και προσιτές σε όλους ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου. Το γεγονός ότι αυτά τα κείμενα σώζονται σε πολλές συλλογές και πολλά χειρόγραφα αποδεικνύει την ευρύτατη διάδοση τους. Οι ανθολογίες αποφθεγμάτων οργανώνονται είτε σε αλφαβητική σειρά με βάση το όνομα του συγγραφέα⁹ είτε με βάση το περιεχόμενό τους¹⁰.

Τον 4^ο αιώνα εμφανίζονται οι βίοι αγίων, ένα αγιολογικό είδος που παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με το ρητορικό εγκώμιο. Περιέχουν πληροφορίες σχετικά με τη ζωή, το έργο και τα θαύματα κληρικών, ασκητών, μοναχών ή ακόμα και λαϊκών ανθρώπων που ξεχώρισαν για τις χριστιανικές αρετές τους¹¹. Στόχος τους, λοιπόν, είναι να προβάλλουν ιδανικά πρότυπα χριστιανικής συμπεριφοράς, όπως είναι η αγνεία, η παρθενία, η εγκράτεια, ο ευτελισμός του σώματος, η αδιαφορία για τα φθαρτά, κτλ. Στη συγγραφή ενός εγκωμιαστικού βίου, ο εκάστοτε συγγραφέας όφειλε να ακολουθεί ορισμένους κανόνες¹². Ξεκινούσε, λοιπόν, με το προσίμιο στο οποίο τόνιζε τη σπουδαιότητα του αγίου, τη δυσκολία να τον βιογραφήσει επάξια αλλά και την τιμή που του πρόσφερε αυτό το εγχείρημα. Στο κυρίως μέρος, επαινούσε την καταγωγή, την πατρίδα, την οικογένεια και την εκπαίδευση¹³, ενώ ένα μέρος του βίου ήταν αφιερωμένο στο χαρακτήρα του αγίου, στους πνευματικούς του αγώνες και στα φυσικά χαρίσματά του, όπως για παράδειγμα το δώρο της προφητείας και η πρόβλεψη του θανάτου του. Επίσης, περιέγραφε τον μαρτυρικό του θάνατο και τα θαύματά του, ενώ στον επίλογο, σύγκρινε τον άγιο με παλαιότερους αγίους¹⁴.

Το πρώτο και σημαντικότερο έργο αυτού του αγιολογικού είδους είναι ο βίος του Οσίου Αντωνίου που συντάχθηκε από τον Μέγα Αθανάσιο τον 4^ο αιώνα και

⁶ Delehay (1921) 63-72.

⁷ Holmes (2007) 241 και Delehay (1921) 11-58.

⁸ Οι ανθολογίες αυτές είναι γνώστες και με τους τίτλους: Αποφθέγματα Πατέρων, Γερωντικών, Βίβλος Γερόντων, Λόγοι αγίων Πατέρων, Παράδεισος Πατέρων, Πατερικόν, Λειμών, Δηγήσεις, Ιστορίες, κ.ά.

⁹ Βλ. ενδεικτικά Ward (1980), *The Desert Christian Sayings of the Desert Fathers: The Alphabetical Collection*, New York. Σε αυτή την παραλλαγή τα κείμενα κατατάσσονται σε αλφαβητική σειρά ξεκινώντας από το Α (Αντώνιος) μέχρι τον Ω (Ωρ) και έπειτα παρατίθενται τα αποφθέγματα των ανωνύμων αναχωρητών. Βλ. ενδεικτικά Ward, B. (1975) *The Wisdom of the Desert Fathers: Aporhthegmata Patrum from the Anonymous Series*, Oxford.

¹⁰ Στη θεματική παραλλαγή τα αποφθέγματα χωρίζονται σε 21 κεφάλαια με βάση το περιεχόμενό τους, όπως η κατάνυξη, η εγκράτεια, η ακτημοσύνη, η υπομονή, η διάκριση, η προσευχή, η υπακοή, η ταπεινοφροσύνη, η αγάπη, η νήψη, κ.ά. Βλ. ενδεικτικά Guy. J. -C. (1993) *Les apophthegmes des peres: collection systematique*, chapitres I-IX, Paris.

¹¹ Talbot (2008) 863.

¹² Aigrain (1953) 121-124, 197 και Δετοράκης (1992) 24-25.

¹³ Delehay (1921) 200.

¹⁴ Οπ. π. 200-201.

μεταφράστηκε στα Λατινικά και σε ανατολίτικες γλώσσες¹⁵. Σε αυτό, ο Πατριάρχης της Αλεξάνδρειας βιογραφεί το σπουδαίο Αιγύπτιο ερημίτη, σύμφωνα με τους ρητορικούς κανόνες και τον προβάλλει ως πρότυπο μίμησης για τους χριστιανούς, ενώ ο συγκεκριμένος βίος αποτέλεσε και πρότυπο για μεταγενέστερα κείμενα. Γύρω στο 370-74, ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός συντάσσει έναν πανηγυρικό στην αδερφή του Γοργονία, στον οποίο μιλά με τα πιο ένθερμα λόγια για αυτή, ενώ λίγο αργότερα το 380, ο Γρηγόριος επίσκοπος Νύσσης γράφει το βίο της αδερφής του Αγίας Μακρίνας. Έναν αιώνα αργότερα συντάσσονται το Λαυσιακόν του Παλλαδίου¹⁶(419-420) και η Φιλόθεος Ιστορία¹⁷ του Θεοδωρήτου επισκόπου Κύρρου(444). Τον 6ο αιώνα συντάσσονται δύο αξιόλογοι βίοι, αυτοί των αγίων Ευθυμίου και Σάββα, που περιέχουν λεπτομερείς ημερομηνίες, τοπωνύμια και γεγονότα, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζονται και ως έμπιστες ιστορικές πηγές. Στις αρχές του έβδομου αιώνα συντάσσεται το Λειμωνάριον ή Λειμών από τον Ιωάννη Μόσχο, στο οποίο περιέχονται βιογραφικά στοιχεία ασκητών και ασκητριών που συγκέντρωσε ο συγγραφέας από τις περιοδείες του στα μοναστικά κέντρα της εποχής¹⁸.

Τον 7ο αιώνα η συγγραφή βίων παρουσιάζει μία ύφεση ενώ εμφανίζεται ένα βασικό συστατικό της αγιολογικής λογοτεχνίας, τα θαύματα¹⁹. Τα θαύματα συνήθως ήταν ενσωματωμένα στα μαρτυρία και στους βίους, υπήρξαν όμως και ως ανεξάρτητα έργα τα οποία περιείχαν τη μετά θάνατο θαυματουργική δραστηριότητα ενός αγίου²⁰. Δίνουν πληροφορίες για την καθημερινή ζωή της εκάστοτε περιόδου ενώ παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για ασθένειες και θεραπευτικές πρακτικές²¹. Χαρακτηρίζονται από ζωντάνια, απλή γλώσσα και βρίθουν υπερβολών²². Μολαταύτα, σε ορισμένες περιπτώσεις αποτελούν πολύτιμη πηγή ιστορικών πληροφοριών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το θαύμα του Αγίου Δημητρίου, που γράφτηκε από τον Ιωάννη Θεσσαλονίκης, και αποτελεί σοβαρότατη πηγή για την ιστορία των σλαβικών επιδρομών στα Βαλκάνια και κυρίως για τις επιθέσεις των Σλάβων στη Θεσσαλονίκη στα τέλη του 6ου αιώνα²³. Επίσης, σημαντικές συλλογές θαυμάτων αποτελούν της Αγίας Θέκλας, των Αγίων Κοσμά και Δαμιανού, του Αγίου Αρτεμίου, του Αγίου Νικολάου, κ.ά²⁴.

Τα περισσότερα κείμενα του είδους συντάχθηκαν κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο, τα κοινωνικά δρώμενα της οποίας παρήγαγαν τα περισσότερα ερεθίσματα για τη

¹⁵ Βλ ενδεικτικά Gregg, R. C. (1980) *Athanasius: The Life of Antony and the Letter to Marcellinus*, New York.

¹⁶ Πρόκειται για έργο που περιέχει ιστορίες μοναχών της Αιγύπτου, της Συρίας, της Παλαιστίνης και της Μικράς Ασίας και αποτελεί πολύτιμη πηγή για το μοναχισμό του 4ου αιώνα. Τσάμης (1999) 35.

¹⁷ Ονομάζεται και *Ασκητική Πολιτεία* και περιέχει σύντομους βίους ασκητών της Αντιοχείας που έζησαν τον 4^ο και 5^ο αιώνα και είναι γραμμένο σε αττική γλώσσα. Οπ. π. 35-36.

¹⁸ Οπ. π. 36.

¹⁹ Delehaye (1921) 287-303.

²⁰ Talbot (2008) 865.

²¹ Johnson, S. F. (2006) *The Life and Miracles of Thekla: A Literary Study*, Washington, DC-Cambridge, Mass.

²² Τσάμης (1999) 140.

²³ Lemerle (1953) 349-361., Ηλιάδου, *Ο Άγιος Δημήτριος και οι Σλάβοι*, Πεπραγμένα του Θ' Διεθνούς Βυζαντινολογικού συνεδρίου (Θεσσαλονίκη 1953), τόμος γ', Αθήνα (1958) 128-140.

²⁴ Talbot (2008) 865.

συγγραφή τους. Αυτή την περίοδο, συντάσσονται βίοι αξιωματούχων, εκκλησιαστικών και κοσμικών που σχετίζονταν με το εικονομαχικό ζήτημα καθώς και βίοι ιδρυτών μοναστηριών²⁵. Σημαντικότεροι βίοι της δεύτερης περιόδου της εικονομαχίας (815-843)²⁶ είναι οι βίοι του Αγίου Φιλαρέτου, του Νικηφόρου του Μηδικίου και του Ευθυμίου Σάρδεων. Κατά τη διάρκεια του β' μισού του 9^{ου} και του 10^{ου} αιώνα²⁷, συντάσσονται οι σπουδαίοι βίοι των εικονοφίλων πατριαρχών Ταρασίου και Νικηφόρου από τον Ιγνάτιο Διάκονο και του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτου, ιδρυτή της μονής της Μεγίστης Λαύρας²⁸. Ο άγιος της μεσοβυζαντινής εποχής δεν ήταν σαν αυτόν της πρώιμης, που ήταν σαλός, αναχωρητής, ζούσε στην απομόνωση και είχε αντικοινωνική συμπεριφορά. Αυτός ζούσε στις επαρχίες, δρούσε ως πνευματικός καθοδηγητής, διατηρούσε καλές σχέσεις με την πολιτική εξουσία και πολλές φορές μεσολαβούσε ανάμεσα στα ηγετικά κοινωνικά στρώματα και στα χαμηλότερα. Γι' αυτό το λόγο, ορισμένοι βίοι αυτής της περιόδου υπήρξαν πολύτιμες ιστορικές πηγές²⁹. Για παράδειγμα, ο βίος του επισκόπου Πέτρου Άργους δίνει πληροφορίες για τις βαρβαρικές επιδρομές των Αράβων εναντίον της Πελοποννήσου κατά τον 10^ο αιώνα³⁰, ο βίος του Οσίου Λουκά, ιδρυτή της μονής του Στειρίου στη Βοιωτία και μάρτυρα για τις επιδρομές του Συμεών(ηγεμόνα της Βουλγαρίας) εναντίον της Στερεάς Ελλάδας³¹ και του Αγίου Νίκωνος του Μετανοείτε που παρέχει σημαντικές πληροφορίες για την ιστορία της Πελοποννήσου του 10^{ου} αιώνα³². Σύμφωνα με τον Sevcenko, οι βίοι του Θεόδωρου του Συκεώτη, του Πέτρου της Ατρώας, του Λουκά του Στειριώτη και του Νίκωνα του Μετανοείτε κατατάσσονται στην κατηγορία χαμηλού ύφους λόγω του ότι απευθύνονταν στο λαϊκό κοινό³³.

Ένα νέο είδος αγιολογικών κειμένων αποτελούν τα συναξάρια και τα μηνολόγια (10^{ου}-11^{ου}), με σημαντικότερα έργα το *Συναξάριο της εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως*³⁴ και το *Μηνολόγιο του Συμεών του Μεταφραστή*³⁵. Στα Συναξάρια περιέχονται εν συντομία διηγήσεις πολλών αγίων, οργανωμένων χρονολογικά σύμφωνα με την τιμητική μέρα του καθενός και αναγιγνώσκονται μετά την έκτη ωδή των κανόνων του Όρθρου³⁶. Στα μηνολόγια, τα οποία δεν διαφέρουν

²⁵ Οπ. π. 866.

²⁶ Βλ ενδεικτικά Sevcenko, I. (1977) "*Hagiography of the iconoclast period*", Birmingham, 113-31.

²⁷ Βλ. Ενδεικτικά Efthymiadis, S. (1996) "*The byzantine hagiographer and his audience in the ninth and tenth centuries*", in C. Hogel (ed.), *Metafrasis: Redactions and Audiences in Middle Byzantine Hagiography*, Oslo.

²⁸ Talbot (2008) 866.

²⁹ Odb "hagiography" 897-8.

³⁰ Βλ ενδεικτικά Ζακυθηνός (1908) *Ο πολιούχος του Άργους Άγιος Πέτρος, επίσκοπος Άργους ο Θαυματουργός*, Αθήναι, Δ. Α., Η Βυζαντινή Ελλάς, σ.62, 64, 74-75, Βέης (1928) *Αι επιδρομαί των Βουλγάρων υπό τον τζάρον Συμεών και τα σχετικά σχόλια του Αρέθα Καισαρείας*, "Ελληνικά" 1, 348-350, 355.

³¹ Γ. Π. Κρέμος, *Φωκικά- Προσκυνητάριον της εν τη Φωκίδι μονής του Οσίου Λουκά τουπίκλιν Στειριώτου*, τόμ. Α'-Γ', Αθήναι (1874- 1880) και Ν. Βέης (1928) 337- 370 και Ζακυθηνός (1959) 75.

³² Λάμπρος (1906) 129- 228 και Ζακυθηνός (1959) 76.

³³ Βλ ενδεικτικά Sevcenko I., *Hagiography of the Iconoclast Period, Iconoclasm*, ed. A.Bryer.

³⁴ Βλ. Ενδεικτικά H. Delehaye, (1902)., *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae: Propylaeum ad Acta Sanctorum*, Bruxelles και A. Luzzi(1995), *Studi sul Sinassario di Costantinopoli*, Rome: Dipartimento di filologia greca e latina, Sezione bizantino-neoellenica, Università di Roma "La Sapienza".

³⁵ Talbot (2008) 867.

³⁶ Noret, (1968) "*Menologes, synaxaires, menses*", AB 86 21-24

πολύ από τα συναξάρια³⁷, περιέχονται επίσης ταξινομημένα με ημερολογιακή σειρά, συλλογές κειμένων αγίων και εορτών³⁸. Το μηνολόγιο του Συμεών του Μεταφραστή είναι ένα δεκάτομο έργο στο οποίο ο Συμεών ξαναγράφει παλαιότερους βίους αγίων σε λόγια γλώσσα³⁹.

Κατά την παλαιολόγια περίοδο (1261-1453) παρουσιάζεται άνθιση στην παραγωγή των αγιολογικών κειμένων⁴⁰, παρόλο που τον 12^ο και 13^ο αιώνα ήταν σε ύφεση⁴¹. Αυτή την εποχή παρατηρείται, επίσης, αύξηση του αριθμού των αγίων λόγω των θρησκευτικών αντιπαραθέσεων που σχετίζονταν με την ένωση της Λυών και των ησυχαστών, της ανακατασκευής και της ίδρυσης καινούργιων μοναστηριών στην Κωνσταντινούπολη, στη Θεσσαλονίκη, στον Άθω και στα Μετέωρα, καθώς και της ανάπτυξης μιας επίσημης διαδικασίας αγιοποίησης⁴². Οι συγγραφείς αυτής της περιόδου είναι μοναχοί και εκκλησιαστικοί. Ένας από τους σπουδαιότερους αγιολόγους συγγραφείς είναι ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κόκκινος⁴³, ο οποίος έζησε γύρω 1300-1377. Συνέθεσε βίους αγίων των τεσσάρων πρώτων αιώνων, όπως για παράδειγμα των Αποστόλων, των τριών Ιεραρχών, της αγίας Φεβρωνίας αλλά και συγχρόνων του Θεσσαλονικών αγίων, όπως ο Ισίδωρος Α΄ Κωνσταντινουπόλεως και ο Γρηγόριος Παλαμάς⁴⁴. Ο Φιλόθεος έτρεφε ιδιαίτερη αγάπη για τη γενέτειρά του τη Θεσσαλονίκη και για τους επιφανείς συμπολίτες του, όπως μαρτυρούν οι πανηγυρικοί λόγοι για την πόλη που εμπεριέχονται στα έργα του⁴⁵. Ο Φιλόθεος και πολλοί συγγραφείς της εποχής του, όπως ο Μακάριος Χρυσοκέφαλος και ο Θεόκτιστος Στουδίτης, ήταν μορφωμένοι και συνέθεταν υψηλού επιπέδου έργα με πληθώρα ρητορικών σχημάτων⁴⁶. Ο Θεόκτιστος Στουδίτης, μάλιστα, είχε πρόσβαση στην περίφημη βιβλιοθήκη της μονής Στουδίου⁴⁷.

Αυτή την εποχή συντίθενται και κείμενα θαυμάτων όπως είναι των Κοσμά και Δαμιανού από το Μάξιμο το Διάκονο(1300), το θαύμα της Ζωοδόχου Πηγής από τον Νικηφόρο Κάλλιστο Ξανθόπουλο(1308-20), μία έκθεση μεταθανάτιων θαυμάτων του Πατριάρχη Αθανασίου Α΄ από τον Θεόκτιστο Στουδίτη(1330) και μία συλλογή θαυμάτων του Αγίου Ευγενίου που έλαβαν χώρα στο μοναστήρι του στην Τραπεζούντα από τον Ιωάννη Λαζαρόπουλο(1360)⁴⁸. Μάλιστα, τα τρία τελευταία θαύματα υποδεικνύουν πως οι συγγραφείς τους ήταν εξοικειωμένοι με την ιατρική

³⁷ Δετοράκης (1992) 13.

³⁸ Halkin (1986) 31-46.

³⁹ Εκδόθηκε στην PG 114-116

⁴⁰ Βλ. Ενδεικτικά Laiou-Thomadakis (1980) *Saints and society in the late Byzantine empire*, in eadem (ed) Charanis Studies: essays in honor of Peter Charanis, New Brunswick, NJ, 84-114.

⁴¹ Magdalino (1981) 51- 66.

⁴² Macrides (1981) 67- 87.

⁴³ Για τον βίο και το συγγραφικό του έργο βλ. ενδεικτικά PLP 11917.

⁴⁴ Talbot (2008) 867.

⁴⁵ Οπ. π. 867.

⁴⁶ Οπ. π. 867.

⁴⁷ Περισσότερα για τη μονή και για τη βιβλιοθήκη του Στουδίου βλ. ενδεικτικά Ελεόπουλος (1967).

⁴⁸ Talbot (2008) 868.

βιβλιογραφία λόγω της αιτιολογίας και των συμπτωμάτων ανθρώπινων ασθενειών που περιέχουν⁴⁹.

Αξίζει να σημειωθεί πως το μεγαλύτερο ποσοστό των κειμένων της παλαιολογίας αγιολογίας (περίπου 125 έργα) είναι αφιερωμένη σε αγίους και αγίες που έζησαν πριν το 13^ο αιώνα. Παρατηρείται, λοιπόν, μία τάση επανασύνθεσης βίων προγενέστερων αγίων⁵⁰. Οι λόγοι που οδήγησαν τους συγγραφείς, οι οποίοι μάλιστα προέρχονταν από τις τάξεις των κοσμικών γραμματέων, στη *μετάφραση* (η επανασύνθεση ενός παλαιότερου βίου) είναι πολλοί. Κάποιοι εξέφραζαν έτσι την ευγνωμοσύνη τους για τις θαυματουργές ιδιότητες των λειψάνων των Αγίων και αποδείκνυαν την πίστη τους, όπως για παράδειγμα τα πολυάριθμα εγκώμια του Αγίου Δημητρίου από τους κατοίκους της Θεσσαλονίκης. Οι *μεταφράσεις* ήταν επίσης ένας τρόπος να προωθήσουν την λατρεία ενός αγίου στο μοναστήρι στο οποίο φυλάσσονταν τα λείψανά του αλλά και η επιθυμία να επανεκδοθεί ο βίος με ένα πιο βελτιωμένο ύφος είτε να αντικατασταθεί ένας χαμένος βίος. Σημαντικό είναι το έργο του Κωνσταντίνου Ακροπολίτη, ο οποίος συνέθεσε 28 έργα και χαρακτηρίστηκε ως "ο νέος μεταφραστής" και συνεχιστής του Συμεών του Μεταφραστή⁵¹. Η σύνθεση βίων και εγκωμίων παλαιότερων αγίων συνεχίστηκε μέχρι την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, αφού τον 15ο αιώνα δεν εμφανίζονται πλέον πολλοί άγιοι.

Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα κάνουν την εμφάνισή τους οι Βολλανδιστές, μία ένωση λογίων Ιησουιτών που μελετούσαν την ελληνική, λατινική και ανατολική αγιογραφική γραμματεία⁵². Ο Ζαν Μπολάν(1596-1665), ο ιδρυτής του ερευνητικού Ινστιτούτου, εξέδωσε τους βίους Αγίων(Acta Sanctorum) που αποτελεί την σπουδαιότερη έκδοση των Βολλανδιστών. Οι Βολλανδιστές γνώρισαν περιόδους ακμής(17^{ος} αιώνας) αλλά και δυσκολίες, όπως όταν αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το έργο τους λόγω της καταστολής της κοινωνίας του Ιησού. Από το 1837, όμως, μέχρι και σήμερα συνεχίζουν το σημαντικό έργο τους και έχουν σχεδόν ολοκληρώσει την έκδοση Acta Sanctorum, με 68 τόμους και διαθέσιμη μία πλήρη ηλεκτρονική βάση δεδομένων⁵³. Ένα ακόμη σημαντικό έργο των Βολλανδιστών είναι το *Analecta Bollandiana*, που ξεκίνησε να εκδίδεται 1882 και η σειρά *Subsidia hagiographica* η οποία περιέχει ευρετήρια, κριτικές εκδόσεις και μεταφράσεις βίων καθώς και καταλόγους αγιογραφικών χειρογράφων. Ιδιαίτερη σημασία δίδεται στην παραγωγή αξιόπιστων εκδόσεων των βίων των αγίων και στις κριτικές αναλύσεις της αυθεντικότητας των αγίων, κάποιοι από τους οποίους υπήρξαν θρυλικές προσωπικότητες⁵⁴.

⁴⁹ Rosenqvist (1995) 461-9.

⁵⁰ Talbot (1983) *Faith Healing in Late Byzantium: The Posthumous Miracles of the Patriarch Athanasios I of Constantinople by Theoktistos the Stoudite*, Brookline, Mass.

⁵¹ Talbot (2008) 868

⁵² Βλ. Ενδεικτικά Delehaye (1920, 1959)(2nd edition) *L' oeuvre des bollandistes a travers trois siecles 1615- 1915*, Brussels.

⁵³ <http://acta.chadwyck.co.uk/>

⁵⁴ Talbot (2008) 869

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα εξακολουθεί να υπάρχει ενδιαφέρον για την αγιογραφία, για διαφορετικούς βέβαια λόγους. Οι μελετητές χρησιμοποιούν τα γεωγραφικά κείμενα ως ιστορικές πηγές⁵⁵, ως απόδειξη για τα realia και την καθημερινή ζωή αλλά και ως λογοτεχνικό είδος⁵⁶. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι οι βίοι αγίων αποτελούν εξέχουσας σημασίας πηγές για το βυζαντινό πολιτισμό, καθώς δίνουν πληροφορίες για την παιδική ηλικία, την οικογενειακή ζωή, την επαρχιακή κοινωνία και τη λαϊκή ευσέβεια των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

⁵⁵ Βλ ενδεικτικά Halkin, F. (1966) *L' Hagiographie byzantine au service de l' histoire*, Thirteenth International Congress of Byzantine Studies, Oxford.

⁵⁶ Βλ ενδεικτικά Sevcenko, I (1995) *Observations on the study of Byzantine Hagiography in the Last Half-Century or Two Looks Back and One Look Forward*, Toronto και Kazhdan, A. and Talbot, A.-M. (1998) *Dumbarton Oaks Hagiography Database, Introduction*, Washington, DC.
<https://www.doaks.org/research/byzantine/resources/hagiography>

Ιστορικό πλαίσιο

Ο Άγιος Νικόλαος Βουναΐνης ζει στο τέλος του 7^{ου} ως και τις αρχές του 8^{ου} αιώνα. Οι δύο αυτοί αιώνες εντάσσονται στην πρώτη περίοδο της μέσης Βυζαντινής εποχής που τοποθετείται χρονολογικά το 610-867. Το 610 ανέλαβε τα ηνία της αυτοκρατορίας ο ιδρυτής της δυναστείας των Ηρακλειδών, ο Ηράκλειος. Υπήρξε ένας ικανότατος αυτοκράτορας ο οποίος κατάφερε να αντιμετωπίσει επιτυχώς τους εξωτερικούς εχθρούς και να ανασυντάξει τις εσωτερικές δυνάμεις του κράτους κατά τις πρώτες δύο δεκαετίες της βασιλείας του.⁵⁷ Η στρατιωτική του ευφυΐα και οι οργανωτικές πολιτικές του ικανότητες φαίνονται από τις ορθές εκτιμήσεις των καταστάσεων που προέκυπταν στην αυτοκρατορία και από τις μετριοπαθείς και καινοτόμες ενέργειές του για την επίλυσή τους. Εύστοχη επίσης ήταν η στάση που κρατούσε στα θεολογικά προβλήματα, ο διάλογος δηλαδή με την εκκλησιαστική ηγεσία και όχι οι ακραίες συμπεριφορές γεγονός που τον έκανε αγαπητό στο λαό⁵⁸. Με σύμμαχο τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Σέργιο, κατάφερε να κρατήσει τις ισορροπίες χωρίς όμως να υποβιβάσει την ορθότητα των δογμάτων της Χαλκηδόνας⁵⁹. Όμως η ενωτική προσπάθεια Ηρακλείου υπό τη νέα μορφή του μονοθελητισμού κατέληξε σε αποτυχία και ο ίδιος κατάλαβε, προς το τέλος της ζωής του, ότι τα θρησκευτικά ζητήματα ανταποκρίνονται εξ ολοκλήρου στην εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου για ορθή πίστη και όχι σε αυτοκρατορικά διατάγματα.⁶⁰ Ο Ηράκλειος απεβίωσε στις 11 Φεβρουαρίου του 641⁶¹ και τον διαδέχθηκε ο εγγονός του Κώνστας Β΄.

Κατά τον 7^ο αιώνα οι Βυζαντινοί βρίσκονται σε μία συνεχή αμυντική κατάσταση, σε αντίθεση με την επιθετικότητα και την επεκτατικότητα που είχαν επιδείξει τον προηγούμενο αιώνα. Βασικό πυλώνα της διοίκησης του κράτους αποτέλεσε η διαίρεση της αυτοκρατορίας σε θέματα, σε νέες δηλαδή στρατιωτικές επαρχίες οι οποίες περιελάμβαναν πολλές παλιές πολιτικές επαρχίες⁶². Κάθε θέμα είχε τον δικό του στρατό και ο διοικητής του στρατού ήταν και διοικητής του θέματος.⁶³ Η δημιουργία των θεμάτων της Βαλκανικής σημειώνει σημαντικά βήματα προς τον επανελληνισμό της Χερσονήσου.⁶⁴ Από τον 7^ο αιώνα ο διοικητής – στρατηγός του θέματος συγκέντρωνε στο πρόσωπό του όλες τις εξουσίες και αποτελώντας έτσι σοβαρό κίνδυνο για τον αυτοκράτορα.⁶⁵ Γι' αυτό το λόγο, από τον 8^ο αιώνα και μετά, οι αυτοκράτορες διαιρούν τα μεγάλα θέματα σε μικρότερες διοικητικές ενότητες⁶⁶.

Το 685, αυτοκράτορας ήταν ο Ιουστινιανός Β΄ ο οποίος ανέλαβε την εξουσία όταν πέθανε ο πατέρας του. Παρά τα χαρίσματά του, η υπέρμετρη φιλοδοξία του, η

⁵⁷ Χριστοφιλοπούλου (1998) 13.

⁵⁸ Οπ. π. 14.

⁵⁹ Οπ. π. 43.

⁶⁰ Οπ. π. 45.

⁶¹ Grierson (1962) 48.

⁶² Lilie (2011) 217.

⁶³ Βλ. ενδεικτικά Harris (2015) *Βυζάντιο: Ένας άγνωστος κόσμος*.

⁶⁴ Ηλιάδη (2003) 133.

⁶⁵ Σαββίδης (1990) 131.

⁶⁶ Lilie (2011) 218.

περιφρόνηση της κοινής γνώμης αλλά και η αδυναμία του να χαλιναγωγήσει τη διαρκή επιθυμία του για εκδίκηση, οδήγησαν στο άδοξο τέλος του τελευταίου γόνου της δυναστείας του Ηρακλείου.⁶⁷ Μετά τον θάνατό του (711), την εξουσία αναλαμβάνει ο στρατηγός του θέματος της Ανατολίας και στέφεται στην Αγία Σοφία με το όνομα Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος.⁶⁸ Αμέσως μετά τη στέψη του έχει να αντιμετωπίσει την επίθεση των Αράβων, οι οποίοι φτάνουν έξω από τα τείχη της Βασιλεύουσας το 717. Στις αρχές του 8^{ου} αιώνα, το μεγαλύτερο μέρος της Μικράς Ασίας και η Βόρεια Αφρική είχαν καταληφθεί από τους Άραβες.⁶⁹ Η Κωνσταντινούπολη, παρά τον αποκλεισμό, εξακολουθούσε να λαμβάνει προμήθειες μέσω της Μαύρης Θάλασσας, καθώς με τη χρήση του υγρού πυρός διατηρούσαν τις θαλάσσιες οδούς ανεφοδιασμού ανοιχτές. Λόγω βαρυχειμωνιάς τα αραβικά στρατεύματα αποδεκατίζονται, ενώ δέχονται και επιθέσεις από τους Βούλγαρους. Έτσι οι Άραβες αναγκάζονται να λύσουν την πολιορκία και ο χαλίφης Ομάρ Β΄ παίρνει το δρόμο της επιστροφής στις 15 Αυγούστου του 718. Η Πόλη είναι και πάλι ελεύθερη, γεγονός σπουδαίο όχι μόνο για την τύχη της Ευρώπης αλλά και για τη διάσωση του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού και της χριστιανικής παράδοσης.⁷⁰ Η απόκρουση της επιθέσεως έδωσε μία μικρή ανάσα στον Λέοντα, καθώς πέρασε λίγα χρόνια ησυχίας στο μέτωπο της Μικράς Ασίας. Οι Άραβες σύντομα ανασύνταξαν τις δυνάμεις τους και επανήλθαν με πολλαπλές επιδρομές κάθε χρόνο, ερημώνοντας την ύπαιθρο και προκαλώντας μεγάλες καταστροφές στην οικονομία και το ανθρώπινο δυναμικό. Το 740, ο Λέων ο Γ΄ με τον γιο του Κωνσταντίνο ηγήθηκαν στη μάχη στο Ακροηρόν και κατατρόπωσαν τον αραβικό στρατό που αριθμούσε 90.000 άντρες. Η νίκη αυτή εναντίον του Σουλεϊμάν έδωσε λίγο χρόνο στον Λέοντα εδραιωθεί και να ανακατασκευάσει τα τείχη της Κωνσταντινουπόλεως.⁷¹

Το 726 εκδίδεται η "Εκλογή", ένα απάνθισμα των σπουδαιότερων διατάξεων του ιδιωτικού και ποινικού δικαίου της εποχής από τον αυτοκράτορα Λέοντα και το γιο του Κωνσταντίνο. Δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο οικογενειακό και κληρονομικό δίκαιο, ορίζοντας έτσι περισσότερα δικαιώματα στα ασθενέστερα πρόσωπα, στις συζύγους, τα παιδιά και τα ορφανά. Εντύπωση προκαλούν οι βαρύτερες ποινές(π.χ. ακρωτηριασμοί) οι οποίες παρεκκλίνουν από το ιουστινιάνειο δίκαιο και αντανακλούν την επικρατήση των ηθών της Ανατολής⁷².

Την περίοδο της βασιλείας του Λέοντος Γ΄ ανέκυψε στην αυτοκρατορία και το θέμα της εικονομαχίας, το οποίο από πολλούς χαρακτηρίζεται ως μία κίνηση μεταρρυθμιστική που απέβλεπε στην αναμόρφωση της βυζαντινής κοινωνίας σε υγιέστερες βάσεις ενώ κατ' άλλους ως μία κίνηση με πολιτικά και οικονομικά κίνητρα.⁷³ Με την πάροδο των χρόνων τα λαϊκότερα στρώματα κυρίως καθώς και

⁶⁷ Χριστοφιλοπούλου (1998) 72-88.

⁶⁸ Berstein (1997) 65.

⁶⁹ Woodhouse (2008) 65.

⁷⁰ Χριστοφιλοπούλου (1998) 101.

⁷¹ Οπ. π. 102.

⁷² Οπ. π. 103-104.

⁷³ Ζακυνθινός (1959) 192-195.

απαίδευτοι μονάχοι έδιναν περισσότερη σημασία στο υλικό που ήταν φτιαγμένη η φορητή εικόνα και όχι στο πρόσωπο που απεικονίζονταν τελώντας έτσι παράλογες πράξεις που θύμιζαν ειδωλολατρεία⁷⁴. Στις αρχές του 8^{ου} αιώνα ξεσπά η εικονομαχία, με αποτέλεσμα να διασπαστεί η ενότητα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Οι εικονομάχοι επιζητούσαν η θρησκεία να είναι απαλλαγμένη από το μίasma της ύλης,⁷⁵ στραμμένη κατεξοχήν στην πνευματική υπόσταση του θείου. Αρνούνταν την εικαστική αναπαράσταση των αγίων πιστεύοντας πως υπονόμει τη θρησκευτική πίστη και οδηγούσε στην ανούσια λατρεία των υλικών. Αντίθετα οι εικονολάτρες είχαν την πεποίθηση πως οι εικόνες επανέφεραν στη μνήμη του πιστού πρόσωπα και καταστάσεις δημιουργώντας μια γέφυρα μεταξύ ορατού και θεϊκού. Μάλιστα θεωρούσαν πως αρκετές από αυτές δεν ήταν κατασκευασμένες από ανθρώπινο χέρι αλλά δημιουργήματα θεϊκής παρέμβασης.

Ο αυτοκράτορας Λέων Γ' ευθύς εξαρχής εκφράζεται εναντίον των εικόνων με την πρώτη δημόσια πράξη της αυτοκρατορικής εικονομαχίας, την απομάκρυνση της εικόνας του Χριστού Χαλκίτη που ήταν τοποθετημένη πάνω από τη Χαλκή Πύλη, το 726⁷⁶. Ενώ μέχρι την εποχή εκείνη όλοι οι αυτοκράτορες προσπαθούσαν να συγκεράσουν τις απόψεις του λαού ώστε να υπάρχει ομόνοια στις κρίσιμες περιόδους των εκστρατειών και των μαχών, στην εποχή των Ισαύρων, στο θέμα της εικονομαχίας, οι αυτοκράτορες πήραν το μέρος της μικρής μειοψηφίας του λαού και του κλήρου. Με εντολή λοιπόν του αυτοκράτορα ο επικεφαλής σπαθαροκανδιδάτος επιχείρησε να απομακρύνει την εικόνα του Χριστού, με αποτέλεσμα το εξαγριωμένο πλήθος να τον σκοτώσει και να χαράξει το σύμβολο του σταυρού στη θέση της.⁷⁷ Προβαίνει Επίσης με την έκδοση διατάγματος το 726 στην καθαίρεση όλων των εικόνων ιερών προσώπων και στην απαγόρευση οποιασδήποτε απεικόνισης θρησκευτικού προσώπου ενώ επίσης απαγόρευσε και τη λειτουργία πολλών εκκλησιαστικών σχολείων⁷⁸.

Η νέα θρησκευτική πολιτική του Λέοντα δεν επηρέασε μόνο τις σχέσεις του με τον εικονόφιλο πληθυσμό της πρωτεύουσας αλλά και τις διπλωματικές σχέσεις της Κωνσταντινούπολης με τη Ρώμη. Η Ρώμη, το 731, συγκάλεσε τοπική σύνοδο με την οποία καταδίκασε επίσημα την εικονομαχική πολιτική.⁷⁹ Τότε ο Λέων αντιδρώντας στην αρνητική στάση της Δύσης κατάσχεσε σημαντικό μέρος της περιουσίας της Ρωμαϊκής Εκκλησίας στη Σικελία⁸⁰, μεταβίβασε περιοχές που ανήκαν στη δικαιοδοσία του παπά στο Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης όπως Σικελία, η Καλαβρία και η Κρήτη⁸¹ ενώ επίσης επέβαλλε νέους φόρους τον πληθυσμό της Ιταλίας. Η ήδη τεταμένη κατάσταση επρόκειτο να επιδεινωθεί με την άνοδο στο

⁷⁴ Diehl (1923) 6.

⁷⁵ Woodhouse (2008) 68.

⁷⁶ Χριστοφιλοπούλου (1998) 108.

⁷⁷ Οπ. π. 108.

⁷⁸ Diehl (1923) 9-10.

⁷⁹ Brubaker και Haldon (2011) 123.

⁸⁰ Treadgold (2007) 152.

⁸¹ Θεοφάνης (1963) 413, 7-8.

θρόνο του πιο "εικονομαχικού" του αυτοκράτορα, όπως θεωρείται, του Κωνσταντίνου Ε΄.

Η εικονομαχική έριδα δίχασε τη βυζαντινή κοινωνία όσο τίποτε άλλο μέχρι τότε και το στίγμα της παρέμεινε έντονο ακόμη και μετά το τέλος της το 842. Μετά το θάνατο του Λέοντα Γ΄ στις 18 Ιουνίου το 741, η εξουσία μετέβη στο γιο του Κωνσταντίνο τον Ε΄, ο οποίος αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει την επανάσταση του γαμπρού του, του κόμητα του Οψικίου Αρταβάσδου, που διεκδικούσε το θρόνο του. Ήταν εικονομάχος αυτοκράτορας που κατηγορήθηκε για συστηματική δίωξη των μοναχών κυρίως στο δεύτερο μισό της βασιλείας του, ωστόσο σύγχρονοι ερευνητές τον χαρακτηρίζουν ως ένα χαρισματικό βασιλιά ο οποίος αντιμετώπισε πολλές και επικίνδυνες συνωμοσίες. Σημείωσε επίσης σημαντικές στρατιωτικές νίκες, όπως για παράδειγμα εναντίον των Αράβων στη Βόρεια Συρία και των Βουλγάρων στον Αγγιάλο, εξουδετερώνοντας κάθε προοπτική απειλής στην Ανατολή και στη Βαλκανική Χερσόνησο. Οι νικηφόρες μάχες σε συνδυασμό με την ανάκτηση της Θεοδοσιούπολης, της Μελιτινής και άλλων στρατηγικών πόλεων μαρτυρούν την υπεροχή του στην τέχνη του πολέμου.⁸² Μελανό σημείο της πολιτικής του αποτελεί η σκληρότητα με την οποία αντιμετώπισε τους αντιπάλους της εικονομαχίας, με αποτέλεσμα να ονομαστεί από τους εικονολάτρες Κοπρώνυμος.

Οι δύο πολιτειακοί φορείς που έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στην ανάδειξη του αυτοκράτορα κατά την πρώιμη περίοδο υπήρξαν η σύγκλητος και ο στρατός. Μέχρι τα μέσα του 7^{ου} αιώνα, η σύγκλητος μετά τον αυτοκράτορα είχε τις πιο σημαντικές αρμοδιότητες στην εκλογή του νέου αυτοκράτορα ενώ επίσης αναλάμβανε και δικαστικά καθήκοντα.⁸³ Στα τέλη όμως του 7^{ου} αιώνα και κατά τη διάρκεια του 8^{ου} η σύγκλητος αποκτά ένα συμβολικό ρόλο αφού οι αρμοδιότητες της περιορίζονται στα εκκλησιαστικά ζητήματα, στην ανάδειξη δηλαδή ή στην καθαίρεση πατριαρχών. Από την άλλη ο στρατός αναλαμβάνει εντονότερη θέση σε περιπτώσεις πλήρωσης του θρόνου ενώ αποτελεί και την κυριότερη πηγή στασιαστών. Δύο άλλοι φορείς που όμως δεν κατάφεραν να καταστούν πολιτικοί παράγοντες υπήρξαν οι δήμοι και η εκκλησία. Οι δήμοι,⁸⁴ στους δύο αυτούς αιώνες, αποτελούσαν πειθήνια όργανα του αυτοκράτορα τα οποία επιδοκίμαζαν την οποιαδήποτε θέση του ενώ η εκκλησία, ακόμη και μετά το πλήγμα της εικονομαχίας, δεν κατάφερε ποτέ να συγκαταλεχθεί στους δυναμικούς παράγοντες του κράτους.

Η βυζαντινή αυτοκρατορία κατά το διάστημα 610-867 δεχόταν επιθέσεις από παλαιότερους εχθρούς όπως η Πέρσες, οι Άβαροι, οι Σλάβοι και οι Λογγοβάρδοι αλλά και από νέους όπως οι Άραβες και οι Βούλγαροι. Οι εξωτερικές απειλές που δεχόταν ήταν ιδιαίτερα επικίνδυνες καθώς δεν περιορίζονταν μόνο στα σύνορα του κράτους αλλά πολλές φορές απειλούσαν ακόμη και την πρωτεύουσα. Σημειώθηκε λοιπόν μία σειρά από μεταρρυθμίσεις τις οποίες επέβαλαν οι νέες ανάγκες για να διατηρηθούν ακέραια τα βυζαντινά εδάφη. Οι μεγαλύτερες αλλαγές έγιναν στον

⁸² Χριστοφιλοπούλου (1998) 120-129.

⁸³ Χρήστου (1994) 181.

⁸⁴ Χριστοφιλοπούλου (1986) 188.

τομέα της επαρχιακής και στρατιωτικής διοίκησης. Όπως προαναφέρθηκε (σελίδα 8), αναπτύχθηκε το σύστημα των θεμάτων το οποίο είχε ξεκινήσει από την προηγούμενη περίοδο. Τα θέματα είχαν ως στόχο την ενίσχυση του στρατού και της άμυνας της χώρας, ειδικότερα των συνόρων.⁸⁵ Στο στρατό των θεμάτων υπηρετούσαν χωρικοί, στους οποίους ως αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες τους, ο αυτοκράτορας έδινε εκτάσεις γης, τα λεγόμενα *στρατιωτικά κτήματα*. Με αυτά οι στρατιώτες εξασφάλιζαν τα προς το ζην και τον οπλισμό τους, ήταν αναπαλλοτρίωτα, αφορολόγητα και μπορούσαν να τα κληρονομήσουν οι διάδοχοί τους με την υποχρέωση της στρατείας.⁸⁶

Σημαντικό ρόλο στην οικονομία της εποχής έπαιζε αναμφίβολα ο αγροτικός τομέας. Οι συχνές εχθρικές επιδρομές των Περσών και των Αράβων αλλά και το κύμα επιδημιών που είχε ξεκινήσει από το 542, είχαν ως αποτέλεσμα την μόνιμη έλλειψη πληθυσμού. Αυτά οδήγησαν στην εξαφάνιση του τύπου του μεγαλογαιοκτήμονα ο οποίος αντικαταστάθηκε από μικρότερους ελεύθερους αγρότες που ζούσαν στα χωριά τους.⁸⁷ Όπως αναφέρει ο Γεωργικός νόμος, εκτός από τους ελεύθερους μικρούς ιδιοκτήτες υπήρχαν και οι *χωροδότες*, που ήταν ευπορότεροι ιδιοκτήτες γης οι οποίοι ανέθεταν την καλλιέργεια των κτημάτων τους σε *επιμόρτους* γεωργούς. Σε αυτήν την περίπτωση, ο χωροδότης έπαιρνε το 1/10 της συγκομιδής ενώ ο μορτίτης τα 9/10 και επιβαρυνόταν με τα έξοδα της καλλιέργειας.⁸⁸ Σπουδαίος οικονομικός παράγοντας ήταν και η αλιεία όπως σε κάθε παραθαλάσσια χώρα. Ο φόρος που πληρώναν οι ψαράδες απέφερε σημαντικά κέρδη στην αυτοκρατορία όπως επίσης και το μακρινό εμπόριο όχι μόνο εντός της βυζαντινής αυτοκρατορίας αλλά και έξω από αυτή προς τη Συρία, την Αίγυπτο και την Ιταλία.⁸⁹ Το διαμετακομιστικό εμπόριο μεταξύ του Βυζαντίου και της δυτικής λεκάνης της Μεσογείου κατέρρευσε τον 7^ο και 8^ο αιώνα διότι η δυτική και λατινική Ευρώπη δεν παρήγαγε τίποτα το οποίο θα μπορούσε να δοθεί ως αντάλλαγμα ή πληρωμή στους Βυζαντινούς.⁹⁰ Τέλος, ο τομέας της βιομηχανίας δεν ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένος καθώς κατά τον 7^ο αιώνα υπήρχαν κυρίως μικρές μονάδες οι οποίες παρήγαγαν προϊόντα που κάλυπταν μόνο τις τοπικές ανάγκες ενώ συχνά συνενώνονταν σε συντεχνίες.⁹¹

Στον κοινωνικό τομέα οι περσικές και οι αραβικές επιδρομές είχαν ως αποτέλεσμα να χαθεί για πολλές οικογένειες της ανώτερης τάξης η οικονομική τους βάση και η κοινωνική τους θέση. Αντίκτυπο επίσης είχαν και στην οικονομική δομή των επαρχιών. Παράκτιες δηλαδή περιοχές που διέθεταν δημόσιες εγκαταστάσεις, όπως θέατρα και πλατείες, μετά τις επιδρομές εξαφανίστηκαν ή μεταφέρθηκαν σε θέσεις που προσφέρονταν για άμυνα με αποτέλεσμα η δημόσια ζωή της ύστερης αρχαιότητας να χαθεί. Η ανώτερη λοιπόν τάξη προσανατολίστηκε στην

⁸⁵ Χριστοφιλοπούλου (2004) 117.

⁸⁶ Lillie (2011) 262-266.

⁸⁷ Οπ. π. 140.

⁸⁸ Χριστοφιλοπούλου (2004) 321-322.

⁸⁹ Οπ. π. 142-146.

⁹⁰ Οπ. π. 147-148.

⁹¹ Οπ. π. 143.

Κωνσταντινούπολη, η οποία εγγυόταν την απαραίτητη ασφάλεια για τη ζωή και την ιδιοκτησία.⁹² Παρατηρείται επίσης μία μεταβολή των κοινωνικών αξιών εξαιτίας της επισφαλής καταστάσης που δημιουργούσαν οι εξωτερικές απειλές. Η στρατιωτικοποίηση της κοινωνίας ήταν φυσικό επακόλουθο αυτού καθώς αυξήθηκαν οι αυτοκράτορες οι οποίοι όντες στρατιωτικοί κατάφεραν με πραξικοπήματα να ανέλθουν στο θρόνο και να δημιουργήσουν έναν αντίστοιχο κοινωνικό περίγυρο. Κατά τον 7^ο και 8^ο αιώνα αριθμούνται έξι στρατιωτικοί αυτοκράτορες -σε αντίθεση με τους δύο προηγούμενους αιώνες- και εννιά πραξικοπήματα καθώς και βίαιες αντιπαραθέσεις εντός των δυνασθειών.⁹³

Στη Δύση την περίοδο εκείνη επικρατούσε το φεουδαρχικό σύστημα. Ήταν ένα σύστημα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων το οποίο αναπτύχθηκε κυρίως στη Γαλλία τη Γερμανία την Ιταλία και τη Βρετανία και βασιζόταν κυρίως στην κατοχή και εκμετάλλευση της γης αλλά και στις διαπροσωπικές σχέσεις κατά τις οποίες οι ιδιοκτήτες γης ανέθεταν την καλλιέργεια των εκτάσεων τους σε υποτελείς τους *βασσάλους*, οι οποίοι όφειλαν σε αυτούς πίστη και αφοσίωση. Κατά τον 7^ο και στο πρώτο μισό του 8^{ου} αιώνα μεγάλες εκτάσεις στη Γερμανία και τη Γαλατία χωρίστηκαν σε μικρότερα κομμάτια γης, γαιοτεμάχια και αγροτεμάχια τα οποία αργότερα ονομάστηκαν *φέουδα*.⁹⁴ Η ανάπτυξη του φεουδαρχικού συστήματος στους Φράγκους οφείλεται στον Φράγκο πολιτικό και στρατιωτικό ηγέτη τον Κάρολο Μαρτέλο.⁹⁵

Κατά το πρώτο μισό του 8^{ου} αιώνα κάνει την εμφάνισή του ο Κάρολος Μαρτέλος (714-741), ο ουσιαστικός-όπως χαρακτηρίζεται από τους μελετητές-ιδρυτής της αυτοκρατορίας των Καρολιδών. Ήδη από τα πρώτα χρόνια της ηγεμονίας του κατάφερε να επαναφέρει το κράτος του σε ειρήνη και τάξη ενώνοντας στην Αυστρασία και τη Νευστρία.⁹⁶ Ιδιαίτερα σημαντικός ήταν ο ρόλος του στη μάχη του Πουατιέ το 732 κατά την οποία κατάφερε να αποκρούσει τη μεγάλη μουσουλμανική απειλή από την ιβηρική Χερσόνησο και πιο συγκεκριμένα από την Ισπανία. Αυτή η μάχη είχε ιδιαίτερη σημασία για τη σωτηρία της χριστιανικής Ευρώπης αφού σβήστηκαν οι ελπίδες των μουσουλμάνων για την εξάπλωση του Ισλάμ στην Ευρώπη.⁹⁷

Οι σχέσεις του με τη ρωμαϊκή εκκλησία δεν ήταν πάντα καλές. Ο Κάρολος σε περιόδους μεγάλης κρίσης συνήθιζε να αποσπά μεγάλα κομμάτια γης από την εκκλησία για να τα μοιράσει στους ακτήμονες χωρικούς οπαδούς του προκειμένου να εξασφαλίσει την υποστήριξή τους. Βέβαια δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που πραγματοποιούσε δωρεές σε αββαεία και μοναστήρια. Το 741 μοίρασε το φραγκικό βασίλειο στους δύο ισχυρότερους από τους τρεις γιους του, στον Πεπίνο και τον Καρλομάνο. Ο πρώτος έγινε ο μαγιорδόμος της Νευστρίας και ο δεύτερος ο

⁹² Οπ. π. 167-168.

⁹³ Οπ. π. 168-169.

⁹⁴ Σαββίδης (2006) 195-196.

⁹⁵ White (1962) 2-14.

⁹⁶ Σαββίδης(2006) 212-213.

⁹⁷ Οπ. π. 214-215.

μαγιорδόμος της Αυστρασίας. Η αυτοκρατορία των Καρολιδών παγιωποιήθηκε και ισχυροποιήθηκε από τον εγγονό του Κάρολου Μαρτέλου, τον Καρλομάγνο.⁹⁸

Ο Καρλομάγνος ήταν βασιλιάς των Φράγκων (768-800) και ο πρώτος αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας του φραγκικού έθνους(800-814). Μέχρι τα τέλη του 8^{ου} αιώνα είχε αναδειχθεί σε ένα αδιαφιλονίκητο κυρίαρχο της Δύσης αφού κατάφερε να ενοποιήσει μεγάλο ποσοστό της ευρωπαϊκής ηπείρου με την εκστρατεία συστηματικής επέκτασης των εδαφών που είχε ξεκινήσει το 774. Μάλιστα το 774 ο Καρλομάγνος κατακτώντας τη Λομβαρδία απελευθέρωσε τον Πάπα από το φόβο της λομβαρδικής κατάκτησης σηματοδοτώντας έτσι τις απαρχές των παπικών κρατών.⁹⁹ Τα Χριστούγεννα του 800 έφτασε στο απόγειο της δύναμης του όταν στέφθηκε αυτοκράτορας από τον Πάπα Λέοντα τον Γ΄ ο οποίος τον αναγόρευσε σε αυτοκράτορα των Ρωμαίων και Αύγουστο αναγνωρίζοντας έτσι για πρώτη φορά σε Γερμανό βασιλιά τη συνέχεια της ρωμαϊκής κληρονομιάς. Ο Πάπας οικειοποιήθηκε το ρόλο του θεματοφύλακα της ρωμαϊκής παράδοσης και αποδέχτηκε τη μόνιμη επικυριαρχία των Φράγκων στη Ρώμη. Ο μέγας στρατηλάτης και κατακτητής Καρλομάγνος πέθανε το 814 και τον διαδέχθηκε ο γιος του, Λουδοβίκος ο Ευσεβής.

⁹⁸ Οπ. π. 216-219.

⁹⁹ Brown (1998) 20.

Ο Βίος του αγίου Νικολάου του Νέου

Ο Βίος του Αγίου Νικολάου του Νέου σώζεται στον υπ' αριθμόν 81 κώδικα της μονής Μεταμορφώσεως των Μετεώρων. Έχει συνταχθεί από έναν Νικόλαο σε αρχαΐζουσα γλώσσα και από αυτόν προέρχονται οι ακόλουθες διασκευές:

- η διασκευή από τον πρεσβύτερο Αχαϊκό σε αρχαΐζουσα γλώσσα στον κώδικα 94 της μονής Αγίας της Άνδρου
- το συναξάριον που εμπεριέχεται στην Ακολουθία του αγίου, στον μετεωρικό κώδικα σε λόγια γλώσσα
- το συναξάριον που βρίσκεται στην Εθνική βιβλιοθήκη της Αθήνας στον κώδικα 2768 σε δημώδη γλώσσα
- η παράφραση και διασκευή του Βίου σε δημώδη γλώσσα που σώζεται σε πολλά χειρόγραφα¹⁰⁰

Κώδικας υπ' αριθμόν 81 (αρχικός βίος)

Το πρωτότυπο κείμενο του Βίου¹⁰¹ που συντάχθηκε από τον Νικόλαο γράφτηκε τμηματικά σε διαφορετικούς χρόνους. Το μεγαλύτερο μέρος του σύμφωνα με τον Βέη¹⁰² γράφτηκε τον 16^ο αιώνα, ένα πιο μικρό τον 15^ο αιώνα ενώ η Ακολουθία και το Μαρτύριο του αγίου γράφτηκαν τον 17^ο αιώνα. Ο Βίος και η Ακολουθία του αγίου αντιγράφηκαν από τον Ιωάννη εκ Τιρνάβου, όπως μαρτυρά το κωδικογραφικό σημείωμα στο φύλλο 146^B: *Coθῆ ὁ γράψας ελεήθῆ ὁ ἔχων· Ἐπλήρωθι τό παρόν τετράδιον τοῦ αγίου νικολάου τοῦ νέου· δια χειρός εμοῦ Ἰωάννου αμαρτωλοῦ καί ταπινοῦ ἐκ χῶρας τοῦρνάβου·†*. Το όνομα του εν λόγω μοναχού δεν εντοπίζεται σε άλλους μετεωρικούς κώδικες, γεγονός που κάνει το έργο της χρονολόγησης δυσχερές¹⁰³.

Το κείμενο, όπως προαναφέρθηκε, πραγματεύεται το Βίο του αγίου Νικολάου του Νέου και το μαρτύριό του. Στο προοίμιο, ο συγγραφέας κάνει λόγο για τη δυσκολία του εγχειρήματός του να βιογραφήσει επάξια τον άγιο και τονίζει πως δεν έχει ανάγκη από ρητορικές τεχνικές και εγκωμιαστικούς λόγους, αφού οι πράξεις του αγίου γίνονται μόνες τους έπαινος για αυτόν.

Στο κυρίως μέρος αναπτύσσεται ο Βίος του αγίου Νικολάου, η στρατιωτική του καριέρα, οι μάχες στις οποίες έλαβε μέρος, ο θάνατός του και τα μεταθανάτια θαύματά του. Ο άγιος Νικόλαος γεννήθηκε στα μέρη της ανατολής από γονείς θεοσεβείς και ευγενικής καταγωγής. Ήδη από την παιδική του ηλικία διακρινόταν για τη θερμή του πίστη, την αγάπη του προς το Θεό, τη σύνεση και την ευσέβειά του. Απέφευγε να συναναστρέφεται με άτομα της ηλικίας του, τα οποία δεν ήταν προσεκτικά στη ζωή τους και απέφευγε τις εκδηλώσεις που χαρακτηρίζονταν από αστειολογίες, φλυαρίες και αισχρολογίες. Αντιθέτως, συναναστρεφόταν με άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και γέροντες, που με μεγάλη ευχαρίστηση τους άκουγε να μιλούν για πράγματα χρήσιμα και ψυχοφελή. Όταν έγινε ενήλικας, οι γονείς του τον

¹⁰⁰ Σοφιανός (1972) 25.

¹⁰¹ Για την λεπτομερή περιγραφή του κώδικα και τα χαρακτηριστικά της γραφής βλ. Σοφιανός (1972) 26.

¹⁰² Βέης (1967) 108-110.

¹⁰³ Σοφιανός (1972) 27.

προέτρεψαν να ακολουθήσει το επάγγελμα του στρατιωτικού λόγω της ανδρείας, της ευτολμίας και της ευθυκρισίας που τον χαρακτήριζαν.

Ο Άγιος Νικόλαος διακρίθηκε πολλές φορές για τις στρατιωτικές του ανδραγαθίες και η φήμη του απλώθηκε μέχρι την Κωνσταντινούπολη. Όταν έμαθε για αυτόν ο τότε αυτοκράτορας της Πόλης, ο Λέων ΣΤ΄ ο Σοφός, ζήτησε να τον γνωρίσει και τον κάλεσε στο παλάτι. Ο άγιος έκανε πολύ καλή εντύπωση στον αυτοκράτορα, ο οποίος εκτίμησε τα ψυχικά και τα σωματικά του χαρίσματα και κατάλαβε πως είχε να κάνει με έναν άνθρωπο άξιο, προικισμένο με φρόνηση, κρίση και πνευματική διαύγεια. Τότε τον διόρισε Δούκα, αρχηγό δηλαδή του αυτοκρατορικού αποσπάσματος της Λάρισας, το οποίο φρουρούσε και υπερασπιζόταν την πόλη αυτή της Θεσσαλίας.

Ο άγιος ανέλαβε τα καθήκοντά του με αφοσίωση και αποφασιστικότητα. Γύμναζε τακτικά τους στρατιώτες που είχε υπό τις διαταγές του και τους δίδασκε την τέχνη του πολέμου. Περισσότερο όμως, τους συμβούλευε να προσεύχονται, να ζουν μία χριστιανική ζωή και να επικαλούνται το όνομα του κυρίου για να παίρνουν δύναμη εναντίον των εχθρών τους. Τόνιζε πως έπρεπε να ενεργούν με το φόβο του Θεού και όχι του αυτοκράτορα. Και πράγματι, οι στρατιώτες του υπήρξαν υπόδειγμα, καθώς όπου κι αν πολεμούσαν δεν αδικούσαν, δεν λεηλατούσαν και δεν βιαιοπραγούσαν εις βάρος των άμαχων πληθυσμών.

Όταν ο Λέων με τον αδερφό του Αλέξανδρο και τα στρατεύματά του βρίσκονταν στην Ανατολή σε πόλεμο με τους βαρβάρους, οι Άβαροι βρήκαν την ευκαιρία να εκστρατεύσουν εναντίον της Δύσης, η οποία ήταν ανυπεράσπιστη. Έφτασαν λοιπόν, μέχρι τη Λάρισα, λεηλατώντας στο διάβα τους ότι έβρισκαν μπροστά τους και σκορπώντας παντού την ερήμωση και το θάνατο. Ο άγιος με τις λιγοστές δυνάμεις προσπάθησε να αντιμετωπίσει τον εχθρό. Αρχικά, δίνοντας σκληρή μάχη μαζί με τους ντόπιους, κατάφεραν να σκοτώσουν πολλούς βαρβάρους αλλά ο παμπληθής στρατός των εχθρών επικράτησε και επιδόθηκε σε νέες σφαγές των κατοίκων. Τότε ο άγιος Νικόλαος αποφάσισε να αποσυρθεί με τους στρατιώτες του στο όρος Τύρναβο, όπου εγκαταβιούσε πλήθος ασκητών. Κοντά τους έζησαν ασκητικά με νηστείες, αγρυπνίες και αδιάλειπτη προσευχή ενώ πολύ σύντομα ο άγιος έφτασε σε πολύ υψηλά μέτρα πνευματικής και ενάρτητης ζωής. Όλοι τον θαύμαζαν και προσπαθούσαν στην αγία άμιλλά τους να μην τους ξεπεράσει στην άσκηση.

Ένα βράδυ που ο άγιος με τους συνασκητές του προσεύχονταν, τους παρουσιάστηκε ένας άγγελος κυρίου και τους είπε: *Δεῦρο, ἀθληταὶ τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὸ μαρτυρῆσαι ἑαυτοὺς ἐν τρεπίσαστε*». Τότε ο άγιος Νικόλαος έκανε γνωστή την έλευση του αγγέλου στους στρατιώτες και στους κατοίκους, που είχαν κρυφτεί εκεί, και τους εμπύχωσε ώστε να κρατηθούν στέρεοι στην πίστη τους. Μετά από λίγες μέρες οι βάρβαροι, αφού πληροφορήθηκαν πως στο συγκεκριμένο βουνό κατοικούσαν χριστιανοί μοναχοί, τους εντόπισαν και παρά τη σθεναρή αντίσταση που προέβαλαν ο Νικόλαος με τους στρατιώτες του, κατάφεραν να τους αιχμαλωτίσουν. Τους υπέβαλαν σε ψυχολογικές πιέσεις για να αρνηθούν την πίστη τους ενώ τους έκαναν και δελεαστικές προτάσεις για πλούτη και αξιώματα. Όταν είδαν όμως πως οι στρατιώτες παρέμεναν ανέκκλητοι στην πίστη τους, άρχισαν να μηχανεύονται άλλου είδους μαρτύρια. Άλλον τον έδεσαν σε τροχό, σε άλλον έριξαν βέλη, άλλον τον έξυσαν με σιδερένια νύχια και άλλον τον τρύπησαν με σουβλά. Εκείνοι όμως συνέχιζαν να υπομένουν με ανδρεία και γενναιότητα τα βασανιστήρια και τότε οι εχθροί τους αποκεφάλισαν.

Ο Άγιος Νικόλαος όμως κατόρθωσε να ξεφύγει από τον εχθρό και να καταφύγει στα ενδότερα της Θεσσαλίας, στο αλσώδες δάσος της Βουναίνης. Εκεί διάλεξε ως κατάλυμα ένα φυσικό σπήλαιο που καλυπτόταν από μία βελανιδιά και συνέχισε τον αδιάλειπτο αγώνα, υποτάσσοντας κάθε σωματική επιθυμία και δαιμονική επίθεση, φτάνοντας τελικά στη θέωση. Οι Άβαροι όμως, υποκινούμενοι από το διάβολο, έκαναν περιπολίες στα γύρω χωριά, βουνά και σπήλαια με αποτέλεσμα να τον βρουν. Αφού τον συνέλαβαν, επιχείρησαν να τον αλλαξοπιστήσουν χρησιμοποιώντας υποσχέσεις και κολακείες. Επειδή είδαν πως είχαν να κάνουν με μία ξεχωριστή περίπτωση νέου με φρόνηση και ανδρεία, ήθελαν να τον κάνουν αρνητή του χριστιανισμού και να τον πάρουν με το μέρος τους. Στην αρχή λοιπόν, χρησιμοποιούσαν διπλωματικά μέσα όμως ο άγιος, με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος, κατέρριπτε κάθε πρότασή τους με παρρησία. Τότε οι βάρβαροι εξαγριώθηκαν και άρχισαν να τον χτυπούν με ασυγκράτητη βαναυσότητα. Έπειτα πάλι του μιλούσαν κολακευτικά προσπαθώντας έτσι να του ανάψουν τον πόθο για τη ζωή. Όταν στο τέλος κατάλαβαν πως δεν μπορούν να τον αλλαξοπιστήσουν κατέφυγαν σε πιο βίαια μέσα. Άρχισαν να τον χτυπούν ανελέητα και να τον μαστιγώνουν ενώ εκείνος συνέχισε να υπομένει το μαρτύριο με γενναιότητα. Στη συνέχεια τον έδεσαν σε ένα δέντρο και τον τρυπούσαν με την ίδια του τη λόγχη προτρέποντάς τον να αρνηθεί το Χριστό και να προσκυνήσει τα είδωλα. Όταν είδαν όμως είδαν πως καμία δύναμη δεν θα μπορούσε να τον λυγίσει, αποφάσισαν να τον θανατώσουν. Το μαρτυρικό του αίμα πότισε τη γη της Θεσσαλίας και ο άγιος Νικόλαος έλαβε τον αμάραντο και αιώνιο στέφανο της αθλήσεως. Η επίγεια ζωή του τελείωσε στις 9 Μαΐου το 720μ.Χ. και εισήλθε στη χαρά του Κυρίου του.

Ο αυτοκράτορας Λέων Στ' ο Σοφός αποκατέστησε την ειρήνη στην Ανατολή και έτσι οι Άραβες εγκατέλειψαν τη Θεσσαλία. Η πόλη της Θεσσαλίας, μετά τις δύσκολες καταστάσεις που πέρασε επανέρχεται στους κανονικούς της ρυθμούς. Ο μητροπολίτης Λαρίσης Φίλιππος επιστρέφει στην έδρα του και αφού λαμβάνει εντολή από το Θεό, μεταφέρει με επίσημη πομπή στην πόλη τα λείψανα των μαρτύρων του Τυρνάβου. Το σώμα, όμως, του αγίου παρέμενε κρυμμένο μέσα στο κοίλωμα μιας ψηλής βελανιδιάς στο όρος της Βουναίνης, άταφο και αφρόντιστο. Ο Θεός βέβαια δεν επέτρεψε στο λείψανο να περάσει στη συνηθισμένη φθορά αλλά για πολύ καιρό φυλασσόταν από τους αγγέλους αβλαβές και αδιάφθορο, μέχρι που Αποφάσισε να βρεθεί το λείψανό του και να δοξαστεί το όνομά του. Ανακαλύφθηκε λοιπόν από τον Δούκα Ευφημιανό που διέμενε στη Θεσσαλονίκη. Ο Ευφημιανός, εξαιτίας της αλαζονείας και της υπεροψίας του, που δημιουργήθηκαν από τις υπέρμετρες κολακείες του ύπατου Ορατίωνα, προσβλήθηκε από τη φοβερή ασθένεια της λέπρας. Αναζητούσε τη θεραπεία του σε πολλούς γιατρούς και ξόδευε πολλά χρήματα χωρίς να βλέπει αποτέλεσμα. Στράφηκε σε διάφορους ιαματικούς αγίους ελπίζοντας στο έλεος του Θεού, έκανε αγαθοεργίες, πρόσφερε χρήματα σε χήρες ορφανά και φτωχούς, και όταν τίποτε από αυτά δεν ευόδωσε, επικαλέστηκε να τον βοηθήσουν οι πολιούχοι της Θεσσαλονίκης και της Λάρισας, ο άγιος Δημήτριος και ο άγιος Αχίλλειος αντίστοιχα. Η αρρώστια όμως γινόταν πιο βασανιστική και εκείνος απελπιζόταν. Μια νύχτα του παρουσιάστηκε ο Άγιος Νικόλαος στον ύπνο του και του είπε να κατευθυνθεί προς το όρος της Βουναίνης και να λουστεί στην ιαματική πηγή που βρισκόταν δίπλα από το άγιο λείψανό του. Πράγματι, ο άρρωστος άρχοντας έγινε καλά όταν λούστηκε, και ευχαριστώντας το Θεό για το θαύμα του, επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη. Σε αυτό το σημείο ολοκληρώνεται το κυρίως μέρος του βίου ενώ στη συνέχεια έπεται ο επίλογος στον οποίο γίνεται αναφορά στους 12 συναθλητές του Νικολάου: τον Γρηγόριο, τον Αρμόδιο, τον Ιωάννη, των Ευώδιο, τον Δημήτριο, το

Μιχαήλ, τον Ακίνδυνο, το Θεόδωρο, τον Παντολέοντα, τον Χριστόφορο, τον Παγκράτιο, τον Αιμιλιανό και τον Νανούδιο και σε δύο γυναίκες την Ειρήνη και την Πελαγία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία χρονολόγησης του βίου που εμπεριέχονται μέσα σ' αυτόν. Στο στίχο 49-63 αναφέρεται πως ο Άγιος Νικόλαος έζησε και μαρτύρησε κατά τη βασιλεία του αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ΄ Σοφού(886-912). Επίσης οι φράσεις *τῶ <το>τε βασιλεῖ* και *Λέων ἐκεῖνος* μαρτυρούν πως όταν γράφεται το κείμενο ο αυτοκράτορας δεν βρίσκεται στη ζωή¹⁰⁴. Εξάγεται λοιπόν το ασφαλές *terminus post quem* το 912, έτος θανάτου του αυτοκράτορα. Στη συνέχεια στο στίχο 203- 204, γίνεται αναφορά στον μητροπολίτη Λάρισας Φίλιππο, η ύπαρξη του οποίου επιβεβαιώνεται από την επιστολή που του είχε αποστείλει ο πατριάρχης Νικόλαος Α΄ ο Μυστικός¹⁰⁵. Παρόλο που η συγκεκριμένη επιστολή δεν φέρει χρονολόγηση μπορούμε να ορίσουμε ως *terminus post quem* το έτος θανάτου του πατριάρχη, †925. Στη συνέχεια στο στίχο 257-265, αναφέρεται πως ο δούκας Ευφημιανός κατέφυγε στη Λάρισα, και συγκεκριμένα στον προστάτη της πόλεως άγιο Αχιλλεῖο, για να θεραπευτεί από τη λέπρα. Το ιερό σκηνώμα του αγίου Αχιλλεῖου το είχε παρακρατήσει ο τσάρος των Βουλγάρων Σαμουήλ κατά την επιδρομή του στη Λάρισα (985) και το είχε μεταφέρει στην Πρέσπα, όπου και ίδρυσε ναό¹⁰⁶. Το γεγονός ότι δεν γίνεται αναφορά στο κείμενο σε αυτό το σημαντικό γεγονός που είχε συγκλονίσει τους ευσεβείς Λαρισαίους, υποδηλώνει πως ίσως ο βίος γράφτηκε πριν το έτος 985¹⁰⁷. Ο συγγραφέας περιγράφει έντονα και παραστατικά την επιδρομή των Αβάρων εναντίον των Λαρισαίων, που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Λέοντα Στ΄ του Σοφού. Εύλογα λοιπόν, εάν είχε προηγηθεί η άλωση της Λάρισας και η απαγωγή του ιερού λείψανου του Αγίου Αχιλλεῖου από τους Βούλγαρους, ο συγγραφέας Νικόλαος θα το είχε σίγουρα μνημονεύσει. Συμπερασματικά ορίζεται το έτος 985 ασφαλές *terminus ante quem*, οριοθετώντας έτσι τα χρονικά όρια συγγραφής του αρχικού βίου κατά τα έτη 912- 985¹⁰⁸.

Σύμφωνα με τον A. Ehrhard, οι βιογράφοι των αγίων είναι συνήθως σύγχρονοί τους και γνωρίζουν τους αγίους από κοντά είτε ως μαθητές τους, είτε ως διάδοχοί τους ή ως νεότεροι αδελφοί της εκάστοτε μονής που έζησε ο άγιος¹⁰⁹. Ο συγγραφέας λοιπόν, που έζησε λίγο αργότερα από τον άγιο, συνέταξε το βίο του επειδή ίσως ενθουσιάστηκε από την ανδρεία και την πίστη του μάρτυρα. Πήρε μάλιστα το όνομα του αγίου Νικολάου και με τη βοήθεια ίσως κάποιου αυτόπτη μάρτυρα, ανέλαβε να συγκεντρώσει πληροφορίες για τα ανδραγαθήματα, το μαρτύριο και τα θαύματα του αγίου. Δεν είναι γνωστό εάν ο εν λόγω συγγραφέας έχει συντάξει και άλλα κείμενα του δεκάτου αιώνα. Οι πληροφορίες για την καταγωγή και τη μόρφωσή του προκύπτουν αποκλειστικά από το βίο. Στο στίχο λοιπόν 70-72, από τη φράση *καθ' ἡμῶν ἐπιστρατεύσαντες διάρπαγμα τά ἡμέτερα πεποιήκασιν*, προκύπτει πως είναι Θεσσαλός και πιο συγκεκριμένα από τη Λάρισα. Το δε ύφος και η δομή του βίου μαρτυρούν πως είχε σπάνια μόρφωση για την εποχή του και εκπαίδευση στις κλασικές σπουδές. Πρόκειται για ένα κείμενο γραμμένο σε λόγια γλώσσα και όχι στη

¹⁰⁴ Βογιατζίδης (1924)147 και Σοφιανός (1971) 295-296.

¹⁰⁵ Γιαννόπουλος (1914) 259-260, Grumel (1936) 208 και Φαρμακίδης (1926) 80.

¹⁰⁶ Σωτηρίου (1949) 9, Πελεκανίδου (1960) 64-78 και Μουτσοπούλου (1964-65) 194.

¹⁰⁷ Σοφιανός (1972) 33.

¹⁰⁸ Οπ. π. σ 34.

¹⁰⁹ Σωτηριάδου (1898-1900) 358.

συνήθη εκκλησιαστική γλώσσα των αγιολογικών κειμένων¹¹⁰. Ο τόπος συγγραφής του βίου φαίνεται πως είναι η Θεσσαλία από το γεγονός πως εκεί έδρασε ο άγιος και εκεί τιμάται μέχρι σήμερα η μνήμη του, καθώς και για το γεγονός ότι ο κώδικας που περιέχει τον αρχικό βίο βρίσκεται στην μονή των Μετεώρων.

Ο συγγραφέας Νικόλαος, όντας ο πρώτος βιογράφος του αγίου, όταν έγραψε τον εν λόγω βίο, στηρίχτηκε κυρίως στην προφορική παράδοση, η οποία πρέπει να ήταν πλούσια τον καιρό εκείνο στη Θεσσαλία. Το κείμενο περιέχει πληθώρα ρήσεων τόσο της Αγίας Γραφής όσο και της Καινής Διαθήκης, όπως άλλωστε όλα τα αγιολογικά έργα. Στο στίχο 34-35 η φράση *ἢ καὶ μογιλάων γλῶσσαν ἐτράνωσε* προέρχεται από το κεφάλαιο 35 του Ησαΐα: *6.τρανή δὲ ἔσται γλῶσσα μογιλάων*. Ένα άλλο παράδειγμα είναι στο στίχο 35 η φράση *καὶ τῆς ὄνου τὸ στόμα διήνοιξε* που αντιστοιχεί στη ρήση των Αριθμῶν από την Παλαιά Διαθήκη(κεφάλαιο 22): 28. *ἤνοιξεν ὁ Θεὸς τὸ στόμα τῆς ὄνου καὶ λέγει τῷ Βαλαάμ*. Επιπροσθέτως, οι στίχοι 273- 274, 292- 296, 300- 312 περιέχουν το θαύμα της θεραπείας της ασθένειας του δούκα Ευφημιανού από τη λέπρα, μέσω της ιαματικής Πηγῆς του αγίου Νικολάου. Το συγκεκριμένο θαύμα θα μπορούσε να παραλληλιστεί με το θαύμα της θεραπείας του λεπρού Άραμαίου Νεεμάν από τον Ιορδάνη ποταμό όπως περιγράφεται στην Αγία Γραφή στο πέμπτο κεφάλαιο των Βασιλειῶν Δ'(1-19). Ο βίος του αγίου Νικολάου είναι διανθισμένος επίσης με χωρία της Καινής Διαθήκης. Στο στίχο 26-27 χρησιμοποιείται η φράση *ὧ γὰρ ἦτηται τις, τούτῳ καὶ δεδούλωται* σχεδόν αυτούσια με το στίχο 29 του δεύτερου κεφαλαίου της Β' Επιστολῆς του Αποστόλου Πέτρου *ὧ γὰρ ἦτηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται*. Ένα ακόμη απόσπασμα παρμένο από την Καινή Διαθήκη αποτελεί η φράση *ἀνεφάνη μὴ σπῖλον ἔχον, μὴ ῥυτίδα, μὴ τὸ τυχὸν πρᾶγμα* των στίχων 308-309, που είναι παρόμοια με τον στίχο 27 του ἔκτου κεφαλαίου της επιστολῆς του Αποστόλου Παύλου προς Εφεσίους *μὴ ἔχουσιν σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων*.

Εκτός από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, ο βίος παρουσιάζει κοινά στοιχεία με το έργο του Ιωάννη Καμενιάτη " Εἰς τὴν ἀλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης", στο οποίο ως αυτόπτης μάρτυρας εξιστορεῖ την ἀλωση τῆς Πόλης ἀπὸ το Λέοντα Τριπολίτη¹¹¹. Το πρώτο κοινό σημείο παρατηρεῖται στο στίχο 76-77 του βίου *Καὶ ἦν βοή σὺν οἰμογῆ καὶ θροῦς, ἄσημος θρήνος καὶ κοπετός* με τους στίχους 14 *θροῦς μὲν ἐγένετο κατὰ πᾶσαν ταὴν πόλιν, 21-22 Καὶ ἀπλῶς τῇ ἀμετρίᾳ τῶν κατὰ μέρος θρήνων κραυγῆς ἀσήμου πάντα πεπλήρωτο* και 9-10 *καὶ πάντα μεστὰ κραυγῆς ἀσήμου καὶ θορύβου τυγχάνειν* του έργου του Καμενιάτη. Σε αυτούς τους στίχους και οι δύο συγγραφείς περιγράφουν την τραγική ατμόσφαιρα που επικρατεῖ, με το θόρυβο και τους θρήνους, όταν υπάρχει πόλεμος. Ένας άλλος κοινός τόπος αποτελούν οι στίχοι του βίου 238-239 *Καὶ ἦν πτόμα τοῖς βλέπουσι καὶ θρήνων ἐπάξια* και 242-243 *θέαμα ἦν τοῖς ὄρωσι καὶ θρήνων ἐπάξια* με τον στίχο 23 του Καμενιάτη *καὶ πάντες ἔκειντο θέαμα πολλῶν ὀδυρμῶν καὶ θρήνων ἐπάξιον* στους οποίους απεικονίζονται τα φριχτά αποτελέσματα του πολέμου, το οποία είναι ένα θέαμα ἀξιο πολλῶν ὀδυρμῶν και θρήνων.

Πέρα από το έργο του Καμενιάτη, ο βίος παρουσιάζει ομοιότητες με τον βίο του αγίου Υπατίου, αρχιεπισκόπου Γαγγρών, ο οποίος σύμφωνα με τον Θ. Ιωάννου διασκευάστηκε από τον Συμεών τον Μεταφραστή το δεύτερο μισό του 10^{ου} αιώνα¹¹².

¹¹⁰ Σοφιανός (1972) 35-36.

¹¹¹ Βλ. ενδεικτικά Ιωάννης Καμινιάτης, (2000) *Εἰς τὴν ἀλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης*, μετάφραση - εισαγωγή - σχόλια Εύδοξος Τσολάκης, Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα.

¹¹² Ιωάννου (1884) 251-268.

Οι δύο αυτοί βίοι γράφτηκαν την ίδια περίπου χρονική περίοδο, εγείροντας έτσι το ερώτημα πώς είναι δυνατόν να περιέχουν κοινά σημεία. Ίσως ο συγγραφέας Νικόλαος να είχε διαβάσει μία παλαιότερη διασκευή του βίου του αγίου Υπατίου και να την είχε υπόψη του όταν έγραψε το έργο του. Ο στίχος 49 *Ἀμέλει εἰς ἄκρον ἀρετῆς ἑλληκῶς* και 186-187 *κάν τούτω τὸν ἴδιον δεσπότην μιμούμενος* του βίου του αγίου Νικολάου ταιριάζουν νοηματικά και μορφολογικά με τους στίχους 251 *τῶν εἰς ἄκρον ἀρετῆς ἑλληκῶτων ἀνδρῶν* και 257-258 *κάν τούτω τὸν οἰκεῖον δεσπότην μιμούμενος* αντίστοιχα του βίου του αγίου Υπατίου.

Ολοκληρώνοντας, αξίζει να αναφερθεί πως παρά τις ομοιότητες που παρουσιάζει με άλλα κείμενα, το έργο αυτό ξεχωρίζει για την πρωτοτυπία και την φυσικότητά του καθώς και για την φιλολογική και ιστορική του αξία. Τα μαρτύρια-το λογοτεχνικό είδος στο οποίο ανήκει το εν λόγω κείμενο- που συντάχθηκαν μέχρι τον 10ο αιώνα, είναι κατά κόρον γνωστά από τις μεταφράσεις και τις διασκευές του Συμεών του Μεταφραστή. Το μαρτύριο λοιπόν του αγίου Νικολάου, έχει ιδιαίτερη αξία καθώς διασώζεται στην αρχική του μορφή. Δεν παρουσιάζει ομοιότητες με τα συνηθισμένα αγιολογικά κείμενα τα οποία χαρακτηρίζονται από απλοϊκότητα, αφέλεια, κοινοτυπία και μακρηγορία. Το κείμενο είναι καλογραμμμένο, σε λόγια γλώσσα, με ρητορικό και πανηγυρικό τόνο, στοιχεία δηλαδή που μαρτυρούν πως ο βιογράφος Νικόλαος ήταν ένας μορφωμένος άντρας με κλασικές σπουδές. Μάλιστα, το πλούσιο λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί, οι παραστατικές εικόνες, οι παρομοιώσεις, οι μεταφορές, οι εκτενείς περιγραφές και το έντονο υπερφυσικό στοιχείο¹¹³ τον καθιστούν έναν έμπειρο λογοτέχνη.

Κώδικας υπ' αριθμόν 94 (διασκευή του βίου από τον Αχαϊκό πρεσβύτερο)

Η πρώτη διασκευή του βίου του Αγίου Νικολάου έγινε από τον Αχαϊκό πρεσβύτερο.¹¹⁴ Ο κώδικας αυτός δεν αποτελεί το αρχικό χειρόγραφο της διασκευής του βίου καθώς περιέχει βίους και μαρτυρία διαφόρων άλλων αγίων¹¹⁵. Δεν είναι γνωστό εάν ο συγγραφέας αντέγραψε αυτόν τον κώδικα από το αρχικό χειρόγραφο ή από αντίγραφο αυτού. Όμως είναι προφανές πως έχει αντιγραφεί από τον πρεσβύτερο Αχαϊκό, όπως μάρτυρα και ο τίτλος "*συγγραφέν και μεταφρασθέν παρά Αχαϊκού πρεσβυτέρου*". Ο όρος μετάφραση(*μεταφρασθέν*) έχει την έννοια της διασκευής, της μεταφοράς δηλαδή ενός κειμένου σε ένα άλλο γλωσσικό ιδίωμα, όπως έκανε και ο Συμεών ο Μεταφραστής μεταφέροντας κείμενα από δημόδη γλώσσα σε λόγια¹¹⁶.

Ο πρεσβύτερος Αχαϊκός είναι ένα άγνωστο πρόσωπο καθώς το όνομά του δεν υπάρχει σε άλλο κείμενο της εποχής. Πιθανολογείται πως ήταν λόγιος και ιερέας από την Άνδρο, όπου συνέταξε και τη διασκευή του βίου. Σκοπός αυτής της διασκευής ήταν να απαγγελθεί κατά την εορτή του αγίου, όπως μαρτυρά ο στίχος 24 "*ἀλλά καὶ ὄν ἡμεῖς ἐορτάζομεν σήμερον*".

Σε μία απόπειρα σύγκρισης της διασκευής με τον αρχικό βίο παρατηρούνται ομοιότητες και διαφορές. Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερα πολλές λεκτικές και φραστικές ομοιότητες δείχνει πως ο Αχαϊκός είχε μεν στο νου του τον αρχικό βίο

¹¹³ Halkin (1967) 346.

¹¹⁴ Για την λεπτομερή περιγραφή του κώδικα και τα χαρακτηριστικά γραφής βλ. Σοφιανός (1972) 40-41.

¹¹⁵ Λάμπρος (1898) 223-225.

¹¹⁶ Τωμαδάκης (1953) 195-222.

αλλά δεν αντέγραψε πίστα ότι έβλεπε και χρησιμοποίησε το δικό του προσωπικό ύφος στη διατύπωση. Μία διαφορά που παρατηρείται είναι η παράλειψη των ονομάτων των δώδεκα συναθλητών του Νικολάου πέρα του Μιχαήλ και του Παντολέων, πιθανότατα διότι δεν τα θεώρησε απαραίτητα. Μία άλλη διαφορά είναι πως παραλείπει το όνομα του ύπατου Ορατίωνα. Από την άλλη μεριά, ορισμένα χωρία μεταφέρονται σχεδόν αυτούσια, όπως για παράδειγμα ο στίχος 12 "*σαρκὸς ἔξω καὶ κόσμου γενόμενοι*" και ο στίχος 258-259 "*ἐπὶ τὸν σημειόφορον καταφεύγει Ἀχιλλεῖον*" ενώ άλλα παρουσιάζουν παραποιήσεις όπως για παράδειγμα στο στίχο 107-108 "*Ἄγγελος γὰρ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς τὸ διὰ μαρτυρίου τέλος αὐτοῖς προεμήνυσε*" με το στίχο 112-114 του Αχαϊκού "*Ἄγγελος γὰρ Θεοῦ ἐπ' αὐτοὺς καταπτὰς...μηνύει πρὸς αὐτοὺς τὴν μέλλουσαν ἄθλησιν*" και το στίχο 276-277 "*ἐθέασατο τὴν ὑψίκομον δρῦν*" με το στίχο 246-247 "*τὴν ὑπερμήκη ἐκείνην ἐθέασαντο δρῦν*". Όπως και ο αρχικός βίος έτσι και η διασκευή περιέχει πολλά κοινά σημεία με την Αγία Γραφή. Οι στίχοι 70-72 "*Καὶ γίνεται τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐνάτης πληγῆς αὐτοῖς παραπλήσιον ἢ μᾶλλον καὶ ἀκρίδος καὶ βροῦχου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμανέστερον*" προέρχονται είτε από το στίχο 28 του ἔκτου κεφαλαίου τον Παραλειπόμενων Β "*ἀκρίς καὶ βροῦχος ἐὰν γένηται*", είτε από τους Ψαλμούς 104,105 στ. 34 "*ἦλθεν ἀκρίς καὶ βροῦχος*", είτε από το δεύτερο κεφάλαιο του Προφήτη Ιωήλ στ. 25 "*ἢ ἀκρίς καὶ ὁ βροῦχος καὶ ἡ ἔρυσίβη*". Ένα άλλο στοιχείο παρμένο από το 23^ο κεφάλαιο του Κατὰ Λουκάν Ευαγγελίου (*«Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου» καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσεν.* στ. 46) παρατηρείται στο στίχο 176-178 *«Εἰς χεῖράς σου, Θεέ Παντοκράτορ, τὸ πνεῦμά μου παρατίθημι» αὐτὸς ἐπειπὼν καὶ πεσὼν ἐπὶ γῆς ἐξέπνει ὁ δίκαιος.* Εντύπωση κάνει το γεγονός πως ο Αχαϊκός στη διασκευή του έχει επηρεαστεί σε πολλά σημεία από το ακριτικό ἔπος του Καλονάρου Βασίλειος Διγενῆς Ακρίτας¹¹⁷. Παραδείγματος χάρη, η φράση "*Πῶς οὐκ ἐνάρκησεν ἡ χεὶρ τοῦ βαρβάρου ἐκείνου*" στο στίχο 252-253 της διασκευῆς προέρχεται από το στίχο 34 του Καλονάρου "*Πῶς οὐκ ἐνάρκησεν ἡ χεὶρ ἀνηλεοῦς ἐκείνου*".

Η διασκευή συγκριτικά με τον αρχικό βίο δεν παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερη φιλολογική ή ιστορική αξία. Δεν αποτελεί ιστορική πηγή καθώς δεν παρουσιάζει κανένα καινούριο ιστορικό στοιχείο, αφού τα πρόσωπα και τα γεγονότα είναι τα ίδια με αυτά του αρχικού βίου. Από φιλολογικής και λογοτεχνικής πλευράς φαίνεται πως υστερεί σε σχέση με το αρχικό κείμενο, το οποίο είναι πλούσιο σε λυρικές και ζωηρές εικόνες.

Συναξάριον

Το συναξάριον, το οποίο περιέχεται στην αρχική Ακολουθία του αγίου Νικολάου, είναι ένα σύντομο και περιεκτικό κείμενο για τον Βίο του αγίου. Ο συγγραφέας του συναξαρίου δεν είναι γνωστός. Από τη σύγκριση όμως του κειμένου με τον αρχικό Βίο προκύπτει πως ο συγγραφέας δεν ήταν ο ίδιος διότι παρουσιάζονται πολλές διαφορές μεταξύ τους ως προς το περιεχόμενο και ως προς το λεκτικό ύφος. Στο συναξάριο που περιέχεται στην Ακολουθία, ο Άγιος Νικόλαος φέρεται να κατάγεται από την Ανατολή ενώ ο άγιος κατάγεται από τη Θεσσαλία. Επίσης διαφέρει και ο τρόπος θανάτου του αγίου, ο οποίος κατά την Ακολουθία είναι τρύπημα με την ίδια του τη λόγχη ενώ κατά το συναξάριο είναι κοπή της κεφαλής του. Μία ακόμη διαφορά αποτελεί το πρόσωπο που θεραπεύτηκε από τη λέπρα το οποίο στην

¹¹⁷Βλ ενδεικτικά Π. Καλονάρου,(1941) *Βασίλειος Διγενῆς Ακρίτας*, τόμ. 1-2, Αθήνα.

Ακολουθία είναι ο δούκας Θεσσαλονίκης Ευφημιανός ενώ στο συναξάριο ένας βάρβαρος επιφανής άρχοντας από την Ανατολή.

Το συναξάριο, που αποτελεί ουσιαστικά μία περίληψη του βίου, γράφτηκε σε μεταγενέστερο χρόνο από την Ακολουθία και το Βίο. Από τις παραπάνω διαφορές φαίνεται επίσης πως ο Βίος και η Ακολουθία δεν χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές στο συναξάριο αλλά μάλλον η προφορική παράδοση σχετικά με τον άγιο. Είναι γραμμένο στην καθιερωμένη εκκλησιαστική γλώσσα και δεν παρουσιάζει κάποια φιλολογική και ιστορική αξία, αφού σε πολλά σημεία παραποιεί ιστορικά γεγονότα.

Διασκευή του βίου σε δημόδη γλώσσα

Υπάρχουν συνολικά έξι κώδικες που φυλάσσονται σε διαφορετικές βιβλιοθήκες ο καθένας τους. Ο παλαιότερος κώδικας είναι αυτός της βιβλιοθήκης της εν Αλμυρώ Φιλαρχαίου Εταιρείας της Όρθρου, ο οποίος γράφτηκε τον 18^ο αιώνα¹¹⁸ και είναι αγιασματάριον, που περιέχει εκτός από τις συνηθισμένες ευχές και τις Ακολουθίες και τους Βίους των αγίων. Ένας από αυτούς, στο φύλλο 137, είναι και του αγίου Νικολάου του Νέου, από τον οποίο έχει εκδώσει αποσπάσματα ο Ν. Γιαννόπουλος¹¹⁹. Ένας άλλος κώδικας βρίσκεται στη Μονή των Αγίων Θεοδώρων στην Αροάνια. Γράφτηκε επίσης τον 8^ο αιώνα¹²⁰ και περιλαμβάνει την Ακολουθία και τη δημόδη διασκευή του Βίου του αγίου Νικολάου. Τον 19ο αιώνα¹²¹ γράφτηκε από τον Κωνσταντίνο Αναγνώστου Καλτσέτα ο κώδικας που βρίσκεται επίσης στην εν Αλμυρώ Φιλαρχαίου Εταιρεία της Όρθρου και περιλαμβάνει εκτός από την Ακολουθία και το Βίο του Αγίου Νικολάου του Νέου και το Βίο του Αγίου Νικολάου του εν Μύροις και την Ακολουθία της ανακομιδής των λειψάνων του. Τον ίδιο αιώνα και συγκεκριμένα στις 10 Αυγούστου το 1838¹²² γράφτηκε από τον Νικόλαο Γεωργίου Αναγνώστου ο κώδικας που βρίσκεται στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών. Μέσα σε αυτό περιέχονται η Ακολουθία και η δημόδης διασκευή του Βίου του Αγίου Νικολάου του Νέου, τα οποία είναι πιστά αντίγραφα της έκδοσης της Ακολουθίας και του Βίου της Βενετίας(1791)¹²³. Κατά το 18^ο αιώνα γράφτηκε επίσης ο κώδικας που βρίσκεται στη μονή του Αγίου Νικολάου στην Άνδρο, ο οποίος αποτελείται από 41 φύλλα και, εκτός από την Ακολουθία και το Βίο, περιλαμβάνει έναν παρακλητικό κανόνα προς την κεφαλή του Αγίου Νικολάου από την Κωνσταντίνου Σμαραγδοπούλου. Ολοκληρώνοντας, προς τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, συντάσσεται ο κώδικας της μονής Παντελεήμονος Αγίου Όρους που ανάμεσα στα διάφορα θεολογικά κείμενα, περιλαμβάνει τον Βίο και το Μαρτύριο του οσιομάρτυρα Νικολάου του εν Βουναίη¹²⁴.

Η διασκευή του βίου του Αγίου Νικολάου σε δημόδη γλώσσα έχει εκδοθεί πολλές φορές. Πρώτη έκδοση είναι αυτή το 1657 της Βενετίας, ακολουθούν οι εκδόσεις Μοσχοπόλεως το 1736, η έκδοση Βενετίας το 1791, η έκδοση από τον Κωνσταντίνο Σμαραγδόπουλο, οι εκδόσεις Αθηνών το 1845 που αποτελούν ανατύπωση της έκδοσης της Βενετίας, οι εκδόσεις Πατρών το 1866, οι εκδόσεις Αθηνών το 1873, οι

¹¹⁸ Γιαννοπούλου (1925) 263-264.

¹¹⁹ Γιαννοπούλου (1894) 698-700, 715-717, 738-740, 746.

¹²⁰ Βέη (1906) 61-62.

¹²¹ Γιαννοπούλου (1925) 264.

¹²² Βέη (1906) 102.

¹²³ Σοφιανός (1972) 54.

¹²⁴ Όπ π. 55.

εκδόσεις Πατρών το 1875 και 1905, η έκδοση Τριπόλεως το 1906, η έκδοση Κορίνθου το 1908, η έκδοση Αθηνών το 1930, οι εκδόσεις Βόλου το 1960 και το 1966¹²⁵.

Όσον αφορά το συγγραφέα, το χρόνο και τον τόπο της πρώτης διασκευής σε δημόδη γλώσσα, οι πληροφορίες είναι ελλιπείς. Σε κανένα χειρόγραφο δεν υπάρχουν σαφείς ενδείξεις του χρόνου και του τόπου. Εικάζεται πως η δημόδης διασκευή δεν είναι παλαιότερη του 18^{ου} αιώνα τοποθετώντας έτσι ασφαλές *terminus ante quem* το έτος 1657, οπότε έγινε η πρώτη έκδοση της Ακολουθίας από τον Διακρούση¹²⁶. Αξίζει να σημειωθεί πως στις εκδόσεις της Βενετίας το 1657 και το 1791 αναφέρονται ως διορθωτές ο ιερομόναχος Ακάκιος Διακρούσης και ο αρχιμανδρίτης Ιωσήφ ο εκ Φουρνά των Αγράφων.

Ειδοποιό διαφορά ως προς τον αρχικό Βίο και τη δημόδη διασκευή του αποτελούν το περιεχόμενο και οι πηγές της. Ο διασκευαστής φέρεται πως άντλησε στοιχεία από τον αρχικό Βίο και το συναξάριο της Ακολουθίας αλλά όχι από τη λόγια διασκευή του Αχαϊκού. Αυτό διαπιστώνεται από το γεγονός ότι στη δημόδη διασκευή αναφέρονται και τα 12 ονόματα των συναθλητών του αγίου Νικολάου ενώ στη διασκευή του Αχαϊκού αναφέρονται μόνο δύο. Επίσης ο δημιουργός του βίου χρησιμοποίησε ως πηγή και την προφορική παράδοση με αποτέλεσμα να παραποιούνται γεγονότα, να περιορίζονται οι λεπτομέρειες, να παραλείπονται σημαντικά στοιχεία και να προστίθενται νέα στοιχεία που όμως δεν στηρίζονταν στην πραγματικότητα αλλά στη φαντασία του λαού. Για παράδειγμα σε κανένα σημείο δεν αναφέρονται το όνομα του αυτοκράτορα Λέοντος και του αδερφού του Αλέξανδρου, το βουνό Τύρναβο, ο Μητροπολίτης Λαρίσης Φίλιππος ούτε ο Δούκας Θεσσαλονίκης Ευφημιανός. Όλες αυτές οι παραλείψεις καθιστούν άκαρπες τις προσπάθειες χρονολόγησης σχετικά με το πότε έζησε και έδρασε ο Άγιος Νικόλαος. Από την άλλη πλευρά αναφέρονται κάποια γεγονότα τα οποία όμως δεν μπορούν να στηριχθούν από κάποια άλλη πηγή. Αυτά είναι η αποστασία της Θεσσαλίας από τον βασιλιά της Κωνσταντινουπόλεως, η επίθεση της Θεσσαλίας στην Μακεδονία και η εκστρατεία των αυτοκρατορικών στρατευμάτων κατά της Θεσσαλονίκης στην οποία ο Άγιος Νικόλαος ήταν αξιωματούχος.

Πέρα από την προφορική παράδοση, ο διασκευαστής φαίνεται πως χρησιμοποίησε τον αρχικό Βίο-από τα ονόματα των δώδεκα συναθλητών του αγίου-και το συναξάριο της Ακολουθίας. Από το τελευταίο είναι παρμένα το απόσπασμα της δημόδους διασκευής "Έκοψαν τήν άγιαν αύτου κεφαλήν"(στ.175-176) και το απόσπασμα "Είς τά μέρη τής Άνατολής...ήτον τις μέγας ἄρχών περισσά πλούσιος, τού όποιου συνέβη μεγάλη άσθένεια, όπου λέγεται λώβα"(στ. 198 222).

Η Ακολουθία του Αγίου Νικολάου

Η αρχική ακολουθία γράφτηκε τον 16^ο αιώνα από τον Ιωάννη εκ Τινάβου και συμπεριλαμβάνεται στον υπ' αριθμόν 81 κώδικα της μονής Μεταμορφώσεως των Μετεώρων. Περιλαμβάνει μικρό εσπερινό, μέγα εσπερινό, λιτήν και όρθρον μαζί με τον κανόνα και το συναξάριο. Έχει συνολικά 81 τροπάρια τα οποία είναι γραμμένα χωρίς ορθογραφικά λάθη, παραφθορές ή παραλείψεις λέξεων και φράσεων. Αυτό

¹²⁵ Όπ π. 55-60.

¹²⁶ Legrand (1894) 113.

συμβαίνει ίσως επειδή τα τροπάρια της ακολουθίας ήταν γνωστά στον αντιγραφέα ή επειδή η αντιγραφή έγινε από κώδικα ο οποίος ήταν πολύ καλά διατηρημένος.

Ο ποιητής της Ακολουθίας παραμένει άγνωστος καθώς δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο ή ένδειξη μέσα στο κείμενο αλλά ούτε και στην ακροστιχίδα του κανόνα που να αποκαλύπτει την ταυτότητά του¹²⁷. Το κείμενο της ακολουθίας δεν παρουσιάζει ομοιότητες με το κείμενο του Βίου. Ο Νικόλαος, ο συντάκτης του Βίου, γράφει σε λόγια γλώσσα και με εξεζητημένο ύφος αντίθετα με το κείμενο της Ακολουθίας το οποίο είναι γραμμένο σε απλή γλώσσα και σύμφωνα με τις νόρμες της εκκλησιαστικής υμνογραφίας. Συνακόλουθα, ο Νικόλαος δεν μπορεί να είναι ο ποιητής της Ακολουθίας. Σχετικά με τον τόπο και το χρόνο που γράφτηκε η Ακολουθία δεν υπάρχει κανένα αποδεικτικό στοιχείο. Εικάζεται πως γράφτηκε κατά το πρώτο τέταρτο του 10ου αιώνα στη Θεσσαλία, όπου τιμάται η μνήμη του¹²⁸.

Όπως προαναφέρθηκε, το κείμενο της Ακολουθίας είναι γραμμένο σε απλή γλώσσα και δεν παρουσιάζει κάποιο ενδιαφέρον από φιλολογική άποψη. Είναι προσαρμοσμένο στους κανόνες της εκκλησιαστικής μουσικής χωρίς φιλολογικές και λογοτεχνικές αξιώσεις. Αποτέλεσε ωστόσο πρότυπο για μεταγενέστερες Ακολουθίες όπως αυτή του Ακακίου Διακρούση και του αρχιμανδρίτη Ιωσήφ¹²⁹.

Σε μεταγενέστερους χρόνους συνετάχθησαν αρκετές διασκευές της Ακολουθίας. Μία από αυτές είναι η Ακολουθία στον υπ' αριθμόν 2768 κώδικα της Εθνικής Βιβλιοθήκης στην Αθήνα η οποία αντιγράφηκε από την αρχική Ακολουθία και αποτελείται από 69 τροπάρια. Τον 16^ο αιώνα συντάσσεται η Ακολουθία που περιέχεται στον υπ' αριθμόν 1144 κώδικα της Μονής Βατοπεδίου του Άθω η οποία παραμένει ανέκδοτη. Είναι γραμμένη με επιμελημένα και καλλιγραφικά γράμματα αλλά περιέχει πολλά ορθογραφικά λάθη και παραφθορές που μαρτυρούν την απαιδευσία του συντάκτη. Περιέχει 51 τροπάρια, 38 από τα οποία είναι αυτούσια με αυτά της αρχικής Ακολουθίας ενώ δεν περιέχει συναξάριο. Το 1657 ο ιερομόναχος Ακάκιος Διακρούσης συντάσσει την ακολουθία στη Βενετία. Αποτελείται από 75 τροπάρια από τα οποία μόνο τα 31 είναι δημιούργημα του Ακακίου, αφού τα υπόλοιπα είναι παρμένα αυτούσια ή ελαφρά παραλλαγμένα από την αρχική Ακολουθία. Περιέχει επίσης μία δημώδη παράφραση του Βίου του αγίου Νικολάου με τη μορφή συναξαρίου. Τέλος, ο Αρχιμανδρίτης Ιωσήφ εκ Φουρνά των Αγράφων συνέταξε την τρίτη σε σειρά έκδοση της Ακολουθίας του αγίου Νικολάου που αποτελείται από 97 τροπάρια. Ως βάση της είχε την προαναφερθείσα Ακολουθία του ιερομονάχου Ακακίου από την οποία προέρχονται τα 63 από τα 97 τροπάρια¹³⁰.

Η μνήμη του Αγίου Νικολάου του Νέου, σύμφωνα με τα χειρόγραφα και τις εκδόσεις της Ακολουθίας, γιορτάζεται την 9η Μαΐου. Όμως στον υπ' αριθμόν 1144 κώδικα της Μονής Βατοπεδίου και στον υπ' αριθμόν 2768 κώδικα της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Αθήνας ορίζεται ως ημέρα μνήμης του αγίου η 10η Μαΐου. Στο Βασιλειανό Μηνολόγιο¹³¹, στο Συναξάριο της εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως το υπό του Ιππολύτου και στο Βυζαντινό Εορτολόγιο του Γεδεών¹³² δεν αναφέρεται

¹²⁷ Τωμαδάκης (1965)61-62,237-238.

¹²⁸ Σοφιανός (1972) 68.

¹²⁹ Όπ π. 68.

¹³⁰ Όπ π. 69-71.

¹³¹ Τωμαδάκης (1993) 148.

¹³² Γεδεών (1896) 144-320.

πουθενά η μνήμη του αγίου. Ολοκληρώνοντας ο Άγιος Νικόλαος ο Νέος γιορτάζεται μόνο ως τοπικός άγιος της Θεσσαλίας δεδομένου ότι δεν αναγράφεται η μνήμη τους τα έντυπα μηναία της εκκλησίας.

ΑΡΧΙΚΟΝ «ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ» ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΒΟΥΝΑΙΝΗ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΝ ΥΠΟ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ἐκδιδόμενον τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ὑπ αριθ. 81 κώδικος τῆς Μονῆς Μεταμορφώσεως τῶν
Μετεώρων (ff 139v-146v)

Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ μεγάλου μάρτυρος Νικολάου τοῦ Νέου¹³³

Δέσποτα, εὐλόγησον.

Καὶ τίνοι ἂν ἐτέρω τὴν ἐν λόγοις εὐφημίαν προσάξωμεν, εἰ μὴ τῷ τοῦ Θεοῦ μάρτυρι, καὶ οὕτω καλῶς στεφανώσομεν; Αὐτός γὰρ καὶ ὄντως ὁ θεῖος Νικόλαος ἐξ ἔργων οἰκείων ἑαυτὸν ἦν εὐφημῶν καὶ τὸν ἐκείνου βίον οἷόν τι κάλλιστον ἄγαλμα ἐν ἡμῖν ἀνιστορῶν αὐτὸς ἑαυτὸν προτιθέμενος δείκνυται, μήτε τῶν ἡμετέρων ἐγκωμίων δεόμενος, μήτε διὰ τεχνικῶν ἁσμάτων εὐφημεῖσθαι βουλόμενος. Οἱ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι τῆς φθειρομένης ὕλης, ἀνώτεροι διακαίμενοι καὶ βίον ἄλλον μετὰ σώματος ἔχοντες, ἄγγελοι ἐπὶ γῆς ἀναφαίνονται, τὴν ἐκείνων πολιτείαν ἀσπαζόμενοι καὶ σαρκὸς ἔξω καὶ κόσμου γενόμενοι. Διὰ τοι τοῦτο ἀτονεῖ μὲν πρὸς τὸν ἐκείνων ἔπαινον ἅπας σοφιστικὸς λόγος, δυστοκεῖ δὲ πρὸς εὐρεσιν αὐτοῦ ἅπας ἀνθρώπινος νοῦς, ναρκᾷ δ' αὖ πρὸς τὴν γραφὴν ἅπασα χεὶρ τεχνική. Οἷς γὰρ ἐξ ἔργων ἢ εὐφημία προσγίνεται, τούτοις ἢ διὰ λόγων περιττὴ καὶ ἀνόνητος, ὅτι αἱ τῶν τρόπων ἐπιδόσεις ἔπαινος γίνονται τοῖς ἐργάταις αὐτῶν. Ὁ γοῦν ὁμώνυμος ἐμοὶ ἀθλητῆς καὶ τῆ ἀθλήσει οἰκειωθείς τῷ Θεῷ, ταῖς ἀρεταῖς λάμπων οἷά τις ἀνέσπερος ἥλιος, πάντων ὑπέρτερος διεδείκνυτο, ὑποκλίνας δὲ πρὸς τὴν ἀθλησιν καὶ ταύτης τὸν δρόμον διηनुκῶς διπλοῦν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν στέφανον εἴληφε. Ἀμέλει καὶ τὸν τούτου βίον διηγεῖσθαι προθυμούμενος ἐγώ, αὐτοῦ τε τὴν ἀθλησιν πᾶσι προθεῖναι βουλόμενος, ὀκνῶ τὸ ἐγχείρημα, ἰλιγγῶ τὴν ἐξήγησιν, ναρκῶ πρὸς τὴν γραφὴν ὅτι ὑποπτήσων ὁ ἐμός λόγος πρὸς ταὴν τῶν νοουμένων ἐξήγησιν σιγᾶν μᾶλλον ἢ λέγειν προθυμεῖται). Πέφυκε γὰρ τὸ ἀσθενές ἀκονιτὶ ὄντως ἠττᾶσθαι καὶ τὸ πρωτεῖον ἐκείνῳ παραχωρεῖ. Ἦ γὰρ ἠττηταὶ τις, τούτῳ καὶ δεδούλωται.

Λοιπὸν τὰ πλείονα καὶ λεπτότερα τοῖς εἰδόσι παραχωρήσας τοῦ μάρτυρος, αὐτὰ μόνα τὰ καίρι(α) διηγήσομαι, ὅπως ὠφέλειαν μὲν τοῖς ἀκροωμένοις ποιήσωμεν, παράκλησιν δὲ τοῖς ἀνταγωνιζόμενοις ἐνθήσωμαι καὶ μίμησην βελτίστην τοῖς ῥαθυμοτέροις ἐργάσωμαι. Οὐκοῦν καὶ ταῦτα ποιῆσαι προθυμηθεῖς οὔτε Ἐλικωνίας ἐπικαλοῦμαι Μούσας καὶ Χάριτας, οὐδέ τὴν ὀρφικὴν καὶ θελκτικὴν ἠχὴν ἐπιθυμεῖομαι, ἀλλὰ τὸν ἀόρατον καὶ ἄσχετον Λόγον, τὴν θεί(αν) οὐσίαν καὶ δύναμιν, ἢ καὶ μογιλάλων γλῶσσαν ἐτράνωσε καὶ τῆς ὄνου τὸ στόμα διήνοιξε καὶ τοῦς ἀγραμμάτους ἀλιεῖς πᾶσαν τὴν οἰ(κου)μένην σαγηνεῦσαι εἰργάσατο. Τούτοις τοῖνυν θαρρῶν τὸν ἀγῶνα ὑπέρχομαι καὶ τὰ τοῦ μάρτυρος πάντα τῷ μάρτυρι τίθημι γνῶρισμα.

¹³³ Το κείμενο του μαρτυρίου βασίζεται στην κριτική έκδοση του Δ.Ζ. Σοφιανού, Ἅγιος Νικόλαος ὁ ἐν Βουναίῃ. Ἀνέκδοτα ἀγιολογικὰ κείμενα. Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς μεσαιωνικῆς Θεσσαλίας (I αἰὼν) (Βιβλιοθήκη Σ.Ν. Σαριπόλου 22), Ἀθῆναι 1972.

Εἰσὶ δὲ ᾧδέ πως. Ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ πατέρα μὲν ἔσχεν ὡς ἀληθῶς οὐδέν', ἅτε τοῦ οὐρανίου Πατρὸς υἱὸς γνησιώτατος ἀναδειχθεὶς καὶ αὐτὸν ἔχων πατέρα τὸν πλάσαντα, πατρίδα δὲ κατὰ γένος τὴν κατὰ τὴν Ἑῶαν μᾶλλον γῆν, τὴν νοητὴν Ἀνατολήν, εἰς ἣν ἢ τῶν προ(πατόρ)ων (τ)ελεῖται πανήγυρις καὶ ἣν ἔχουσιν οἰκησιν πατριάρχαι καὶ προφηταὶ καὶ ἢ τῶν ἀποστόλων καὶ μαρτύρων θεία ὁμήγυρις. Τοὺς γὰρ σωματικούς γεννήτορας καὶ τὴν κάτω καὶ πατουμένην πατρίδα ὑπεριδὼν, τῇ μόνῃ τῆς θεότητος τριάδι ἐνήρμοσται. Ὑἱὸς αὐτῆς μεθέξει ἀναδειχθεὶς καὶ τῷ ἀγνωστάτῳ αὐτῆς γάλακτι ἀνατραφεὶς, ταὴν πνευματικὴν τε ἡλικίαν ἐκ βρέφους ἀναλαβὼν, ἐκμαγεῖον τῶν αὐτῆς χαρίτων γεγένηται. Ἀμέλει εἰς ἄκρον ἀρετῆς ἐληλακῶς γνώριμος καὶ τῷ τό(τε) βασιλεῖ καθίσταται. Λέων τοίτυν ὁ Ἀλεξάνδρου αὐτάδελφος, ὁ εὐσεβῆς βασιλεύς, ὠδὶ (δι)ὰ τε τὸ περιὸν τοῦ ἀγίου καὶ διὰ ταὴν ὑπερφερῆ τούτου ἀνδρείαν, τὴν τε τοῦ σώματος ὥραν, τοῦ φρονήματος τε τὴν στερρότητα καὶ τὸ εὐσταθές καὶ βεβηκός τῶν ἡθῶν αὐτοῦ, διὰ τιμῆς ἠγεῖται τὸν ἄνδρα καὶ πάσης προνοίας ἡξίου αὐτόν. Καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς καταλόγοις, ὡς πη χαράκωμα ὀχυρόν ἐντάξας τὸν ἅγιον, δεξιάν αὐτῷ φιλικῶς προσεφέρετο. Οὐ γὰρ τὸ κεκομψευμένον τοῦ λόγου ἡγάπα καὶ (ἀ) πίθανον, οὐδέ γελοιαστὴς καὶ αγοραῖος τις ἦν, ἀλλὰ γαληνός μὲν τὸ εἶδος, ἐμβριθὴς δὲ τῇ γνώμῃ καὶ στερέμνιος τοῖς ἔργοις ἐφαίνετο. Καὶ τοιοῦτον ὄντα ὄρων ὁ βασιλεύς ταξίαρχον αὐτόν λεγεῶνος πεποίηκε στρατιωτικῆς. Καὶ παραδούς αὐτῷ ταύτην, εἰς τὴν προκαθεζομένην τῆς Θεσσαλίας πόλιν – Λάρισσα δε αὕτη κατονομάζεται – παρά τοῦ κρατούντος, ἐξαποστέλλεται, ἵνα διατρίβων ἐκεῖ τοὺς ἐναντίους τῆς πόλεως ἀποτρέπηται. Τοὺς οὖν στρατιώτας ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πλεῖον εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐνήγεν ἢ τὴν ἐμπειρίαν ἐπαιδοτρίβει τῆς βασιλείας. Καὶ ἦν κατ' ἄμφω δεξιός ὁ θαυμάσιος, τοῖς τε στρατιωτικοῖς καὶ τοῖς πνευματικοῖς ἔργοις.

Τότε τοῖνυν, τότε ζάλη καὶ σκοτόμαινα τὴν οἰκουμένην ἐλάμβανε καὶ ἐξ αἰθρίας καταγιγίς ταὴν Ρωμαίων ἐκάλυπτε γῆν καὶ βαρβαρικόν ἔθνος, οἱ αἰμοβόροι Ἀβάρεις, οἱ χεῖρους θηρίων, οἱ τὴν κοινήν ἀγνοοῦντες φύσιν, οἱ ἄγριοι κύνες, καθ' ἡμῶν ἐπιστρατεύσαντες, διάρπαγμα τὰ ἡμέτερα πεποίηκασιν. Καὶ ἦν ἰδεῖν κοσμικὴν ἀνάλωσιν καὶ σκότωσιν ἄφυκτον, πάντων χειρουμένων καὶ σφαττομένων ὑπὸ τῶν αἰμοβόρων τούτων θηρῶν, συναλαμβάνοντο γὰρ ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ πρεσβύτεροι, μονασταὶ καὶ μιγάδες, ἱερεῖς καὶ ὁ λαός, πάντες ἄρδην φόνου ἐγένοντο, παρανάλωμα. Καὶ ἦν βοή σὺν οἰμωγῇ καὶ θροῦς, ἄσημος θρῆνος καὶ κοπετός καὶ οὐαὶ διαέριον. Αἱ μητέρες ἐθρήνον τὰ τέκνα, οἱ πατέρες τοὺς υἱούς, τὴν ἄωρον ἡλικίαν οἱ καθ' αἷμα προσήκοντες. Ὁ γὰρ προρρηθεὶς Λέων ἐκεῖνος ὁ πάνυ σὺν τῷ αὐτοῦ αὐταδέλφῳ (ἐν) τοῖς τῆς Ἑῶας διέτριβον μέρεσι, τὸν ἐκείσε κατὰ τῆς ἀρχῆς ἐγε(θ)έντα πόλεμον καταστέλλοντες. Καὶ γὰρ συνείχεν αὐτόν σφοδρός ὢν ὁ πολέμιος καὶ βιαίως ἅπασαν ταὴν Ἑῶαν λεηλατῶν. Ὡς γοῦν ἐκεῖ τὴν πᾶσαν σχολὴν ἠγεν ὁ βασιλεύς, τὴν Ἑσπέραν οἱ Ἀβάρεις ἐληίζοντο. Εὐάλωτον γὰρ φύσει τὸ μόνον καὶ ὑπὸ τοῦ λάθρα ἰόντος ῥαδίως κατατροπούμενον. ἂν δὲ καὶ ἰσχυρόν σὺν τῷ λαθραῖῳ ἦ, μείζονα τὴν καταδρομὴν τοῦ κατατρεχομένου ἐργάζεται. Ὅθεν οἱ τῆς κατάρας κληρονόμοι καὶ τοῦ σκότους υἱοὶ τὴν μόνωσιν ἡμῶν καὶ τὴν τῆς χώρας ἀφυλαξίαν κατανοήσαντες τῶν προσοίκων κατέδραμον καὶ λείαν αὐτὴν πᾶσαν

πονηρία, κατεργασάμενοι καὶ δεινότατα καγχάζοντες καθ' ἡμῶν καὶ γέλωτα πλατύν χέοντες, ὅτι δεσπότη ἐρειπίων ἐγίνοντο.

Τότε τοίνυν ὁ θεῖος Νικόλαος σὺν τῇ ὑπ' αὐτῷ φάλαγγι τῶν στρατιωτῶν δεῖν ἔκρινε μήτε τῇ πόλει Λαρίσση συγκλεισθῆναι, μήτε αὐτοῖς τοῖς πολίταις ἐπαχθῆς γενέσθαι καὶ ἀηδῆς. «Οὐ δέον γὰρ» φησὶν «ἄλλων ὄντας ἡμᾶς χειραγωγούς ποτε, παρ' ἐτέρων νῦν τὸ ζωαρχικόν ἡμᾶς ἐρανίζεσθαι». Τοῦτο μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων κρίνας ὁ ὄντως τοῦ Χριστοῦ ἀθλητῆς Νικόλαος ὄρος τι κατέλιπεν, ὃ Τέρναβον ἐγγχωρίως ὀνομαζόμενον, ἀσκηταῖς ἀνδράσιν ἦν ἐνδιαίτημα. ἡρέμα πῶς ὑπανακεχωρημένον ὄν, δρυμοῖς καὶ δάσεσιν ἐναβρύνεται καὶ πνοαῖς εὐκράτοις ἀέρων καταπνεόμενον ὑγεῖαν ἐκείνοις χαρίζεται, τὸ δὲ τοῦ ὕδατος πότιμον θέλγων οἶνος καὶ ἀγλαός τοῖς πίνουσι γίνεται. Καὶ θέλγει μὲν τοὺς πίνοντας ὡς οἶνος λευκότητι δὲ μερῶν καὶ στιλβότητι διαφανῆ τὴν ἐπιφάνειαν κέκτηται. Τοιοῦτο τοίνυν ὑπάρχον τὸ Τέρναβον καὶ τοιαύταις καλλυνόμενον χάρισιν οἰκήτορας εἶχε τοὺς ἀσκητάς. Καὶ ἦσαν μόνῳ Θεῷ νοερῶς συγγινόμενοι καὶ τούτῳ κατοπτριζόμενοι, νηστείας τὲ σχολάζοντες καὶ στάσεσι παννύχοις, θειοτέρας ἀξιούμενοι / ὄψεως. Ἄγγελος γὰρ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς τὸ διὰ μαρτυρίου τέλος αὐτοῖς προεμήνυσε καὶ «Δεῦρο, ἀθληταῖ τοῦ Χριστοῦ» φησὶ «πρὸς τὸ μαρτυρῆσαι ἑαυτοὺς εὐτρεπίσατε. Δι' αὐτοῦ γὰρ μέλλετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κληρονομεῖν, στεφάνῳ δὲ ἀκηράτῳ τὰς ἡμῶν τελειωθῆναι κεφαλὰς καὶ μισθὸν λαβεῖν τὸν οὐράνιον. Τοῦ γὰρ εἰς τέλος ἄθλον ὑπομείναντος τὸ σῶζεσθαι εἶναι γιγνώσκετε». Ταῦτα ὁ χρηματίζων τοῖς μάρτυσιν ἐξειπὼν εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθεν, αὐτοὶ δὲ ὑπὸ τῆς θείας ἐκείνης νευρωθέντες ὀράσεως προθυμότεροι πρὸς τὴν ἄθλησιν ἐπεγέροντο.

Τοίνυν καὶ ὁ θαυμαστός οὗτος καὶ θεῖος Νικόλαος, ὁ ταῖς τῶν ἀρετῶν διαυγάζων μαρμαρυγαῖς ἅπασαν τὴν ὑφήλιον, σύμβουλος ἄριστος γίνεται τοῖς συνάθλοις αὐτοῦ καὶ «Ἐξέλθωμεν, φίλοι, πρὸς τοὺς ἐναντίους» λέγει. «Στώμεν πρὸ προσώπου αὐτῶν, ἐπιδειξώμεθα τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν ἡμῶν, κατασφάζωμεν δι' αὐτῶν τὸν ἀφανῆ ἐχθρόν καὶ πολέμιον, γενώμεθα φίλοι Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἔργῳ δοκιμασθῶμεν, μετὰ τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας ἐναποθάνωμεν. Νῦν καιρὸς ἀθλήσεως. Μὴ οὖν φεισόμεθα ἑαυτόν, μηδὲ φιλοσοματήσωμεν, ἵνα μὴ τῆς μερίδος ἐκπέσωμεν τοῦ Χριστοῦ». Τοῦτοις ὁ ἅγιος ὀτρύνας καὶ ζῆλον ἔνθεον ταῖς ἐκείνων ἐνθεῖς ἀγαθαῖς ψυχαῖς, σὺν αὐτοῖς αὐτομόλως ἐξῆει πρὸς πόλεμον. Καὶ συμπλακέντες τοῖς ἐναντίοις πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀνήρουν, ἅτε δὴ πεῖραν στρατιωτικὴν ἔχοντες καὶ τὴ θεῖα δυνάμει πλέον νευρούμενοι. Ἐπεὶ δὲ ἴσχυε μὲν ταῦ κράτος τοῦ Θεοῦ, κατέπιπτε δὲ ἡ πληθὺς τῶν ἀσεβῶν, αὐτοὶ, ἐπὶ κατατροπομένους ἑαυτῶν ἐώρων καὶ ἐκλείποντας τῇ ἐπηρείᾳ τῆς τῶν στρατιωτῶν γενναιότητος, ὁμαδὸν μὲν κύκλῳ στάντες, ἑαυτοὺς ποιήσαντες εὐχερεῖς, μέσον τοὺς ἁγίους συνέλαβον. Καὶ χειρωσάμενοι αὐτοὺς ποικίλαις τιμωρίαις καθυπέβαλον, τὸν μὲν ὄνου ξέσαντες, τὸν δὲ τόξοις κατατοξεύσαντες, ἄλλον τῷ καταπέλτῃ ὑποπίεσαντες, ἕτερον τῷ τροχῷ ἐπιδουῖντες, καὶ τοῦ μὲν τὴν κεφαλὴν τυμπαρίζοντες, καὶ ἄλλου τὰ μετάφρενα σούβλαις διατιτρώντες, καὶ τοῦτο μὲν κοντῷ καταπείραντες, ἐκεῖνον δὲ ξύλου ἀπαιωρήσαντες, ὅπως μεταμάθωσι τὴν εὐσέβειαν. Ἀλλὰ μὴν οἱ μάρτυρες ὡς ἐν ἄλλοτριῶσι σώμασιν ἐφίκουν ταῦτα ὑπομένοντες. Ποικίλαις τοιγαροῦν ὑποβληθέντες ιδέαις βασάνων ἀμετακίνητον εἶχον

ταὴν εἰς Χριστὸν πίστην αὐτῶν καὶ ἐλπίδα. Καὶ οἱ τύραννοι, ἐπεὶ τοὺς γενναίους ἑώρων μιᾷ ψυχῇ καὶ καρτερίᾳ φέροντας ταὴν ἐκ τῶν προὶν βάσανον, ἔτι ζῶντας θανάτῳ παρέδωκαν, καὶ τοὺς μὲν μάρτυρας, ἑαυτοὺς δὲ μαρτύρων ἀναιρέτας ἀπέδειξαν. Οὕτω πρὸς ὃν ἐπόθησαν οἱ γενναῖοι διὰ μαρτυρίου διέβησαν, Θεόν. Οὕτω στεφανῖται οἱ ἀθληταῖ γεγόνασι καὶ τὰ βραβεῖα τῆς νίκης ἠνέγκαντο, τὴν τῶν δαιμόνων ἰσχὺν νικήσαντες καὶ τὸν ἀρχοντα τοῦ σκότους καταπατήσαντες.

Ἀλλὰ γὰρ ὁ μάρτυς Νικόλαος ῥώμη σώματος καὶ φρενός ἰσχύι, τόλμη ἄτε καὶ θράσει χρησάμενος, ἐκ μέσου τῶν κατεχόντων διέδρα. Ταχύτερος γὰρ ἑαυτοῦ γεγονώς καὶ πτηνοῦ δίκην ἐξαρθεὶς φυγὰς ὄχρετο, καὶ τὸ ὄρος καταλαβὼν τῆς Βουναίνης ἐκεῖσε διῆγε τὴν προτέραν δίαιταν ἔχων καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐμφιλοχωρῶν ἑαυτῷ. ἀλσώδης γὰρ ὁ τῆς κατοικίας αὐτοῦ τόπος ὢν, σπήλαιόν τε κεκτημένος καὶ δρυὶ σκεπόμενος ὑψικόμῳ, ἀρεστὴν παρείχε τῷ ἀθλητῇ τὴν δίαιταν. Ἀμέλει γοῦν τὴν ὀλκάδα τῆς ἰδίας ψυχῆς πηδαλιουχῶν, κούφως διέπλει τοῦ βίου τὴν θάλασσαν. ἐγεγόνει γὰρ ὅλως κατάκομος. Τὰ τῶν παθῶν ὑποτάξας σκιρτήματα καὶ τὰς τῶν ἐναντίων πνευμάτων βίας καταστορέσας, ὡς τις ὑπῆρχε μειδιῶσα θάλασσα, μήτε δαιμονικαῖς ἐμβολαῖς κυμαινόμενος μήτε σωματικαῖς ὀρμαῖς τινασσόμενος, ἀλλ' οἷον (νε)ώσοικος ἦν καὶ μόνη τῇ ἀσκή(σει) προ(στε)τηκώς.

Εἶχε μὲν οὕτω ταῦτα καὶ πλήρης χαρίτων θεϊκῶν ἦν ὁ ἅγιος. Ἀλλ' οὐκ ἠνεγκεν ὁ φθόνος ἡρεμεῖν, οὐδέ ὁ τοῦ ψεύδους πατήρ πράως ἠνεγκε τὴν ἀλήθειαν. Τότε δὲ ἡμερος ἦν, οὐ δὲ τὸν κρύφιον αὐτοῦ σφαγέα φέρειν ἡμέλει, ἵνα πάντως ἐλκύσῃ ταὸν χρηστὸν εἰς ζῆλον αὐτοῦ. Ἐν τῷ φέρειν αὐτῷ τὸν μάρτυρα μᾶλλον αὐτός ἐτιτρώσκετο ἀκμαιότερον ὀρῶν τὸν εἰς Χριστὸν πόθον αὐτοῦ (καὶ) αὐξάνοντα. Τότε καὶ συνεποδίσθη μᾶλλον ἢ συνεπόδισε καὶ πτώμα ἐξαισίον πέπτωκε καὶ γέλωσ ὀράται προκειμένος. Τέως γοῦν λαθραῖως τοῖς Ἀβάροις, καθάπερ ποτέ τῇ Ἐϋᾷ, ὑπείσελθὼν ἀναψηλαφῆσαι ἐπιθύρισε καὶ εὕρισκομένους τοὺς χριστιανούς μυρίαὶς ἰδέαις παραδίδοσθαι βασάνων καὶ τέλος τῇ τελευταίᾳ κρίσει τοῦ θανάτου ὑπάγειν αὐτοὺς. Ὑπεῖξαν οἱ μιαιοὶ τῇ βουλῇ καὶ ἀνηρευνῶντο κῶμαι, χῶραι, ὀρῶν ἄκρα, ἄλση, ἐσχατιαί, σπήλαια πάσης Ἑλλάδος κρύφιος τόπος ἅπας οἰκούμενός τε καὶ ἀοίκητος. Συνελαμβάνοντο γοῦν οἱ χριστιανοὶ καὶ ἀνηροῦντο ὑπὸ τῶν αἰμοβόρων τούτων θηρῶν ποικίλαις (βασάνοις) πρῶτον παραδιδόμενοι, εἶτα καὶ τὸ ζῆν ὀδυνηρῶς ἀφαιρούμενοι. Μετὰ πάντων τοίνυν καὶ ὁ θεῖος ἐχειροῦτο Νικόλαος καὶ τοῖς τυράννοις ἀντικα(τα)στὰς «Ὁὐκ ἐξόμνυμαι ταὸν χριστιανισμόν» ἔλεγεν «οὐχ ὑμῶν γενήσομαι κοινωνός, οὐ τῇ ὑμετέρῃ θρησκείᾳ προστίθεμαι ὑμῖν, ἀλλὰ χρι(στι)ανός μένω καὶ τῷ ζῶντι λατρεύσω Θεῷ καὶ τούτῳ σέβας ἔσται μοι ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς». Τούτου μετὰ παρρησίας τοῦ ἁγίου λεχθέντος οἱ μιαιοὶ Ἀβάροις ὄλοι γεγόνασι θυμοῦ, καὶ πρῶτον μὲν θωπείαις καὶ κολακείαις τὸ εὔτονον αὐτοῦ μαλάξαι πειραθέντες, ὡς (δ') εἶδον οὐδεμιᾷ προσβολῇ ταὸν ἅγιον σαλευόμενον, θάνατον αὐτοῦ καταψηφίζονται. Καὶ μετὰ τῆς ἰδίας λόγῃς ὁ ἅγιος λογχευθεὶς μετέστη πρὸς ὃν ἐπόθει Χριστὸν, κὰν τούτῳ τὸν ἴδιον δεσπότην μιμούμενος. Καὶ ὡσπερ ἐκεῖνος ἐπὶ σταυροῦ τὴν πλευρὰν λογχευθεὶς τὴν σωτηρίαν ἡμῖν ἐπραγματεύσατο, οὕτω καὶ ὁ θεράπων αὐτοῦ διὰ τῆς εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ τρώσεως πρὸς ὃν ἐπόθει διαβάς θαυμάτων θησαυρός ἡμῖν ἀναδέδεικται. Τὸ τίμιον αὐτοῦ καὶ μαρτυρικόν καὶ

πολύαθλον σῶμα ἔκει(το) γοῦν ἐκεῖσε θεία ροπῆ φυλαττόμενον καὶ μηδεμιᾶ προσβολῇ διαρρυνέν. ἢ γὰρ προδιαληφθεῖσα ὑψίκομος δρῦς, ἐκπλατυνθεῖσα ὡσπερ ἀπὸ Θεοῦ καὶ μείζων ἑαυτῆς γεγωναῖα, ἔνδον λαβοῦσα τὸ τίμιον σκῆνος τοῦ μάρτυρος διεφύλαττε τοῦτο ἀσινές και ἀλώβητον και πάσης βλάβης ἀλλότριον. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. νυνὶ δὲ τῆς ἀκολουθίας ἐξόμεθα.

Ὁ χριστιανικώτατος βασιλεὺς Λέων τὰ τοῦ πολέμου ἐν τῇ Ἐφῶ στήσας τρόπαια καὶ μετὰ νίκης καταλαβὼν τὰ βασίλεια, τὰ τῶν Ῥωμαίων ἤθη εὖ διέθετο. Οἱ γὰρ Ἀβάρεις τῇ τοῦ βασιλέως ὑποστροφῇ φυγῆς δὲ ἀπάμενοι τὴν ἑαυτῶν χώραν ταχῶς κατελάμβανον, καὶ μετὰ πάντων ἡ Θετταλία πάλιν ἀπολαμβάνει κόσμον τὸν ἑαυτῆς καὶ ἡ πρὸς μικρὸν χηρεύσασα καὶ στυγνὴ φανεῖσα καὶ ἀκαλλῆς, ἐστεμμένη νύφη ἐφαίνετο. Καὶ ὁ Θετταλίας πρόεδρος ἐκεῖνος ὁ πάνυ, ὁ τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Φιλίππου ἐφάμιλλός τε καὶ συνόμιλος, τῷ ἰδίῳ θρόνῳ ἐνιδρυθεὶς τῆς προτέρας αὐτοῦ διαγωγῆς εἶχετο. Ἀμέλει καὶ θειοτέρας ἀξιούται ὄψεως ἐκ Θεοῦ κελευούσης. «Ὁ τι τάχος» φησὶ «τὰ τῶν μαρτύρων λείψανα τῶν ἐν Τερνάβῳ ὄρει ἀθλησάντων ἁγίων ἀνακομίσασθαι σπεῦσον». ἃ δὴ καὶ προσεκόμισε, τῇ σορῶ παραδούς ἄξια εἰς δόξαν καὶ τιμὴν τῆς ἁγίας ἡμῶν ἀμωμήτου πίστεως. Καὶ γέγονεν ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τῶν μαρτύρων τοῖς πολίταις Λαρίσης νοσημάτων ἰατρῆιον, δαιμόνων φυγὴ καὶ πάσης βλάβης ἀποσόβη(σις).

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἐγὼ δὲ τῆς διηγήσεως τὸ χαριέστατον λέξεων ἔρχομαι, ἀλλὰ προσεκτέον τὸν νοῦν ὑμῶν, παρακαλῶ. Ἔχει γὰρ μετὰ τῆς χάριτος καὶ ἡδονῆν, ἣν θέλγειν οἶδε τὰς φιλοθέους ψυχὰς καὶ πρὸς τὸν ἴσον δρόμον διανιστᾶν, ὅτι πεφύκαμέν πως οἱ ἄνθρωποι ἐτέρως ῥέπειν καὶ ἢ πρὸς τὸ χεῖρον νεύειν ἢ πρὸς τὸ βέλτιον καὶ ἀφύ(κτως) κα(τα)λαμβάνειν ἐν προβάσει τὴν ἀκρῶρειαν τῶν τῶν φαύλων ἢ τῶν χρηστῶν. Τὸν οὖν Θεοῦ ἄνθρωπον εἰδότες ἡμεῖς ὅπως καλλίστην μὲν πραγματείαν ἐπραγματεύσατο, καλῶς (δε) τὸν πολύτιμον μαργαρίτην, Χριστόν, ἐκέρδησε καὶ νῦν μετὰ ἀγγέλων συναγάλλεται, μιμησώμεθα τοῦτου τὰς ἀρετάς, κτησώμεθα πολλοῖς ἰδρῶσι τὰ ἀποκείμενα ὑμῖν ἀγαθὰ, ἵνα σὺν αὐτῷ αἰωνίως χορεύσωμεν. Ἀλλ' αὐτὸ ὁ λόγος προσθεῖναι μέλλων τὰ λείποντα παρακαλεῖ τοῦ προσσχέσθαι τῷ διηγήματι.

Ὁ μάρτυς τοίνυν Νικόλαος τὸ καρτερικὸν αὐτοῦ καὶ πολύαθλον σῶμα εἰς τὸν τῆς Βουναίνης τόπον καταλιπὼν, ἔνθα καὶ τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο, ἐκρύπτετο ἢ ἐκ Θεοῦ δοθεῖσα χάρις αὐτῷ. Ἀλλ' εἰ καὶ λανθάνον ἦν τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος, ἀλλ' οὐκ ἦν λανθάνον τῷ θεωρητῇ τῶν καλῶν. Χρόνος διήλθε συχνός καὶ ὁ τῆς Θεσσαλονίκης δούξ Εὐφημιαν(ός), προστάζει τοῦ βασιλέως ταύτην λαβὼν, μετὰ τινος ὑπατικοῦ Ὀρατίωνος ἐν ταύτῃ διέτριβεν, ἄλλοις μὲν ἄλλοις κολακεύμασι κολακευόμενος, πλείοσι δὲ δορυφορίαις θρυπτόμενος. Ἀλλ' ἡ θεία δίκη ἅμα μὲν τὸν μάρτυρα στεφανοῦν εὐδοκοῦσα, ἅμα δὲ καὶ δοξάζεσθαι θέλουσα, λέπρα τὸν δοῦκα κατέλαβε. Καὶ ὠρᾶτο ὁ πρόφην λαμπρός στυγνός καὶ περιαλγῆς, ὁ ἀλαζὼν ταπεινός, ὁ θρασὺς δειλός, ὁ ἀνδρεῖος ἀσθενής, ὁ ὑπὸ πολλῶν δορυφορούμενος ὑπὸ πολλῶν ἐλεούμενος καὶ θρηνοῦμενος. Καὶ ἦν πτώμα τοῖς βλέπουσι καὶ θρήνων ἐπάξια. Πέφυκε γὰρ ἡ συμφερόντως οἰκονομοῦσα πρόνοια Θεοῦ τὰ ἡμέτερα διὰ πληγῶν καὶ μαστίγων ἀπάγειν μὲν τῶν πονηρῶν, ἐνάγειν δὲ πρὸς ἀρετῶν ἐργασίαν, ἵνα μὴ (ἄ)κρατον τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ τὸν τρυγίαν ἐκπίωμεν. Τοιγαροῦν ὁ δούξ πληγεὶς θέαμα ἦν τοῖς

ὀρθωτικαὶ θρήνων ἐπάξια. Τέως γοῦν τὰς τῶν ἰατρῶν τέχνας ἐσφαλμένας εἰδὼς περὶ τὰ ἀνθρώπινα σώματα, ζημίαν τὲ μᾶλλον ἢ ὠφέλειαν ἐμποιοῦσας καὶ οὐχ ὑγίαν περιποιουμένας τῷ κάμνοντι ἐνορῶν τε, πρὸς ἄλλην ἀγκυραν ἐλπίδος δεῖν ἔγνω καταφυγεῖν προσφυῶς, καὶ τῇ τῶν ἀγίων ἐπισκέψει ἑαυτὸν ἐκδεδοκῶς ὅλος τῆς θείας ἐλπίδος εἶχετο, ἣν ἐξελιπάρει χρημάτων διανομαῖς, πενήτων πλουτισμοῖς, προστασίαις χηρῶν, χορηγίαις ὀρφανῶν, νοσοῦντων ἐπισκοπαῖς, φόρων ἐκκοπαῖς καὶ τοῖς λοιποῖς, οἷς ὁ Θεὸς ἐπικλᾶται πρὸς ἔλεον.

Ἐπεὶ δὲ πολλοῖς μὲν ἀγίοις προσελθὼν, πλείσταις δὲ καλῶν ἐργασίαις τὸν ἐλεήμονα Θεὸν θεραπεύων, οὐδαμοῦ εὔρισκε λύσιν τοῦ κακοῦ, καὶ πρὸς τὸν περιβόητον ἐν θαύμασι, ταῶν ἰατρῶν τὴν θάλασσαν καὶ ποτάμιον τὸ ἄσχετον ῥεῦμα, ταὸν θεῖον ὄντως καταφεύγει Δημήτριον, καὶ τῷ περὶ τοῦτον καὶ οὐρανόθεν τεμένει φέρων ἑαυτὸν δίδωσιν ἐκεῖσε. Τοιγαροῦν διατελέσας χρόνον συχνόν ἀπώνατο πλεῖον ἢ οὐδὲν καὶ ἀπογνοῦς τῆς τοιαύτης ἐλπίδος ἐπὶ τῶν ση(μει)οφόρων καταφεύγει Ἀχιλλεῖον. Ταῖν Θεσσαλονίκην γὰρ λιπὼν τὴν Θετταλίαν κατέλαβε καὶ τῇ θειοτάτῃ σορῶ τοῦ τρισολβίου πατρός προσπεσὼν θερμῶς αὐτῷ ἐπέδεδετο δάκρυα κατάγων ποταμηδὸν καὶ πολλὴν ἀδολεσχίαν ἐκχέων, ὡς τὸ εἰκός. ἡμέλει δὲ ἀνήκειν ἢ ἐν τῷ πατρὶ Ἀχιλλεῖω θεῖα χάρις, οὐχ ὡς (μὴ) θέλουσα εὐεργετεῖν – μὴ γένοιτο, πάντως γὰρ φιλανθρώπως τὸ θεῖον προσφέρεται - ἀλλ', ὡς τῷ Θεῷ ἐδόκει, τῷ ἀθληφόρῳ Νικολάῳ τὴν τοῦ δουκὸς ἀπονεμηθῆναι ἴασιν. Καὶ δὴ ἀδολεσχούντι, ὁ ἐν τριάδι Θεός, ὁ πάντας δι' ἄμετρον ἔλεος οἰκτεῖρων, ὁ τοῖς οικείοις σπλάγγχοις ἐπικαμπτόμενος τοῖς εἰς αὐτὸν πεπειθόσιν, ὕπαρ οὐκ ὄναρ φανείς τῷ δουκὶ «Ὅτι τάχος τὸ ὄρος τῆς Βουναίνης καταλαβὼν καὶ περιεργότερον ἀνερευνήσας, εὐρήσεις γὰρ» φησὶ «μέσον ὕλης δασυτάτης ὑψίκομον δρυῶν, ἔξωθεν δὲ αὐτῆς πηγὴν διειδῆ, μέσον δὲ δρυὸς το πολὺαθλον σῶμα τοῦ ἐμοῦ μάρτυρος Νικολάου. Καθάρας οὖν τὴν τῆς ὕλης δασύτητα ναὸν τῷ μάρτυρι οἰκοδόμησον καὶ τρίς τοῦ πηγαίου ὕδατος εἰς ὄνομα Πατρός, Ὑιοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος λουσάμενος ἔσει ὑγιής».

Ὁ δουξ τοίνυν τὸ ὄρος καταλαβὼν τῆς Βουναίνης καὶ περιεργότερως ἀνερευνήσας εὔρε τὴν ὕλην, εἶδε δὲ τὴν διειδῆ πηγὴν, ἐθέασατο τὴν ὑψίκομον δρυῶν, καὶ μεστός φαιδρότητος καὶ χαρᾶς ἐπεδείκνυτο. Μέσον γὰρ τῆς δρυὸς τὸ πολὺαθλον σῶμα τοῦ μάρτυρος ἔκειτο μυρίζον εὐωδίαν πνευματικὴν - ἔκειτο δὲ σύνολον ἀνελλιπές, τέλειον - οἷα τάχα καὶ ἡ φύσις τῶν δένδρων καθηγιασθη, εἴ τις ὑπῆρχε πεῦκος ἢ δρυὸς ἢ κυπάρισσος. Ἐπεὶ δὲ ὁ δουξ εἶδε τὸ ἐλπιζόμενον, πόσης, ἂν εἴ(ποι) τις, ἐνεπλήσθη χαρᾶς; Περιχυθεὶς ἠσπάζετο, περιπτύσσετο, ἔρραινε δάκρυσιν ὑφ' ἠδονῆς «Δόξα» ἔλεγε «Θεῷ τῷ πατάσσοντι καὶ ἰωμένῳ, τῷ νεκροῦντι καὶ ζωογονοῦντι καὶ ῥυομένῳ ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀνυποίστων θλίψεων. Εὐρη(ται) γὰρ μου ὁ ῥύστης, ὁ καθαρισμὸς τῆς δυστήνου μου σαρκὸς πεφανέρωται». Ταῦτα λέγων ἔργου εἶχετο κτίσεως καὶ ἀνεγείρει οἶκον τῷ μάρτυρι οὐκ ἄξιον μὲν ταῆς ἐκείνου μεγαλειότητος, πλὴν τοῦ πολλοῦ πόθου καὶ τῆς σπουδῆς αὐτοῦ τοτ' ἄριστον σύμβολον ὅς καὶ μέχρι σήμερον τεθέαται. Καὶ τὸ ἅγιον σῶμα ἐκείνου ἔνδον ὁ δουξ ἐμβαλὼν τῷ αὐτοῦ πόθῳ ἀφοσιοῖ.

Ἐπειδὴ δὲ καιρὸς τε παρερρήη συχνός καὶ οὐδαμοῦ τῆς ἡμέρας τῆς ἰάσεως ὁ δουξ παραπέλαυε, ὅλος ἐναγῶνιος ἦν. Ὅναρ τοίνυν ὁ ἅγιος τῷ δουκὶ ἐπιστᾶς «Αὔριον γὰρ» φησὶν «ἐγερθεὶς ἄπιθι πρὸς τὴν (πη)γὴν καὶ εἰς ὄνομα Πατρός, Ὑιοῦ καὶ Ἁγίου

Πνεύματος λουσάμενος ἀπολαύσει καθαρᾶς τῆς ἰάσεως». Οὕτως εἰπὼν ἀφανῆς (ἐ)γεγόνει. Τὸν ὕπνον τοίνυν ὁ δούξ τῶν ὀμμάτων ἐκτιναζάμενος ὑφηρεῖτο τὸ ὄραμα, ἐκπλήξει μὲν ὅπως ὁ Θεός διὰ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ θαυματουργεῖ ἐν ἡμῖν, σπουδῆ δὲ, ὅτι ταὸν φίλον αὐτῶν ἐμελλον ὄρᾶν ὑγιαίνοντα εἰς τὴν αὔριον. Οἱ κατὰ Χριστὸν γενέσθαι ἰμείροντο. Μετὰ λαμπάδων τοίνυν ἡμμένων τὴν νύκτα πάσαν ἐκείνην ἄγρυπνοι διατέλεσαντες ἔσωθε ὡς ἡμέρας ἤκεν, ὕλης τὴν πηγὴν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς μέσον ἐστῶτα (τὸν) δούκα γυμνοῦσι τῶν ἱματίων καὶ τρίς τοῦ πηγαίου ὕδατος εἰς ὄνομα Πατρός, Ἰουῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος ἐπισπάσαντες καὶ αὐτῷ ἐπιχύσαντες, ὃ θαύματος ἀνυπερβλήτου, ὃ τεραστίου φρικτοῦ, ὃ προθυμίας Θεοῦ, ὑγιῆ τοῦτον εἰργάσαντο. Αἰφνίδιον γὰρ, ὡσεὶ λεπίδες ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἀποβληθεῖσαι, καθαρὸν ὄλον τὸ σῶμα καὶ λαμπρὸν ἀνεφάνη μὴ σπῖλον ἔχον, μὴ ρυτίδα μὴ τὸ τυχόν πρᾶγμα, ἀλλὰ μαρμαῖρον ἦν πλεον ἢ πρότερον. Τὰ εἰωθότα τοίνυν ὁ δούξ σὺν ἅμα παντί τῷ λαῷ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, καὶ τὴν προσήκουσαν τιμὴν τῷ ἁγίῳ μάρτυρι ἐνεγκῶν χαίρων οἴκαδε ἐπανέστρεψε.

Ταῦτά σου, ὃ μάρτυς, τὰ διὰ Θεὸν ἀριστεύματα. Οὕτω παρέστης εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ φαιδρῷ καὶ λαμπτῆρ τῶν ἐπερχομένων ἡμῖν νόσων καὶ ἰατῆρ ἀναδέδειξαι. Καὶ τὰ μὲν θεῖα τῶν συνάθλων καὶ συμμαρτύρων σου ὀνόματα ἢ ἐν οὐρανοῖς τῶν ζώντων φέρει βίβλος, ἀνάγραπτα ἡμῖν δὲ, τοῖς ἐπὶ γῆς, ταῦτα εἶναι πεφανέρωται. ὑπηρεχον γὰρ Ἀρμόδιος, Γρηγόριος, Ἰωάννης Δημήτριος, Μιχαήλ, Ἀκίνδυνος, Θεόδωρος, Παγκράτιος, Χριστόφορος, Παντολέον καὶ Εὐώδιος, Αἰμιλιανός καὶ γυναῖκες δύο, Εἰρήνη καὶ Πελαγία. Οὗτοι ἦ τῷ μόνῳ Θεῷ, τῷ ἐν Πατρὶ καὶ Ἰουῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι, οἰκειωθέντες συνήφθησαν καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κληρονόμοι ἐδείχθησαν, οἷς καὶ ἡμεῖς ταῖς πρεσβείαις αὐτῶν συναφθειήμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ πρέπει πᾶσα δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν, ἀμήν.

Απόδοση στα νέα ελληνικά του αρχικού Βίου

Μαρτύριο του ένδοξου αγίου και μεγάλου μάρτυρα Νικολάου του Νέου

Δέσποτα ευλόγησε,

Ποιον άλλον αξίζει να τον επαινέσουμε περισσότερο, αν όχι έναν μάρτυρα του Θεού, και έτσι καλά να τον τιμήσουμε; Αυτός, λοιπόν, ο ίδιος, ο θεϊκός Νικόλαος, πραγματικά επαινέσε τον εαυτό του μέσω των δικών του πράξεων και με το να εκθέτει τη ζωή του, σαν να ήταν το πιο όμορφο άγαλμα που τοποθετήθηκε ανάμεσά μας, με το να προβάλλει τον εαυτό του τόσο εμφανώς, δηλώνοντας ότι δεν χρειάζεται τους επαίνους μας ούτε θέλει να εγκωμιαστεί με έντεχνους ύμνους. Οι άνθρωποι του Θεού είναι ανώτεροι από τη φθαρτή ύλη και ζουν σε άυλο σώμα. Αυτοί μοιάζουν με αγγέλους επί γης και ενστερνίζονται τον τρόπο ζωής των αγγέλων, κρατώντας απόσταση από τη σάρκα και τα εγκόσμια. Γι' αυτό το λόγο, κάθε σοφιστικός λόγος για τον έπαινό τους ατονεί, κάθε ανθρώπινο μυαλό δυσκολεύεται στην εύρεσή του και καθίσταται αδύνατη οποιαδήποτε τεχνική χειρός στη γραφή του. Η προφορική κολακεία είναι περιττή και ανώφελη για αυτούς που επαιούνται από τα έργα τους, γιατί οι πράξεις τους γίνονται μόνες τους έπαινος για αυτούς. Ο μάρτυρας, που είναι συνονόματος με μένα και πλησίασε το Θεό μέσω του μαρτυρίου του, λάμπει για τις αρετές του, όπως ο πάντα φωτεινός ήλιος που αποκαλύφθηκε ανώτερος απ' όλους, υποβάλλεται σε αυτόν τον αγώνα και με την ολοκλήρωση της δοκιμασίας θα τιμηθεί διπλά από το Θεό. Εγώ, βέβαια, παρόλο που ανυπομονώ να αφηγηθώ το βίο του και λαχταρώ να παρουσιάσω το μαρτύριό του, δειλιάζω σε αυτό το εγχείρημα, ζαλίζομαι στην εξήγηση και δυσκολεύομαι στη γραφή, γιατί ο λόγος μου, διστακτικός να συσχετιστεί με όσα σκέφτομαι, ίσως προτιμήσει να παραμείνει σιωπηλός παρά να μιλήσει. Είναι φυσικό το αδύνατο να νικιέται χωρίς αγώνα από αυτό που είναι πιο δυνατό και να του παραχωρεί τα πρωτεία. *Από αυτό το οποίο νικιέται κάποιος, σε αυτό έχει υποδουλωθεί.*

Λοιπόν, θα παραχωρήσω την αφήγηση του μεγαλύτερου και λεπτότερου μέρους της ιστορίας του μάρτυρα, σε όσους γνώριζαν το μάρτυρα και εγώ θα διηγηθώ μόνο τα σημεία που θα ωφελήσουν το κοινό μου, θα παρηγορήσω αυτούς που παλεύουν και θα υποκινήσω αυτούς που είναι πρόθυμοι να τον μιμηθούν με τον καλύτερο τρόπο. Επιθυμώντας να πραγματοποιήσω αυτά, δεν θα επικαλεστώ ούτε τις Ελικωνίδες Μούσες και τις Χάριτες, ούτε θα συμπληρώσω με ορφικούς και σαγηνευτικούς ήχους, αλλά με τον αόρατο και ακατανίκητο Λόγο, τη θεία ουσία και δύναμη, που διασαφήνισε τη βουβή γλώσσα, άνοιξε το στόμα της όνου και έδωσε τη δύναμη στους αγράμματους αλιείς να πιάσουν στα δίχτυα τους όλη την οικουμένη. Έχοντας εμπιστοσύνη σε αυτά ξεκινώ τη δοκιμασία της αφήγησης των πράξεων του μάρτυρα μέσα από αυτόν τον απολογισμό του πάθους του.

Τα πράγματα λοιπόν έχουν ως εξής. Ο θεϊός αυτός άνδρας δεν είχε στ' αλήθεια πατέρα, αλλά παρουσιάζεται ως ο πιο γνήσιος υιός του Ουράνιου Πατέρα και έχει πατέρα αυτόν που τον έπλασε. Η πατρίδα του είναι μάλλον η Εώα γη, στη νοητή Ανατολή, στην οποία τελείται πανήγυρη των προγόνων και στην οποία κατοικούν

πατριάρχες και προφήτες, και γίνεται θεϊκή συνέλευση των αποστόλων και των μαρτύρων. Αδιαφορώντας για τους σωματικούς του δημιουργούς και την επίγεια πατρίδα, στην οποία πάτησε, ενωμένος μόνο με την Αγία Τριάδα, αναδείχθηκε υιός από τη συμμετοχή του σ' αυτή και ανατράφηκε από το αγνό της γάλα, τον ανέλαβε πνευματικά απ' όταν ήταν ακόμα βρέφος, και έγινε ομοίωμα της χάρις της.

Όταν βρισκόταν στο υψηλότερο σημείο της αρετής, γνωρίστηκε με τον τότε βασιλιά. Ο Λέων, ο ομοαίματος αδελφός του Αλεξάνδρου, ο ευσεβής βασιλιάς, εντυπωσιάστηκε από τις αρετές του αγίου, την υπερφυσική του ανδρεία, την ομορφιά του σώματος, τη σταθερότητα του χαρακτήρα και *το άμεμπτο ήθος του*, τον τίμησε και επιζητούσε την ευημερία του. Στράτευσε τον άγιο στις δυνάμεις του στρατού σε ένα οχυρωμένο στρατόπεδο και του συμπεριφερόταν φιλικά. Ο άγιος, δεν αγαπούσε τον εκλεπτυσμένο και πειστικό λόγο, ούτε ήταν γελωτοποιός και χυδαίος, αλλά είχε γαλήνια εμφάνιση, σοβαρή γνώμη και σταθερή συμπεριφορά. Και όταν είδε αυτές τις αρετές ο βασιλιάς, τον έκανε ταξίαρχο της στρατιωτικής λεγεώνας και την παρέδωσε σε αυτόν. Τότε, ο άγιος στάλθηκε στη μητρόπολη της Θεσσαλίας, που ονομάζεται Λάρισα, για να παραμείνει εκεί και να αναστείλει τους εχθρούς της πόλης. Ο άνθρωπος του Θεού εκπαίδευε τους στρατιώτες του να φοβούνται περισσότερο το Θεό παρά να υπακούν στο βασιλιά. Ήταν, λοιπόν, και στα δύο επιδέξιος και θαυμάσιος ο άγιος, και στα στρατιωτικά και στα πνευματικά έργα.

Τότε, λοιπόν, ταραχή και σκότος καταλάμβαναν την οικουμένη, και από τον καθάρο ουρανό ξέσπασε καταιγίδα που κάλυπτε τη γη των Ρωμαίων και το βαρβαρικό έθνος, οι αιμοβόροι Άβαροι, που ήταν χειρότεροι από τα θηρία και που δεν γνωρίζουν την ανθρώπινη φύση, αυτά τα άγρια σκυλιά, εκστράτευσαν εναντίον μας για να ληστέψουν τα υπάρχοντά μας. Και τότε επικράτησε η κοσμική καταστροφή και η σκότιση, όλοι υποτάσσονταν και σφάζονταν από αυτά τα αιμοβόρα θηρία. Συλλαμβάνονταν, λοιπόν, άνδρες, γυναίκες, νέοι και γέροι, μοναχοί και μιγάδες, ιερείς και λαός, και όλοι αδιακρίτως καταστράφηκαν ολοσχερώς. Και επικρατούσε θόρυβος με οδυρμούς και κραυγές, ενώ θρήνοι και απογοητεύσεις γέμισαν τον αέρα. Οι μητέρες θρηνούσαν τα παιδιά τους, οι πατέρες του γιους τους, οι εξ' αίματος συγγενείς για τους δικούς τους που έφυγαν νωρίς.

Ο αυτοκράτορας Λέων, που προαναφέρθηκε, μαζί με τον αδερφό του βρίσκονταν στο ανατολικό τμήμα της Αυτοκρατορίας εκείνη την εποχή, προσπαθώντας να αναχαιτίσουν την ανταρσία που ξεκίνησε εκεί και αφού ο εχθρός είχε επιτεθεί με σφοδρότητα εκεί, λεηλατώντας βίαια όλη την ανατολή. Και όταν ο αυτοκράτορας οδήγησε εκεί ολόκληρο το στράτευμα, οι Άβαροι βρήκαν την ευκαιρία να λαφυραγωγήσουν τη Δύση. Διότι αυτό που είναι μόνο του μπορεί να νικηθεί εύκολα από μια κρυφή επίθεση, και αν δε εκτός από κρυφή είναι και ισχυρή, τότε η καταστροφή του κατατρεγμένου είναι ακόμη μεγαλύτερη. Όταν οι κληρονόμοι της κατάρας και υιοί του σκότους αντελήφθησαν την απομόνωσή μας και την αφυλαξία της χώρας μας, επιτέθηκαν στους κατοίκους ολόκληρης αυτής της περιοχής ληστεύοντάς την με πονηρό τρόπο και χλευάζοντας σφοδρότατα εμάς και ξεσπώντας σε γέλια, ότι είχαν γίνει κύριοι σε ερείπια.

Τότε, ο άγιος Νικόλαος έκρινε πως δεν πρέπει ούτε να αποκλειστεί με τη φάλαγγα των στρατιωτών του στην πόλη Λάρισα, ούτε να γίνει φορτικός και απεχθής στους πολίτες της. «Δεν είναι σωστό» λέει «εμείς που οδηγήσαμε άλλους στο παρελθόν, τώρα να αποκτούμε από άλλους τα μέσα για την επιβίωσή μας». Αυτό, αποφάσισε μαζί με τους αγίους ο αληθινός αθλητής του Χριστού Νικόλαος, και πήγε στο βουνό, το επονομαζόμενο από τους ντόπιους Τύρναβο, όπου κατοικούσαν άνδρες μοναχοί, σε μια ήρεμη τοποθεσία, που περηφανεύεται για τους δρυμούς και τα δάση του και με εύκρατα αεράκια που πνέουν πάνω του και χαρίζουν υγεία σε εκείνους. Το νερό εκεί είναι πόσιμο και λαμπερό ευφραίνοντας αυτούς που το πίνουν σαν να ήταν κρασί, με τη λευκότητα και τη γυαλάδα του αποκτά διαφανή επιφάνεια.

Τέτοιο, λοιπόν, ήταν το Τύρναβο και στολισμένο με τέτοιες αρετές, οι κάτοικοί του ήταν ασκητές και είχαν πνευματική σχέση <μόνοι τους> με το Θεό και Αυτόν *αντανακλούσαν οι ίδιοι σαν καθρέπτης*, αφιερώνοντας το χρόνο τους στη νηστεία και στις ολονύχτιες στάσεις, κάνοντάς τους άξιους για ένα πιο θεϊκό όραμα. Κατέβηκε, λοιπόν, ένας άγγελος από τον ουρανό που τους προανήγγειλε ότι θα τελείωναν τη ζωή τους ως μάρτυρες. «Ελάτε τώρα, αθλητές του Χριστού» είπε «να προετοιμάσετε τον εαυτό σας για το μαρτύριο. Μέσω αυτού θα κληρονομήσετε τη Βασιλεία των Ουρανών, τα κεφάλια σας θα στεφθούν με άφθαρτα στέφανα και θα λάβετε την ουράνια ανταμοιβή. Και να γνωρίζετε πως όποιος αντέξει μέχρι τον τελευταίο αγώνα θα σωθεί». Όταν αυτά αποκάλυψε στους μάρτυρες ανέβηκε στους ουραμούς, ενώ εκείνοι ενισχύθηκαν από το θεϊκό όραμα και έγιναν πιο πρόθυμοι να υπομείνουν το μαρτύριο.

Τότε, ο αξιοθαύμαστος και θεϊός Νικόλαος, αυτός που με τη λάμψη των αρετών του ακτινοβολεί σε όλη την υφήλιο, γίνεται τέλειος σύμβουλος στους συντρόφους του: «Ας εκστρατεύσουμε, φίλοι μου, εναντίον των εχθρών μας» λέει «να σταθούμε μπροστά τους, να τους δείξουμε την πολεμική μας εμπειρία και σκοτώνοντάς τους, θα σκοτώσουμε έτσι τον αόρατο Εχθρό και αντίπαλο. Ας γίνουμε φίλοι του Χριστού, του αληθινού Θεού μας, ας υποβληθούμε σε πραγματική δοκιμασία και ας πεθάνουμε με την ομολογία της πίστεως. Τώρα είναι η ώρα της δοκιμασίας μας. Ας μην δειλιάσουμε ούτε να προσπαθήσουμε να διατηρήσουμε σώους τους εαυτούς μας για να μην χωριστούμε από το σύνολο των δικαίων που θα σώσει ο Χριστός». Έτσι, ο άγιος τους παρότρυνε και εμφύσησε θεόπνευστο ζήλο στις αγαθές ψυχές τους, και αυτόκλητα μαζί τους ξεκινά τον πόλεμο. Και όταν συγκρούονταν με τους εχθρούς, σκότωναν πολλούς από αυτούς, επειδή ακριβώς είχαν τη στρατιωτική πείρα και ενισχύθηκαν πλέον με τη θεϊκή δύναμη. Όταν, λοιπόν, υπερίσχυε το κράτος του Θεού και μειωνόταν ο αριθμός των ασεβών, αυτοί, επειδή έβλεπαν ότι νικιόνταν και επειδή εξασθενούσε η επήρεια της στρατιωτικής τους γενναιότητας, στάθηκαν όλοι μαζί σε ένα κύκλο και έτσι παγίδευσαν τους αγίους στη μέση.

Και αφού τους υπέταξαν, τους υπέβαλαν σε διάφορες τιμωρίες: σε έναν του έσκισαν τη σάρκα με σιδερένια νύχια, τον άλλον τον πυροβόλησαν με τόξα, άλλον τον συνέθλιψαν με τον καταπέλτη, άλλον τον έδεσαν στον τροχό, του ενός χτυπούσαν την κεφαλή του σαν τύμπανο και του άλλου του διατρύπησαν τη ράχη με σουβλά,

άλλον τον βασάνιζαν με το κοντάρι και άλλον τον κρέμασαν από ένα δέντρο, για να απαρνηθούν την ορθόδοξη πίστη. Αλλά οι μάρτυρες υπέμεναν αυτά σαν να κατοικούσαν σε άλλα σώματα. Παρόλο που υποβάλλονταν σε διάφορα είδη βασανισμού, αυτοί είχαν αμετακίνητη την πίστη και την ελπίδα τους στο Χριστό. Και οι τύραννοι, βλέποντας ότι οι μάρτυρες που ήταν ακόμα ζωντανοί υπέμεναν τα βασανιστήρια με την καρδιά τους ενωμένη και με κοινό θάρρος, τους σκότωσαν και με αυτόν τον τρόπο τους μετέτρεψαν σε μάρτυρες. Έτσι, μέσω του μαρτυρίου, εκείνοι οι γενναίοι άνδρες ήρθαν στον Θεό, τον οποίο φιλοδοξούσαν με πάθος να φτάσουν, έγιναν στεφανωμένοι μάρτυρες και πήραν τα βραβεία της νίκης, νικώντας τη δύναμη των δαιμόνων και ποδοπατώντας τον άρχοντα του σκότους.

Αλλά ο μάρτυρας Νικόλαος, που είχε σωματική δύναμη και ψυχικό σθένος, χρησιμοποίησε την τόλμη και το θάρρος του, για να ξεφύγει από το μέσο αυτών που τον κρατούσαν. Είχε γίνει πιο γρήγορος από τον εαυτό του και σαν πουλί υψώθηκε από τη δίκη, δραπέτευσε και κατέλαβε το όρος της Βουναίνης, όπου περνούσε τη ζωή του έχοντας τον προηγούμενο τρόπο ζωής και ζούσε ευχάριστα και ήσυχα. Ο τόπος της κατοικίας του ήταν κατάφυτος, είχε ένα σπήλαιο με σκεπή μια ψηλοκόρυφη βελανιδιά και παρείχε στο μάρτυρα ευχάριστη διαβίωση. Ήταν, πράγματι, κυβερνήτης στο πλοίο της ψυχής του προς τον παράδεισο και διέσχιζε τη θάλασσα της ζωής του ήρεμα. Είχε γίνει, λοιπόν, πλούσιος σε αρετές, είχε χαλιναγωγήσει τις σεξουαλικές του ορμές και είχε κατευνάσει τους αντίθετους ανέμους που έπνεαν με βία, σαν να υπήρχε μέσα του μια χαμογελαστή θάλασσα, δεν φούσκωναν μέσα του δαιμονικές εμβολές ούτε ταρακουνιόταν από σωματικές ορμές, αλλά ήταν ήρεμος και είχε αφοσιωθεί μόνο στην άσκηση.

Έτσι, λοιπόν, είχαν τα πράγματα καθώς ο άγιος είχε όλες τις θεϊκές χάρες. Αλλά δεν μπορούσε να ηρεμήσει ο φθόνος, ούτε ο πατέρας του ψέματος μπορούσε ταπεινά να αντέξει την αλήθεια, ούτε μπορούσε να παραμείνει ήρεμος στον κρυφό δολοφόνο του. Στην προσπάθειά του να προσελκύσει τον άγιο, να γίνει δικός του ζηλωτής, επιτέθηκε στο μάρτυρα, αλλά μάλλον αυτός τραυματίστηκε, βλέποντας το δυνατό πόθο του αγίου για το Χριστό που ολοένα αυξανόταν. Αντί να εμποδίσει τον άγιο, εμποδίστηκε ο ίδιος και κατέρρευσε θεαματικά και γελοιοποιήθηκε. Εν τω μεταξύ, πλησίασε ύπουλα τους Αβάρους, όπως είχε μπει κάποτε στο μυαλό της Εύας, και τους ψιθύρισε πως θα πρέπει να ψάξουν πάλι και να βρουν τους Χριστιανούς, να τους υποβάλλουν σε πολλά βασανιστήρια και στο τέλος να τους επιβάλλουν τον θάνατο. Αυτοί οι μιαιοί άνδρες ακολούθησαν την επιθυμία του και έψαχναν χωριά, πόλεις, βουνοκορφές, δάση, σύνορα, σπηλιές και όλα τα κρυφά μέρη της Ελλάδος, κατοικημένα και μη. Τελικά, οι Χριστιανοί συνελήφθησαν και θανατώθηκαν από αυτά τα αιμοβόρα θηρία, πρώτα υποβλήθηκαν σε διάφορα βασανιστήρια και μετά τους αφαίρεσαν επίπονα τη ζωή.

Ανάμεσα σε όλους αυτούς κρατούνταν και ο θείος Νικόλαος και αντιμετώπιζοντας τους Τύραννος έλεγε: "Δεν απαρνιέμαι τον χριστιανισμό ούτε θα γίνω συμμετοχος με εσάς ούτε θα προσκολληθώ στη δική σας θρησκεία, αλλά θα παραμείνω Χριστιανός και θα συνεχίσω να λατρεύω το ζωντανό Θεό και αυτό θα σέβομαι μέχρι την

τελευταία μου ανάσα." Όταν είπε αυτά ο άγιος με θάρρος και ειλικρίνεια, οι άθλιοι Άβαροι θύμωσαν. Στην αρχή, προσπάθησαν με κολακείες και φιλοφρονήσεις να μαλακώσουν την αντίσταση του αγίου αλλά όταν είδαν ότι καμία προσέγγιση δεν επηρέαζε τον άγιο, αποφάσισαν να τον σκοτώσουν. Ο άγιος, αφού τρυπήθηκε με την ίδια του τη λόγχη, στάλθηκε σε αυτόν που ποθούσε, τον Χριστό. Ακόμα και σε αυτό μιμήθηκε τον Δεσπότη του, όπως ακριβώς και Εκείνος πάνω στο σταυρό τρυπημένος στην ίδια πλευρά μας έφερε τη Σωτηρία μας, έτσι και ο υπηρέτης του τραυματίστηκε στην πλευρά του και στάλθηκε σε αυτόν που ποθούσε, και το τίμιο, μαρτυρικό και πολύπαθο σώμα του αναδείχθηκε θησαυρός θαυμάτων σε εμάς. Εκεί βρισκόταν φυλασσόμενο από τη χάρη του Θεού και καμία κακόβουλη ενέργεια δεν μπορούσε να το αποδυναμώσει. Η προαναφερθείσα *ψηλόκορφη βελανιδιά*, είχε μεγαλώσει ακόμα περισσότερο από πριν, σαν να ήταν θέλημα του Θεού, και είχε πάρει μέσα της το τίμιο λείψανο του μάρτυρα, και το κρατούσε άθικτο και αλώβητο και απαλλαγμένο από κάθε βλάβη. Έτσι έχουν αυτά, ας πάμε τώρα στην ακολουθία.

Ο πιο χριστιανός βασιλιάς Λέων, αφού έστησε τα πολεμικά του τρόπαια στην Ανατολή και επέστρεψε νικηφόρα στα βασίλεια, κυβέρνησε σωστά τη ρωμαϊκή επικράτεια. Οι Άβαροι τράπηκαν σε φυγή λόγω της επιστροφής του βασιλέως, επέστρεψαν γρήγορα στη χώρα τους και όπως οι υπόλοιπες, έτσι και η Θεσσαλία απολαμβάνει πάλι την ευταξία της, αυτή που είχε γίνει προσωρινά χήρα και φαινόταν άθλια και άσχημη, φαίνεται τώρα εστεμμένη νύφη. Και εκείνος ο μεγάλος επίσκοπος της Θεσσαλίας, ο συνομήλικος και συνονόματος με τον μεγάλο Απόστολο Φίλιππο, αποκαταστάθηκε στο θρόνο του και συνέχισε τον τρόπο ζωής του, όπως πριν. Τότε, αξιώθηκε ενός θείου οράματος από το θεό που του είπε: "Πήγαινε γρήγορα να φέρεις ξανά πίσω τα λείψανα των αγίων που μαρτύρησαν στο όρος Τύρναβο." Πράγματι έφερε πίσω τη σορό παραδίδοντάς την άξια στη δόξα και την τιμή της αγίας αμόλυντης πίστεώς μας. Η ανακομιδή των μαρτυρικών λειψάνων δημιούργησε ένα νοσοκομείο για τους πολίτες της Λάρισας, διώχνοντας έτσι τους δαίμονες και οτιδήποτε προκαλεί βλάβη.

Και αυτά λοιπόν έτσι έγιναν. Εγώ έρχομαι να διηγηθώ το πιο χαρούμενο σημείο της ιστορίας. Αλλά δώστε προσοχή, σας παρακαλώ. Εκτός, λοιπόν, από την ευχαρίστηση που προσφέρει μέσω της θείας χάριτος και του θαύματος, ικανοποιεί τις φιλόθεες ψυχές και προσανατολίζει προς τον ίσιο δρόμο. Διότι, εμείς οι άνθρωποι γεννηθήκαμε να κλίνουμε πότε στη μία μεριά και πότε στην άλλη, άλλοτε προς το χειρότερο άλλοτε προς το καλύτερο και το αντίθετο, δηλαδή να τείνουμε είτε σε ακραίες τιποτένιες συμπεριφορές ή σε ενάρτετες. Τώρα όμως που γνωρίζουμε πως αυτός ο άνθρωπος του θεού έκανε την καλύτερη συμφωνία και δίκαια κέρδισε το *πολύτιμο μαργαριτάρι*, τον Χριστό, και τώρα χαίρεται μαζί με τους αγγέλους, ας μιμηθούμε τις αρετές του και ας αποκτήσουμε με πολύ κόπο τις ευλογίες που προορίζονται για μας, για να χορευούμε με αυτόν στην αιωνιότητα. Αλλά τώρα ο λόγος μου θα προσθέσει όσα παραλείφθηκαν, παρακαλεί λοιπόν να ακούσετε με προσοχή τη διήγηση.

Ο μάρτυρας Νικόλαος λοιπόν αφού άφησε το πολύπαθο και γεμάτο καρτερικότητα σώμα του στην περιοχή της Βουναίνης, εκεί που είχε δεχτεί το ευλογημένο τέλος, παρέμενε κρυμμένη η χάρη που του δόθηκε από τον Θεό. Αλλά παρόλο που το σώμα του μάρτυρα διέφευγε της προσοχής <των ανθρώπων>, εντούτοις δεν ήταν κρυμμένο για αυτόν που ατενίζει το καλό. Ο χρόνος περνούσε και ο δούκας της Θεσσαλονίκης <Ευφημιανός>, στον οποίον εμπιστεύτηκε την προστασία της (πόλης) ο βασιλιάς, περνούσε τον καιρό του σε αυτήν με κάποιον ύπατο Ορατίωνα, που άλλοι τον κολάκευαν με ποικίλες κολακείες, κατακλυσμένος από τη δουλοπρέπειά τους. Αλλά η θεία δίκη, ενώ θέλησε να στεφανώσει τον μάρτυρα, συγχρόνως και να τον δοξάσει, κυριεύσε τον δούκα η λέπρα και φάνηκε ο πρώην λαμπερός ως θλιβερός και στενάχωρος, ο αλαζόνας ως ευτελής, ο θρασύς ως δειλός, ο γενναίος ως αδύναμος, εκείνος που συνοδευόταν από πολλούς φρουρούς τώρα τον συμπονούν και τον λυπούνται από πολλούς και βρίσκεται σαν πτώμα και κρίνεται άξιος θρήνων από αυτούς που τον βλέπουν. Γιατί το σχέδιο και η φροντίδα του Θεού έχει δημιουργηθεί με ωφέλιμο τρόπο για εμάς, ώστε να μας κρατά αφενός μακριά από τα κακά πράγματα μέσω των χτυπημάτων και των μαστιγωμάτων, και αφετέρου να μας οδηγεί στην εξάσκηση των αρετών, για να μην πιούμε το ποτήρι της οργής του Θεού ανέρωτο. Βέβαια, ο δούκας προσβεβλημένος έγινε αξιοθρήνητο θέαμα για αυτούς που τον έβλεπαν. Αφού αντιλήφθηκε λοιπόν, πως η τέχνη των γιατρών για τα ανθρώπινα σώματα ήταν ελαττωματική, έφερε (η ιατρική τέχνη) περισσότερη ζημιά παρά ωφέλεια και επειδή έβλεπε πως η υγεία του ασθενή δεν θα αποκατασταθεί, κατάλαβε ότι έπρεπε να καταφύγει σε άλλη πηγή ελπίδας προσφεύγοντας συχνά, και επειδή παρέδωσε τον εαυτό του στην προστασία των αγίων, εναπόθεσε όλες τις ελπίδες στον Θεό, παρακαλούσε (τον Θεό) με δωρεές χρημάτων, με οικονομική ενίσχυση των φτωχών, με προστασία των χηρών, με χορηγίες ορφανών, με φροντίδες αρρώστων, με μειώσεις φόρων και τα λοιπά, μέσω των οποίων ο Θεός θα τον ελεύσει.

Παρόλο που επισκέφτηκε πολλούς αγίους και έκανε πολλές καλές πράξεις στον ελεήμονα Θεό, δεν μπορούσε να βρει λύση για την ασθένεια πουθενά. Κατέφυγε, λοιπόν, στο διάσημο θαυματουργό, στη θάλασσα και στο ταμείο των ιατρικών θαυμάτων, στο ρεύμα που δεν μπορεί να συγκρατηθεί, τον πραγματικό Άγιο Δημήτριο, και πήγε στο ουράνιο προσκυνητάρι του και παραδόθηκε στον άγιο. Παρόλο που πέρασε πολύ καιρό εκεί, δεν κατάφερε τίποτα και χάνοντας τις ελπίδες του κατέφυγε στον θαυματουργό Αχιλλείο. Αφού έφυγε από τη Θεσσαλονίκη, έφτασε στη Θεσσαλία και έπεσε μπροστά στην πιο άγια σωρό του τριπλά ευλογημένου πατέρα, τον παρακαλούσε θερμά(να τον γιατρέψει), ρίχνοντας ποτάμι από δάκρυα και φλυαρώντας, όπως ήταν φυσικό. Η θεία χάρη του πατέρα Αχιλλείου, όμως, δεν απέδιδε, όχι επειδή δεν ήθελε να κάνει καλό σε αυτόν(μακάρι να μη γίνει, ο Θεός σε όλους είναι φιλεύσπλαχνος) αλλά επειδή ο Θεός ήθελε να απονεμηθεί η ίαση του Δούκα στο μάρτυρα Νικόλαο. Και όσο αυτός φλυαρούσε(ο δούκας), ο τριαδικός Θεός, αυτός που όλους μας λυπάται εξαιτίας του απέραντου ελέους του, αυτός που υποχωρεί στην καρδιά όσων πιστεύουν σε αυτόν, σαν οπτασία και όχι σε όνειρο εμφανίστηκε στον δούκα λέγοντας «ότι αφού πας γρήγορα στο όρος της Βουναίνης

και εξετάσεις προσεκτικά με ιδιαίτερη φροντίδα, θα βρεις πραγματικά,» λέει, «στη μέση του πυκνόφυτου δάσους μια ψηλή βελανιδιά, και μια πηγή με καθαρά νερά εκεί κοντά, και μέσα στη βελανιδιά το πολύπαθο σώμα του μάρτυρά μου Νικολάου. Αφού καθαρίσεις λοιπόν, την πυκνή βλάστηση του άλσους, οικοδόμησε ναό για χάρη του μάρτυρα και αφού πλυθείς τρεις φορές με το νερό της πηγής στο όνομα του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, θα ιαθείς.»

Ο δούκας λοιπόν, μόλις έφτασε στο όρος της Βουναίνης και το εξερεύνησε επιμελώς, βρήκε το άλσος, είδε την πηγή με τα διαυγή νερά, παρατήρησε την ψηλόκορμη βελανιδιά και ήταν γεμάτος ευτυχία και χαρά. Στο μέσο της βελανιδιάς βρισκόταν το σώμα του μάρτυρα, αναδύομενο πνευματική ευωδιά. Και κειτόταν πλήρες, ολόκληρο, τέλειο, για να καθαγιασθεί ίσως και η φύση των δένδρων, που υπήρχαν πεύκα ή βελανιδιές ή κυπαρίσσια. Κι όταν ο δούκας είδε αυτό που ήλπιζε, γέμισε με τόση χαρά, θα μπορούσε να πει κανείς. Αφού (το) αγκάλιασε, το φίλησε, του αφαίρεσε τον φλοιό, το έρανε με δάκρυα χαράς, «Δόξα,» έλεγε, «στο Θεό που πατάσσει και θεραπεύει εμάς, που θανατώνει και χαρίζει ζωή και μας σώζει από ανυπόφορες θλίψεις. Βρέθηκε ο σωτήρας μου, ο καθαρισμός της άθλιας σάρκας μου έχει αποκαλυφθεί.» Λέγοντας αυτά ξεκίνησε το έργο ανοικοδόμησης και ανέγειρε οίκο για τον μάρτυρα, όχι αντάξιο της μεγαλειότητάς του, η ωραιότερη όμως απόδειξη του μεγάλου πόθου και του ζήλου, που είναι ορατός (ο ναός) μέχρι και σήμερα, και αφού τοποθέτησε μέσα το άγιο σώμα εκείνου εκπλήρωσε την επιθυμία του.

Όμως όταν ο καιρός πέρασε γρήγορα και ο δούκας δεν λάμβανε την ποθητή ίαση, ήταν γεμάτος αγωνία. Τότε ο άγιος αφού εμφανίστηκε σε όνειρο στον δούκα, «Αύριο,» είπε λοιπόν, «όταν σηκωθείς, πήγαινε στην πηγή και αφού λουστείς στο όνομα του Πατρός, του Υιού και του αγίου Πνεύματος, θα γίνεις εντελώς καλά.» Μόλις είπε αυτά έγινε άφαντος. Αφού λοιπόν τίναξε τον ύπνο από τα μάτια του, αφηγήθηκε το όραμα, <...> έμειναν έκπληκτοι που συνειδητοποίησαν πως ο Θεός κάνει θαύματα σε εμάς μέσω των υπηρετών του, ήταν όμως πρόθυμοι να δουν τον φίλο τους να γίνεται υγιής το επόμενο πρωί, που τόσο πολύ επιθυμούσαν με τη χάρη του Θεού. Αφού πέρασαν όλη τη νύχτα εκείνη άγρυπνοι με αναμμένες λαμπάδες, το επόμενο πρωί, την αυγή <...> έφτασαν στην πηγή του δάσους και οι αρχιερείς γυμνώνουν από τα ρούχα τον δούκα που στεκόταν στη μέση και αφού του έχυσαν τρεις φορές νερό από την πηγή και είπαν «στο όνομα του Πατρός, του Υιού και του αγίου Πνεύματος,» (ω θαύμα ανυπέβλητο, ω τεράστιο τρομακτικό, προθυμία Θεού), τον θεράπευσαν. Ξαφνικά λοιπόν, όταν έπεσαν σαν φλούδες από το σώμα του, φάνηκε όλο το κορμί του καθαρό και λαμπερό, χωρίς να έχει σπίλο, ούτε ρυτίδα, ούτε τυχόν πληγή, αλλά ήταν πιο αστραφτερό από πριν. Ο δούκας λοιπόν επειδή ευχαρίστησε ως συνήθως τον Θεό μαζί με το πλήθος και απέδωσε την ταιριαστή τιμή στον άγιο μάρτυρα, επέστρεψε στο σπίτι γεμάτος χαρά.

Αυτές, ω μάρτυρα, οι πράξεις ανδρείας σου μέσω του Θεού. Έτσι στάθηκες ευχαριστώντας τον Θεό με χαμογελαστό και φωτεινό πρόσωπο. Έτσι φάνηκες πριν από τον ουράνιο βασιλιά, τον Χριστό τον Θεό, και έχεις αναδειχθεί ως αυτόν που

οδηγεί τις επερχόμενες σε εμάς αρρώστιες και ως γιατρός. Και το βιβλίο εκείνων που ζουν στον ουρανό περιλαμβάνει τα θεία ονόματα των ομοιοπαθών και συμμαρτύρων σου, κι έχει φανερωθεί και σε εμάς που ζούμε στη γη. Υπήρχε μάλιστα ο Αρδάμιος, ο Γρηγόριος, ο Ιωάννης, ο Δημήτριος, ο Μιχαήλ, ο Ακίνδυνος, ο Θεόδωρος, ο Παγκράτιος, ο Χριστόφορος, ο Παντολέων, ο Ναβούδιος, <και> ο Αιμιλιανός, και δυο γυναίκες, η Ειρήνη και η Πελαγία. Αυτοί, που συμφιλιώθηκαν με τον μοναδικό Θεό, τον Πατέρα και Υιό και το άγιο Πνεύμα, συνενώθηκαν με Αυτόν και αναδείχθηκαν κληρονόμοι της βασιλείας των ουρανών, και εμείς να ενωθούμε μαζί τους με τη μεσολάβηση στο όνομα του Ιησού Χριστού, του Κυρίου μας, σε εκείνον ταιριάζει κάθε δόξα, δύναμη, τιμή και προσκύνηση μαζί με τον Πατέρα που δεν έχει αρχή και τέλος και το πανάγιο και αγαθό και ζωογόνο Πνεύμα Αυτού, τώρα και πάντοτε και στους αιώνες των αιώνων, αμήν, αμήν.

Σχολιασμός κειμένου

Ο συγγραφέας στο κείμενό του θα γνωστοποιήσει τη ζωή του αγίου Νικολάου του Νεομάρτυρα. Δηλώνει ευθύς εξαρχής πως στο έργο του αυτό είναι περιττή η χρήση σοφιστικού λόγου ή οποιασδήποτε τεχνικής γραφής καθώς ο άγιος έχει καταφέρει να κερδίσει τον έπαινο «ἐξ ἔργων οἰκειῶν». Πράγματι, μόνο οι πράξεις του κάθε ανθρώπου αντικατοπτρίζουν την ομορφιά ή την ασχήμια της ψυχής του, την ανιδιοτέλεια ή την υστεροβουλία των προθέσεών του και την ύπαρξη ή την πενία των αρχών του. Ο άγιος έζησε μία ενάρετη ζωή, μακριά από τη σάρκα και τα εγκόσμια (σαρκός ἔξω καὶ κόσμου γενόμενοι) όπως οι άγγελοι και αφοσιώθηκε στην προσευχή και την απομόνωση, έχοντας ως κύριο σκοπό του την *τελειώση*, τη χριστιανική δηλαδή ολοκλήρωση της ψυχής του. Αυτή η στάση ζωής και η αποχή από τους εγκόσμιοις πειρασμούς και τις σαρκικές απολαύσεις θα τιμηθούν διπλά από το Θεό (διπλοῦν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν στέφανον εἴληφε). Άλλωστε ο τελικός απολογισμός για το «λαβεῖν» ὅσων αξίζουμε γίνεται άνωθεν και για αυτό άπαντες αναμένουν την επιστροφή των έργων τους ως θεῖο δώρο ή ως θεῖα τιμωρία.

Ο πρόλογος τελειώνει με τη φράση «Ἔ γὰρ ἤττηταί τις, τούτῳ και δεδούλωται» που σημαίνει ότι «από το οποίο νικιέται κάποιος σε αυτό να γίνεται σκλάβος» και τον συναντάμε στην Αγία Γραφή¹³⁴. Η χριστιανική αυτή ρήση αναφέρεται στο νομό της νηστείας, ο οποίος στην ουσία είναι νόμος για το μυαλό. Ο άνθρωπος που δεν τηρεί το μέτρο και τη σωστή αναγνωσιμότητα στο φαγητό δεν μπορεί να διατηρήσει ούτε την παρθενία, ούτε την αγνότητα, ούτε να συγκρατήσει το θυμό αλλά επιδίδεται στην τεμπελιά, στην απόγνωση και γίνεται σκλάβος της ματαιοδοξίας και της υπερηφάνειας. Η νηστεία φέρνει το χριστιανό σε πνευματική κατάσταση κατά την οποία είναι ικανός για πνευματικά κατορθώματα και έτοιμος να λάβει τη θεῖα χάρη σε αντίθεση με τον σαρκικό άνθρωπο, ο οποίος είναι πλήρως βυθισμένος στις αμαρτωλές απολαύσεις και πνιγμένος στην υλικότητα. Όπως είπε και ο άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος «Η νηστεία είναι διδάσκαλος του μέτρου, μητέρα της αρετής, παιδαγωγός των τέκνων του Θεού, αρχηγός των άτακτων, ηρεμία των ψυχών, στήριγμα της ζωής, ο κόσμος είναι δυνατός και ατάραχος, η σοβαρότητα και η σπουδαιότητά του ηρεμεί τα πάθη, σβήνει τον θυμό και την οργή, δροσίζει και ηρεμεί κάθε είδους αναταραχή που προκύπτει από την πολυφαγία»¹³⁵.

Στη συνέχεια ο συγγραφέας δυσπιστεί και βρίσκει σε δίλλημα -αν θα συνεχίσει τη συγγραφή ή όχι του βίου-, όμως τελικά νικιέται από τη λαχάρα του να κοινοποιήσει τον βίο του αγίου. Ο σκοπός των θρησκευτικών κειμένων είναι διττός: να εξυμνήσουν τη ζωή των μαρτύρων, καθώς και να ωφελήσουν τις ψυχές των αναγνωστών.¹³⁶ Στόχος, λοιπόν της συγγραφής του είναι να αφηγηθεί μόνο τις πτυχές του βίου του που θα ωφελήσουν και θα παρηγορήσουν τους συνανθρώπους του, καθώς και να απεικονίσει τον μάρτυρα ως πρότυπο χριστιανικής ζωής που θα τον

¹³⁴ Β΄ Πέτρου 2:19

¹³⁵ Βλέπε ενδεικτικά Νικολαΐδης Ι. Νίκος, *Αποστολικοί Πατέρες, Γραμματολογική και Θεολογική προσέγγιση*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2002

¹³⁶ Σοφριανός (1993) 15.

μιμηθούν οι πιστοί [*αὐτά μόνα τὰ καιρί(α) διηγῆσομαι, ὅπως ὠφέλειαν μὲν τοῖς ἀκροωμένοις ποιήσωμεν, παράκλησιν δὲ τοῖς ἀνταγωνιζομένοις ἐνθήσωμαι και μίμηση βελτίστην τοῖς ῥαθυμοτέροις ἐργάσωμαι.*] Η αυθεντικότητα, η γνησιότητα και η φιλαλήθεια των αγιολογικών κειμένων ήταν σημαντικό ζήτημα για την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο (692 μ.Χ) που απαγόρευσε την έκδοση και διάδοση «ψευδῶν» Πράξεων Μαρτύρων (π.χ. Μαρτύριον ἁγίων Κηρύκου και Ἰουλίττης).¹³⁷ Η τέχνη της συγγραφής αποτελεί το ὄχημα και ο αγιογράφος το μέσο διάδοσης των αγίων στους αναγνώστες ή το ακροατήριο.¹³⁸

Με τη φράση *οὔτε Ἐλικωνίας ἐπικαλοῦμαι Μούσας και Χάριτας, οὔδὲ τὴν ὄρφικὴν και θελκτήριον ἠγὴν ἐπιθυμῶμαι* είναι καταφανές ότι επιθυμεί να γράψει χωρίς θεϊκή παρέμβαση, εφόσον δε θα επικαλεστεί καμία Μούσα για να τον συνδράμει αλλά θα τον συντροφεύει η θεία «οὐσίαν και δύναμιν». Για τις Μούσες¹³⁹ υπήρχαν πολλές διαφορετικές εκδοχές στην αρχαιότητα, που αφορούσαν τόσο την καταγωγή τους, όσο και τον αριθμό τους. Σύμφωνα με τη Θεογονία του Ησιόδου, ήταν θυγατέρες του Δία και της Μνημοσύνης ενώ ἄλλοι τις θεωρούσαν κόρες του Ουρανού και της Γης. Ο ηγέτης τους ήταν ο Απόλλων (Απόλλων Μουσηγέτης) και χωρίζονται σε δύο κύριες ομάδες, στις Πιερίδες Μούσες οι οποίες προέρχονταν από την Πιερία και σχετίζονταν με τον μύθο του Ορφέα και τη λατρεία του Διονύσου στη Θράκη, και στις Ελικωνίδες Μούσες-στις οποίες αναφέρεται το κείμενο- που κατοικούσαν στον Ελικώνα Βοιωτίας¹⁴⁰ από όπου κατέβαιναν και τραγουδούσαν στους ανθρώπους. Οι Μούσες θεωρούνταν φορείς μεγάλης πνευματικότητας και καλλιτεχνικών εμπνεύσεων γι' αυτό πολλοί ποιητές και φιλόσοφοι τις εξύμνησαν ως θεότητες που παρείχαν στους ανθρώπους τη μουσική, την ποιητική έμπνευση και τη θεϊκή σοφία.

Επίσης, γίνεται αναφορά και στις Χάριτες, οι οποίες συνδέονταν με τις Μούσες και τις Νύμφες, καθώς είχαν παραπλήσιες δικαιοδοσίες. Ήταν κόρες του Δία και της Ευρυνόμης αλλά κατ' ἄλλους ήταν κόρες του Διονύσου και της Αφροδίτης ή του Ήλιου και της Ναϊάδας Αίγλης. Κατοικούσαν στον Όλυμπο και ήταν ακόλουθες της θεάς Αφροδίτης. Οι Χάριτες ήταν θεές της γοητείας, της ομορφιάς, της φύσης, της ανθρώπινης δημιουργικότητας και της γονιμότητας. Επίσης συνδέονταν με τον Κάτω Κόσμο και τα Ελευσίνια μυστήρια. Λατρεύονταν και αυτές ὅπως και οι Μούσες κοντά σε ποτάμια ή πηγές και ο ποταμός Κηφισός κοντά στους Δελφούς ήταν ιερός τόπος τους.

Ο συγγραφέας αναφέρει ακόμη πως δε θα χρησιμοποιήσει κανέναν ορφικό ύμνο, εφόσον δεν τον ενδιαφέρει να δημιουργήσει ένα μελίρρυτο κείμενο. Ο Ορφέας γεννήθηκε στην Πιερία από τη Μούσα Καλλιόπη και τον βασιλιά της Θράκης Οίαγρο. Ήταν ένας από τους καλύτερους μουσικούς της αρχαιότητας καθώς μαθήτευσε δίπλα στο θεό της μουσικής, τον Απόλλωνα, που του χάρισε τη λύρα, στο

¹³⁷ Πασχαλίδης (2011) 78-79.

¹³⁸ Ό.π., Πρβλ. I. Sevcenko, (1981) *Levels of Style in Byzantine Prose*, JOB 31/1 289-312. Cf. Rapp, *Byzantine Hagiographers as Antiquarians, Seventh to Tenth Centuries*, BF XXI (1995) 31-42.

¹³⁹ Καλλιόπη, Ευτέρπη, Κλειώ, Ερατώ, Μελπομένη, Πολύμνια, Τερψιχόρη, Θάλεια, Ουρανία.

¹⁴⁰ <https://lsj.gr/wiki/Ἐλικωνιάδες>

άκουσμα της οποίας η φύση ξυπνούσε και τα ζώα ηρεμούσαν. Είχε πάρει μέρος στην Αργοναυτική Εκστρατεία και το ταλέντο του ήταν αυτό που έσωσε τους Αργοναύτες. Όταν περνούσαν μπροστά από το νησί των Σειρήνων, ο Ορφέας έπαιζε τη λύρα του για να μην ακούγεται το μεθυστικό τραγούδι τους.

Θα χρησιμοποιήσει αντ'αυτών τὸν ἀόρατον καὶ ἄσχετον Λόγον, τὴν θεί(αν) οὐσίαν καὶ δύναμιν, για να αφηγηθεί τις πράξεις του μάρτυρα. Ο λόγος του Θεού λειτουργεί καθαρκά στον άνθρωπο, τον ανανεώνει(*ἀναγεγνημένοι οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου, διὰ λόγου ζῶντος Θεοῦ καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶνα*· επιστολή Πέτρου Α΄. 1,23) και τον μεταφέρει σε πνευματικούς χώρους. Η διδασκαλία του Κυρίου καλύπτεται σχεδόν κατά το 1/3 από παραβολές. Ο Κύριος αρκετές φορές συνήθιζε να ομιλεί με παραβολές και παροιμίες οι οποίες προκαλούσαν την προσοχή και το ενδιαφέρον των ακροατών του. Περιστρέφονταν πάντα γύρω από αληθινά ανθρώπινα όντα ή ζώα εξανθρωπισμένα στη συμπεριφορά για να μπορούν οι πιστοί να ταυτιστούν με τους χαρακτήρες και να μάθουν από την εμπειρία τους. Με φυσικές και ζωηρές εικόνες εισήγε τους πιστούς Του στην κατανόηση των υπερκόσμιων αληθειών και μυστηρίων της Βασιλείας Του. Σε αυτό το σημείο του κειμένου γίνεται αναφορά στην βιβλική ιστορία του Βαλαάμ και του γαϊδάρου¹⁴¹(*ἢ καὶ μογιλάων γλῶσσαν ἐτράνωσε καὶ τῆς ὄνου τὸ στόμα διήνοιξε*) καθώς στην ιστορία από την Καινή Διαθήκη του Ιησού που διαλέγει τους αποστόλους Του¹⁴²(*καὶ τοῦς ἀγραμμάτους ἀλιεῖς πᾶσαν τὴν οἰ(κου)μένην σαγηνεῦσαι εἰργάσατο*).

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, οι βίοι των αγίων παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με τα ρητορικά εγκώμια. Στο προοίμιό του ο συγγραφέας τόνισε τη σπουδαιότητα του αγίου και τη δυσκολία του εγχειρήματός του να τον βιογραφήσει επάξια. Στο κυρίως μέρος θα επαινέσει την καταγωγή του την πατρίδα την οικογένεια και τη στρατιωτική του σταδιοδρομία. Αναφέρει λοιπόν πως αγνοεί την καταγωγή του μάρτυρα και αναφέρει πως δεν έχει ανθρώπινο πατέρα. Τον παρουσιάζει λοιπόν ως *οὐρανίου Πατρὸς υἱὸς γνησιώτατος* και ως αυτόν που έχει πατέρα τον δημιουργό του κόσμου και του σύμπαντος τον Πλάστη¹⁴³, τον Θεό(*αὐτὸν ἔχων πατέρα τὸν πλάσαντα*).

Στη συνέχεια αναφέρεται στην πατρίδα του μάρτυρος *τὴν Ἑῶαν μᾶλλον γῆν, τὴν νοητὴν Ἀνατολήν*. Εκεί, όπως αναφέρει, τελείται πανήγυρις των προπατόρων, κατοικούν οι πατριάρχες και οι προφῆτες και γίνεται θεϊκή συνέλευση των αποστόλων και των μαρτύρων. Η τοποθεσία στην οποία αναφέρεται θα μπορούσε να είναι η Εδέμ, ο βιβλικός κήπος που δημιούργησε ο Θεός για τους πρωτόπλαστους(*Γένεση Β΄ 8¹⁴⁴*). Σε αυτό το μέρος, σύμφωνα με τον συγγραφέα Νικόλαο, γίνονται γιορτές και συνελεύσεις, στις οποίες αντί για πλήθος κόσμου, υπάρχουν οι πρωτόπλαστοι, οι άγγελοι, οι προφῆτες και οι άγιοι. Ωστόσο δεν

¹⁴¹ Αριθμοί 22:28.

¹⁴² Λουκάς 5: 1-11.

¹⁴³ <https://lsj.gr/>

¹⁴⁴ Σύγχρονοι μελετητές της Παλαιάς Διαθήκης τον κήπο της Εδέμ το σημερινό αραβικό Εμιράτο του Μπαχρέιν. <https://el.wikipedia.org/wiki/>

συνάγεται εν τέλει σε ποια χώρα της Ανατολής γεννήθηκε και μεγάλωσε ο άγιος Νικόλαος ο Νέος.

Ακόμη δεν αναφέρει πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο έφτασε στην ελλαδική γη και γνωρίστηκε με τον βασιλιά. Ίσως είχε λάβει μέρος στους σκληρούς αγώνες τους οποίους διεξήγε το Βυζάντιο εκείνη την εποχή εναντίον των Αράβων και είχε διακριθεί για την ανδρεία του και τις ικανότητες. Έτσι μάλλον έγινε γνωστός στο βασιλιά ο οποίος τον συμπάθησε και εντυπωσιάστηκε από τις αρετές του, *διὰ τὴν ὑπερφερῆ τούτου ἀνδρείαν, τὴν τε τοῦ σώματος ὥραν, τοῦ φρονήματος τε τὴν στερρότητα καὶ τὸ εὐσταθές καὶ βεβηκός τῶν ἠθῶν αὐτοῦ*. Όλα αυτά λοιπόν τα χαρίσματα η υπερφυσική του ανδρεία, η ομορφιά του σώματος, η σταθερότητα του χαρακτήρα και το άμεμπτο ήθος του συγκίνησαν το βασιλιά και τον έκαναν φιλικά διακείμενο προς το πρόσωπο του αγίου . Η χάρη του αγίου δοθείσα από τον Θεό του έδωσε τη δυνατότητα να είναι επιδέξιος τόσο στις στρατιωτικές πράξεις όσο και στην πνευματικότητα. Επιθυμούσε να προσηλυτίσει τους ανθρώπους στη χριστιανική θρησκεία εκπαιδεύοντάς τους να υπακούουν στον Θεό και να τον σέβονται περισσότερο από τον βασιλιά τους. Η γαλήνια μορφή του ενέπνεε στον αυτοκράτορα εμπιστοσύνη, τόσο που του απένευε το αξίωμα του ταξιάρχου της στρατιωτικής λεγεώνας. Το αξίωμα του ταξιάρχου που απέκτησε ο Νικόλαος στον στρατό έρχεται σε αντιδιαστολή με την αγιοσύνη. Είναι οξύμωρο να ανακηρυχθεί κανείς άγιος ενώ συμμετείχε στον πόλεμο και θανάτωσε πολλούς συνανθρώπους του. Παρά ταύτα επειδή ο Νικόλαος αγωνίστηκε εναντίον απίστων και δεν πρόδωσε την ορθόδοξη πίστη του, ανακηρύχθηκε άγιος. Άλλωστε δεν είναι λίγοι οι άγιοι, που επιτέλεσαν αξιώματα στον στρατό και έπειτα αναγνωρίστηκε η θεϊκή τους φύση.¹⁴⁵

Ο αυτοκράτορας, για τον οποίο γίνεται λόγος στο κείμενο είναι ο Λέων ο Στ' ο Σοφός, όπως προκύπτει από την αναφορά στον αυτάδελφό του Αλέξανδρο. Είναι γνωστό πως είχαν την ίδια μητέρα, την Ευδοκία Ιγγερίνα, η οποία ήταν σύζυγος του Βασιλείου Α' και ερωμένη του Μιχαήλ Γ'.¹⁴⁶ Ο Λέων βασίλευσε από το 886 έως το 912 και του αποδόθηκε το προσωνύμιο Σοφός, λόγω της μεγάλης του μόρφωσης και του συγγραφικού του έργου. Ήταν ένας αρκετά παραγωγικός συγγραφέας, η συγγραφική δραστηριότητα του οποίου κάλυπτε πολλά διαφορετικά κειμενικά είδη όπως πολιτικούς λόγους, ύμνους και θεολογικές πραγματείες.¹⁴⁷ Ο αδελφός του, ο Αλέξανδρος Γ', ήταν συναυτοκράτορας του αλλά δεν ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για τις κρατικές υποθέσεις. Στις 11 Μαΐου του 912, ο Αλέξανδρος διαδέχθηκε στο θρόνο τον αδελφό του Λέοντα και η πολιτική που ακολούθησε ήταν μία σειρά από εκδικητικές πράξεις και αναιρέσεις των αποφάσεων του αδερφού του. Έσπευσε να διώξει τη γυναίκα του Λέοντα, τη Ζωή, και να επαναφέρει στον πατριαρχικό θρόνο τον Πατριάρχη Νικόλαο Α' τον οποίο είχε αυθαίρετα καθαιρέσει ο Λέοντας επειδή αντιδρούσε στον τέταρτο γάμο του. Το πιο σημαντικό επίτευγμά του ήταν η

¹⁴⁵ Βλ. Βίος Αγίου Γεωργίου, Μηνά Αιγυπτίου, Ανδρέα Στρατηλάτη, κ.α.

¹⁴⁶ Χριστοφιλοπούλου (2004) 180.

¹⁴⁷ Gregory (2005) 226.

σύγκρουση με τον ηγεμόνα των Βουλγάρων, Συμεών, επειδή δεν κατέβαλε το ετήσιο χρηματικό ποσό που είχε συμφωνήσει με τον Λέοντα.¹⁴⁸

Η αναφορά στον αυτοκράτορα Λέοντα Στ΄ Σοφό δεν καθιστά βέβαια την χρονολόγηση του κειμένου κατά τα χρόνια της βασιλείας του. Ο εν λόγω αυτοκράτορας δεν έλαβε ποτέ μέρος σε εκστρατεία στην περιοχή της Μικράς Ασίας, επομένως είναι πιθανό να συγχέεται λανθασμένα με τον αυτοκράτορα Λέοντα Γ΄ τον Ίσαυρο, ο οποίος είχε συμμετάσχει πράγματι σε αγώνες εναντίον των Αράβων. Υπάρχουν, επίσης, διαφωνίες μελετητών σχετικά με την προέλευση του εχθρικού φύλου που προέβει σε διωγμούς χριστιανών στη Θεσσαλία. Εικάζεται πως οι Άβαροι που γίνεται λόγος στο κείμενο είναι οι Βούλγαροι, που όμως κατά την περίοδο Βασιλείας του Λέοντα είχαν ήδη εκχριστιανισθεί.¹⁴⁹

Ο άγιος λοιπόν με το αξίωμα του ταξίαρχου, πηγαίνει στη Λάρισα ώστε να αναχαιτίσει την επίθεση των εχθρών. Στη χριστιανική θρησκεία υπάρχουν πολλοί στρατιωτικοί άγιοι, οι περισσότεροι εκ των οποίων μαρτύρησαν κατά τους διωγμούς. Οι άγιοι αυτοί υπηρετούσαν σε στρατιωτικές μονάδες και είτε κλήθηκαν να προσφέρουν θυσίες στα είδωλα και αρνήθηκαν είτε διώχθηκαν για την πίστη τους είτε βλέποντας χριστιανούς να βασανίζονται πίστεψαν και αυτοί. Οι εικόνες των στρατιωτικών αγίων, λόγω της πανοπλίας ή των όπλων που κρατούν, έχουν αποτρεπτική χροιά. Μολαταύτα, είναι οι καλύτεροι υπερασπιστές για κάθε πιστό που βρίσκεται σε δύσκολη θέση και χρειάζεται δύναμη ενώ παράλληλα αποτελούν πρότυπο υπερασπιστών της ακεραιότητας των συνόρων του κράτους, αλλά και της χριστιανικής πίστης. Στη βυζαντινή τέχνη προβάλλονται ενδεδυμένοι με εντυπωσιακή πολεμική εξάρτυση και εξοπλισμό, που συχνά φέρει πλούσια διακόσμηση και τυπολογία (ασπίδες, δόρατα, σπαθιά, κράνη, θώρακες, χιτώνες, περικνημίδες, αναξυρίδες κ.ά.). Βέβαια δεν ισχύει το ίδιο και στους ιερείς αφού τα καθήκοντά τους είναι πνευματικής φύσης και δεν σχετίζονται με μάχιμη υπηρεσία. Η χρήση όπλων άλλωστε απαγορεύεται έως σήμερα. Εντούτοις, πολλοί ιεράρχες επέτρεπαν την συμμετοχή ιερέων σε μάχη και τον φόνο των εχθρών σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.¹⁵⁰

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως οι άγιοι Στρατιώτες του Χριστού έχουν στις τάξεις τους δύο γυναίκες. Η πρώτη αγία που υπήρξε στρατιωτικός ήταν η Θεοδώρα η οποία καταγόταν από φτωγή οικογένεια στην περιοχή της Αρκαδίας – Μεσσηνίας. Τότε ήταν καθεστώς ένα αγόρι από κάθε οικογένεια να υπηρετεί για ένα διάστημα στον στρατό της τοπικής μονής. Αν κάποια οικογένεια δεν είχε αγόρι, θα έπρεπε να πληρώσει φόρο στη μονή τόσα χρήματα, όσα η πληρωμή ενός μισθοφόρου. Η οικογένεια της αγίας όμως ήταν φτωγή, γι' αυτό και η Θεοδώρα σκέφθηκε να ντυθεί αγόρι και να πάει να υπηρετήσει την θητεία γλιτώνοντας τον φόρο. Κατηγορήθηκε αδικώς ότι αποπλάνησε κάποια κοπέλα και καταδικάστηκε χωρίς να μαρτυρήσει το φύλο της, φώναζε όμως διαρκώς ότι άδικα κατηγορείται. Εκτελέστηκε, αλλά όταν

¹⁴⁸ Nicol (1993) 41.

¹⁴⁹ Πολέμης, Μινέβα (2021) 443.

¹⁵⁰ Αρχιμανδρ. Βασιλόπουλος (1927) 20.

έγδυσαν το πτώμα, έκπληκτοι οι άνδρες του αποσπάσματος είδαν ότι ήταν γυναίκα, άρα δεν θα μπορούσε να έχει διαπράξει το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε. Σήμερα στη Βάστα της Μεγαλόπολης, βρίσκεται ναός αφιερωμένος στην αγία. Μάλιστα, αποτελεί θαυμαστό αξιοθέατο, γιατί 17 δένδρα φυτρώνουν μέσα από τους τοίχους και την σκεπή του ναού. Ο θρύλος λέει ότι στο σημείο όπου εκτελέστηκε, το αίμα της έγινε ποτάμι και τα μαλλιά της δένδρα .Εορτάζει στις 11 Σεπτεμβρίου.¹⁵¹

Δεύτερη γυναίκα ήταν η Οσία Ξένη. Έζησε στην Αγία Πετρούπολη και ήταν σύζυγος του συνταγματάρχη Ανδρέα Θεοδώροβιτς Πετρόφ, ο οποίος απεβίωσε ξαφνικά κατά τη διάρκεια συμποσίου. Η Ξένη ήταν τότε 26 ετών. Σε ένδειξη αγάπης προς το σύζυγό της, χωρίς παιδιά και για να πάρει πάνω της όλες του τις αμαρτίες, μιας κι αυτός δεν είχε προλάβει να μεταλάβει των Αχράντων Μυστηρίων, φόρεσε τη στολή του και υποκρίθηκε τη Σαλή για 45 περίπου χρόνια. Ισχυριζόταν ότι ο άνδρας της δεν πέθανε, αλλά ζει και είναι αυτή η ίδια. Ποτέ δεν απαντούσε σε κανένα όταν την φώναζαν με το όνομά της Ξένη Γρηγορίεβνα, αλλά αντιθέτως ανταποκρινόταν σε όποιον την καλούσε με το όνομα του συζύγου της Ανδρέα Θεοδώροβιτς.¹⁵²

Στο παρακάτω χωρίο περιγράφεται η κατάσταση στην οποία περιήλθε η πόλη της Λάρισας εξαιτίας του βαρβαρικού λαού των Αβάρων. Οι Άβαροι φέρθηκαν με σκληρότητα και απανθρωπιά στους κατοίκους της περιοχής. Χαρακτηρίζονται από τον αφηγητή ως *οί χείρους θηρίων, οί τήν κοινήν άγνοοῦντες φύσιν, οί άγριοι κύνες* δηλαδή ως οι χειρότεροι από τα θηρία, αυτοί που δεν γνωρίζουν την ανθρώπινη φύση και ως άγρια σκυλιά, αφού προέβησαν σε συλλήψεις, σφαγές και κάθε είδους λεηλασίες. Η περιγραφή του είναι τόσο ζωντανή που ο συγγραφέας μοιάζει να ήταν παρών όταν συνέβησαν τα γεγονότα. Αναφέρει χαρακτηριστικά πως πέρα από τον θόρυβο της μάχης ακούγονταν θρήνοι και οδυρμοί ανθρώπων που είχαν χάσει τους αγαπημένους τους. Οι λεηλασίες, οι μαζικές εκτελέσεις, οι δολοφονίες, οι βιασμοί και οι αιματηρές μάχες που περιγράφονται είναι μία τραγική εικόνα που αποτυπώνει τα δεινά που προξενεί ο πόλεμος, την διάλυση των οικογενειών και τον κλονισμό των ψυχών των ανθρώπων.

Οι Άβαροι βρήκαν την ευκαιρία να επιτεθούν στην πόλη της Λάρισας, όταν ο Λέων, ως αρχηγός του στρατού, βρισκόταν στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας προκειμένου να αναχαιτίσει τις επιθέσεις που λάμβαναν χώρα, έχοντας μαζί του ολόκληρο το στράτευμα. Οι εχθροί σε αυτό το σημείο χαρακτηρίζονται ως *οί τής κατάρας κληρονόμοι και τού σκότους υιοί*, αφού εκμεταλλευόμενοι την αφυλαξία της περιοχής επιτέθηκαν στους κατοίκους της, τους λήστεψαν και τους χλεύασαν. Ο άγιος τότε αποφάσισε να καταφύγει στο Τύρναβο, αφενός για να μην αποκλειστούν με τη φάλαγγά του στη Λάρισα και αφετέρου να μην γίνουν βάρος στους κατοίκους της. Στη συνέχεια, ακολουθεί περιγραφή του βουνού, το οποίο παρομοιάζεται με επίγειο παράδεισο. Πρόκειται για ένα ήσυχο μέρος με πολλούς δρυμούς και δάση, καθαρό αέρα και πολλά ρυάκια, το νερό των οποίων παρομοιάζεται με κρασί που

¹⁵¹ Εγκυκλοπαίδεια Δομή (2004) 229-230.

¹⁵² <https://www.saint.gr/3531/saint.aspx>

όποιος το πίνει ευφραίνεται (*τὸ δὲ τοῦ ὕδατος πότιμον θέλων οἶνος καὶ ἀγλαὸς τοῖς πίνουσι γίνεται*).

Οι κάτοικοι της πόλης του Τυρνάβου ήταν ασκητές και είχαν πνευματική σχέση με το Θεό. Νήστευαν, προσεύχονταν και συμπεριφέρονταν με βάση τον νόμο του Θεού. Γι' αυτό και Εκείνος στέλνει έναν από τους αγγέλους Του προειδοποιώντας τους πως θα μαρτυρήσουν για χάρη της πίστης τους κερδίζοντας έτσι τη Βασιλεία των Ουρανών. Είναι οι *«ἀθληταὶ τοῦ Χριστοῦ»*, καθώς αγωνίζονται στο όνομα του Κυρίου. Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση που χρησιμοποιείται σε αυτό το σημείο από τον συγγραφέα έχει στόχο να δώσει έμφαση και ζωντάνια στο θείο όραμα. Αξίζει να σημειωθεί πως αποτελεί συνήθη τακτική η εμφάνιση ενός αγγέλου σε άγια πρόσωπα προκειμένου να προαναγγείλουν γεγονότα και να αποσοβήσουν μια δυσάρεστη ή απρόσμενη κατάσταση. Προοικονομείται επίσης, η μετά θάνατον κατάσταση των μαρτύρων όντες στον άυλο κόσμο των αγγέλων απαλλαγμένο από τα εγκόσμια πράγματα. Θα βρεθούν πλάι στον Ύψιστο ως ελάχιστο φόρο τιμής για την ενάρετη ζωή που διετέλεσαν. Η προθυμία τους να υπομείνουν τα μαρτύρια χάριν της πίστης τους νίκησε τους δαίμονες *«ποδοπατώντας τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους»*. Άλλωστε θάνατος σημαίνει ανάπαυση του σώματος από τους κόπους της επίγειας ζωής.

Ουράνια ανταμοιβή τους θα είναι το *«ἄφθαρτον στέφανον»*, το οποίο αποτελεί σύμβολο τιμής. Η εν λόγω ανταμοιβή θα μπορούσε να παραλληλιστεί με τα στεφάνια αγριελιάς ή δάφνης, τους κότινους, που έθεταν στο κεφάλι των νικητών αθλητών ως ανταμοιβή στους αρχαίους ελληνικούς αγώνες. Καθιερώθηκε από τον Ίφίτο μετά από σχετικό χρησμό που πήρε από το μαντείο των Δελφών. Οι κότινοι ήταν φτιαγμένοι από κλαδιά που έκοβε ο «παις αμφιθαλής» με χρυσό ψαλίδι από την καλλιστέφανο ελιά πού βρισκόταν νότια του ναού του Δία. Έπειτα, τα κλαδιά τα μετέφερε στο Ναό της Ήρας, τα ακουμπούσε σε μία χρυσελεφάντινη τράπεζα και από κει τα έπαιρναν οι ελλανοδίκες για να τιμήσουν τους νικητές.¹⁵³

Ο άγιος γίνεται υποκινητής μιας εκστρατείας που ως εχθρός δεν νοείται μόνο ο άπιστος βαρβαρικός λαός, αλλά και ο εωσφόρος, που χαρακτηρίζεται αόρατος(*τον ἀφανῆ Ἐχθρόν καὶ πολέμιον*).Ο συγγραφέας, χρησιμοποιώντας για μία ακόμη φορά την πρωτοπρόσωπη αφήγηση, γνωστοποιεί με ζωντάνια και θέρμη το στόχο του αγίου που είναι να κηρύξει τη διδασκαλία του Χριστού. Τον ονομάζει αληθινό Θεό(*Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ*) και παρακινεί τους συντρόφους του να μην δειλιάσουν μπροστά στο θάνατο. Αναλαμβάνει αρχηγός της στρατιωτικής φρουράς και ξεκινά τον πόλεμο γνωρίζοντας πως ο Θεός θα τον συνδράμει.

Στην αρχή της μάχης υπερίσχυε η δύναμη του Θεού, μα αντιλαμβανόμενοι οι εχθροί πως νικούνται, πραγματοποιούν κυκλωτικό ελιγμό παγιδεύοντας έτσι τους πιστούς. Όταν τους υπέταξαν τους υπέβαλαν σε βασανιστήρια, μια συνήθη τακτική των αλλόθρησκων λαών με στόχο όχι τόσο την εξόντωση των απίστων όσο την απάρνηση της παλιάς θρησκείας και της μύησης στην καινούρια. Στην μακροβιότητα της απάνθρωπης αυτής πρακτικής παρώθησε και η ιδέα της «ομολογίας» ως

¹⁵³ <http://odysseus.culture.gr/a/1/11/ga115.html>

λυτρώσεως από την αμαρτία. Οι τιμωρίες στις οποίες υποβάλλονται ήταν διαδεδομένες πρακτικές βαρβαρικών λαών. Η φραγγέλωση, ο καταπέλτης, ο τροχός, το κοντάρι, η απάνθρωπη διαδικασία της καύσης, ο απαγχονισμός ήταν λίγα από τα βασανιστήρια στα οποία υπέκυπταν οι Χριστιανοί, με σκοπό να απαρνηθούν την ορθόδοξη πίστη τους.

Χρυσή εποχή των βασανιστηρίων και της σκοτεινιάς της ανθρώπινης επινοητικότητας στην υπηρεσία του ανείπωτου πόνου ήταν ο Μεσαίωνας. Η μακάβρια εφευρετικότητα των δημίων, η πληθώρα των μεθόδων βασανισμού και η ανάγκη για ολοένα και πιο μεγαλοπρεπή βασανιστήρια άφησαν το στίγμα τους στη χρονική περίοδο από τον 5^ο έως τον 15^ο αιώνα που οι ιστορικοί χαρακτήρισαν Σκοτεινούς Αιώνες. Σε αντίθεση με τη σημερινή εποχή που τα βασανιστήρια στοχεύουν κυρίως στο να κάμψουν και να εξαθλιώσουν την ψυχική δύναμη κάποιου, στο Μεσαίωνα τα βασανιστήρια ήταν σωματικά και σπάνια ο βασανιζόμενος έβγαине ζωντανός. Αξίζει να σημειωθεί πως για να υποβληθεί κάποιος σε βασανιστήρια από τους ιεροεξεταστές, αρκούσε η ανώνυμη καταγγελία κάποιου.

Μέσω αυτής της διαδικασίας οι άγιοι έγιναν *μάρτυρες* και νίκησαν *τόν άρχοντα του σκότους*. Μάρτυρας ονομάζεται ο άγιος, ο οποίος ομολόγησε την πίστη του στον Θεό και παρέδωσε το πνεύμα του έπειτα από βασανιστήρια. Ο όρος *μάρτυρας* συναντάται ήδη στα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης. Εκεί κατά βάση έχει μία νομική έννοια, η οποία δηλώνει την ομολογία για τη φύση και το έργο του Χριστού.¹⁵⁴ Ο Χριστός τους είχε προειδοποιήσει ότι «ιδού εγώ αποστέλλω ύμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων... ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν».¹⁵⁵ Γνώριζε πως η ορθόδοξη πίστη δεν είχε ακόμη εδραιωθεί και ως επακόλουθο αυτού θα ήταν το μαρτύριο των πιστών Του. Τα μαρτύρια ευθύς εξαρχῆς αποτέλεσαν βάπτισμα – βάπτισμα του αίματος – ως εθελούσια μίμηση του αγίου πάθους του Ιησού.¹⁵⁶

Τελικά ο μάρτυρας πλημμυρισμένος από ψυχικό σθένος και τόλμη ξεφεύγει κατά τη διάρκεια της καταδίωξης από τους εχθρούς και εγκαθίσταται στο όρος της Βουναίνης, σε μια σπηλιά. Όπως και στα ρητορικά εγκώμια έτσι και εδώ ο αφηγητής αφιερώνει ένα μέρος του βίου στο χαρακτήρα, στους πνευματικούς αγώνες και στα φυσικά χαρίσματα του αγίου. Χρησιμοποιώντας πολλές μεταφορές και παρομοιώσεις περιγράφει τον τόπο κατοικίας καθώς και τον ασκητικό τρόπο ζωής του αγίου. Πρόκειται για μία σπηλιά σε μία κατάφυτη περιοχή με μία ψηλοκόρυφη βελανιδιά. Εκεί κατάφερε να ζήσει ήρεμα μακριά από τον κόσμο και τις σαρκικές απολαύσεις.

Οι μοναχοί μένουν σε σπηλιές, βράχους ή κελιά και η ζωή τους είναι γεμάτη δυσκολίες.¹⁵⁷ Η απομόνωσή τους καθώς και η αφοσίωση στην άσκηση, τους βοηθούν να φτάσουν στη θέωση. Η επαφή με τη φύση και την καλλιέργεια της γης¹⁵⁸ γαληνεύει την ψυχή του και καταφέρνουν να γίνουν όχι μόνο κατ' εικόνα αλλά και

¹⁵⁴ Τσάμης (2008) 106.

¹⁵⁵ Ματθ.10,16.

¹⁵⁶ Παπαδόπουλος (1997) 48.

¹⁵⁷ Morris (1995) 49.

¹⁵⁸ Morris (1995) 250.

καθ' ομοίωση προς τον αγαθό Θεό. Είναι αναγκαίο να αναφερθεί πως οι μοναχοί δεν ασχολούνται αποκλειστικά με την προσευχή και τη νηστεία, αλλά είναι ενεργά μέλη της κοινωνίας που ενδιαφέρονται για τα προβλήματα του συνόλου ασκούμενοι σοβαρό φιλανθρωπικό έργο.¹⁵⁹ Στο Βυζάντιο οι μοναχοί δημιούργησαν μια ξεχωριστή κάστα, ξέχωρα από την κοινωνία. Κράτησαν την πίστη τους σχηματίζοντας ταυτόχρονα ένα πλέγμα οικονομικών, κοινωνικών και θρησκευτικών σχέσεων που συνδέθηκε με την ισχυρή πολιτεία στους μέσους βυζαντινούς χρόνους.¹⁶⁰ Μέχρι και τον 11^ο μ.Χ. αιώνα ο μοναχισμός αποτελούσε αποκλειστικό προνόμιο του ανδρικού φύλου. Από τον επόμενο αιώνα όμως τα πράγματα αλλάζουν και παρατηρείται μια αύξηση του γυναικείου μοναχισμού, που αναιρεί την καθεστώσα τάξη.¹⁶¹

Παραταύτα, ο σατανάς ανακάλυψε το ησυχαστήριο του Νικόλαου και το πλησίασε, έχοντας ως σκοπό να τον κολάσει. Εκείνος αντιστάθηκε σθεναρά και ο άρχοντας του σκότους θέλησε να τον βλάψει. Προσέγγισε λοιπόν τον βαρβαρικό λαό των Αβάρων και αφού τους υπέδειξε την περιοχή όπου κατοικούσε ο μάρτυρας, τους έστειλε να τον θανατώσουν βασανίζοντάς τον. Σε αυτό το σημείο ο συγγραφέας χρησιμοποιεί μία βιβλική παρομοίωση με την οποία παραλληλίζει τους Αβάρους με την Εύα¹⁶² (τούς *Αβάρρους καθάπερ ποτέ τήν Εύαν ύπεισελθών*) κάνοντας έτσι αναφορά στο προπατορικό αμάρτημα, που ορίζεται ως ανυπακοή της Εύας προς την εντολή του Θεού, τονίζοντας τα ανόσια έργα του εωσφόρου.

Οι Άβαροι χρησιμοποίησαν πολλά μέσα για να κάμψουν την αντίσταση του αγίου. Αρχικά, προσπάθησαν με κολακείες και φιλοφρονήσεις να αλλαξοπιστήσουν τον άγιο. Εκείνος όμως, είχε ακλόνητη πίστη και δήλωνε με θάρρος και ειλικρίνεια το ορθόδοξο δόγμα του. Όταν εκείνοι κατάλαβαν πως τίποτα δεν μπορούσε να αλλάξει την πίστη του, αποφάσισαν να τον σκοτώσουν, τραυματίζοντάς τον θανάσιμα με την ίδια του τη λόγχη.

Ο τρόπος θανάτωσης του αγίου θα μπορούσε να παρομοιαστεί με αυτόν του Χριστού. Όταν ο Ιησούς καταδικάστηκε από τον Πόντιο Πιλάτο, παραδόθηκε σε ένα απόσπασμα Ρωμαίων στρατιωτών για να οδηγηθεί στον Γολγοθά. Επικεφαλής αυτού του αποσπάσματος ήταν ένας Ρωμαίος εκατόνταρχος ο οποίος είχε ένα πρόβλημα όρασης, που όμως δεν τον εμπόδιζε να εκτελεί με συνέπεια τα καθήκοντά του. Σύμφωνα με τα Ευαγγέλια, όταν ο Ιησούς ξεψύχησε, ο εκατόνταρχος πήρε τη λόγχη του και με αυτή τρύπησε το πλευρό του Χριστού. Από εκεί έτρεξαν σταγόνες αίματος και νερού. Κάποιες από αυτές έπεσαν πάνω του και τότε ο εκατόνταρχος θεραπεύτηκε από το πρόβλημα όρασης που αντιμετώπιζε. Στα ορθόδοξα Ευαγγέλια δεν αναφέρεται το όνομά του, όμως στο απόκρυφο Ευαγγέλιο του Νικόδημου υπάρχει μία αναφορά σε εκείνον με το όνομα *Λογγίνος*, που προφανώς δεν ήταν το δικό του αλλά προέρχεται από τη λατινική εκδοχή της λέξης λόγχη. Ο συγγραφέας σε αυτό το σημείο του κειμένου με μία παρομοίωση (*Και ὡσπερ ἐκεῖνος ἐπί σταυροῦ τήν πλευράν λογχευθείς*) παραλληλίζει τον τρόπο θανάτωσης του μάρτυρα με εκείνον του

¹⁵⁹ Σοφινός (1993) 33.

¹⁶⁰ Morris (1995) 118-119.

¹⁶¹ Aries-Duby (2010) 574.

¹⁶² Γένεση 3:2-7.

Χριστού, αποδεικνύοντας πως ο μάρτυρας επιθυμεί να μιμηθεί τον Κύριό του (*κὰν τούτω τὸν ἴδιον δεσπότην μιμούμενος*).

Κατά συνέπεια ο Νικόλαος θανατώνεται και το άψυχο σώμα του αφήνεται μέσα στο δάσος. Καταφανής είναι σε αυτό το σημείο η πρόνοια του Θεού για τα δημιουργήματά του. Συγκεκριμένα, η θεϊκή δύναμη τυλίγει το σώμα του αγίου μέσα στον κορμό μιας βελανιδιάς, προκειμένου να μείνει ατόφιο (*διεφύλαττε τούτο άσινές και άλώβητον και πάσης βλάβης άλλότριον*). Ο Άγιος Νικόλαος τις τελευταίες στιγμές της επίγειας ζωής του τις περνά δίπλα στη βελανιδιά. Όταν πεθαίνει ενώνεται και αγκαλιάζεται σωματικά από αυτή δημιουργώντας έτσι μία σχέση που υπερβαίνει το θάνατο. Ο Χριστός φροντίζει την ψυχή και η βελανιδιά φροντίζει το σώμα του αγίου Νικολάου.¹⁶³

Τα δέντρα που φέρουν τροφή είναι πάντοτε ιερά.¹⁶⁴ Στα χρόνια της βυζαντινής αυτοκρατορίας υπήρχαν οι λεγόμενοι *δενδρίτες* όσοι, οι οποίοι έστηναν τις καλύβες τους πάνω σε δέντρα και ασκήτευαν εκεί επί αρκετά χρόνια. Ο πιο γνωστός δενδρίτης ασκητής είναι ο Όσιος Δαβίδ ο εν Θεσσαλονίκη, ο οποίος έζησε στην εποχή του Ιουστινιανού (5^{ος}-6^{ος} αιώνας). Ο εν λόγω όσιος ασκήτευσε πάνω σε ένα δέντρο αμυγδαλιάς επί τρία χρόνια προσευχόμενος αδιάκοπα στο Θεό και δουλαγωγώντας έτσι το σώμα του ενάντια στα δύσκολα καιρικά φαινόμενα. Πολλοί χριστιανοί ακολούθησαν αυτή την αυστηρή μορφή άσκησης εξαιτίας της διαφθοράς και των διωγμών που επικρατούσαν στην εποχή τους. Άλλες αυστηρές μορφές άσκησης ήταν οι έγκλειστοι, οι στυλίτες ή κιονίτες και οι κλωβίτες. Ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης στο παρακάτω απόσπασμα κατακρίνει τις άκραιες επιδείξεις οσιότητας:

*Ταύτης μέρος τῆς ζωῆς οἱ διὰ Χριστόν τὴν αὐτοσοφίαν, καὶ οὗ τῆς συνέσεως οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἀπαρνησάμενοι τὴν κατὰ βίον δοκούσαν σοφίαν καὶ φρόνησιν· ταύτης οἱ γυμνίται, οἱ τῶν τριχῶν ανεπίστροφοι, οἱ χαμαιεύναι, οἱ ἀνιπτώποδες, οἱ ρυπώντες, οἱ σιγώντες, οἱ σπηλαιώται».*¹⁶⁵

Τα περισσότερα άλση που είναι αφιερωμένα σε αγίους είναι γεμάτα βελανιδιές. Η δρυς αποτελεί ιερό δέντρο, καθώς το φύλλωμά της είναι χρήσιμο για την τροφή οικόσιτων ζώων και ο κορμός της αξιοποιείται για την κατασκευή ξύλινων αντικειμένων αλλά και για θέρμανση. Η αντοχή του δέντρου –ζει πάνω από τριακόσια χρόνια- συμβολίζει τη μακροζωία, τη δύναμη, την επιμονή, τη σοφία, τη γνώση.

Η δρυς ήταν το ιερό δέντρο των αρχαίων Ελλήνων καθώς και το ιερό προφητικό δέντρο του αρχαιότερου μαντείου στον κόσμο, της Δωδώνης. Στην ελληνική μυθολογία ήταν το ιερό δέντρο της γαίας και αργότερα του Δία, του Θεού των κεραυνών ίσως για τη γνωστή αντοχή του δέντρου στον κεραυνό καθώς και για την έλξη του. Από την λέξη δρυ προέρχεται και το όνομα του μυστικιστικού τάγματος

¹⁶³ Arentzen (2019) 127.

¹⁶⁴ Βλ. η Αγία Μυρτιά στο μοναστήρι της Πολιανής στον νομό Ηρακλείου, όπου οι πιστοί κρεμούν στο δέντρο αφιερώματα.

¹⁶⁵ Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, PG 136, 241.

ιερωμένων της κελτικής θρησκείας, των Δρυίδων, που σημαίνει "ο σοφός των δέντρων" ή "ο σοφός της βελανιδιάς".¹⁶⁶

Σε αυτό το σημείο της αφήγησης τοποθετείται η επιστροφή του βασιλιά Λέοντα, ο οποίος μετά τους νικηφόρους πολέμους του στην Ανατολή (*τὰ τοῦ πολέμου ἐν τῇ Ἐφῶσθι στήσας τρόπαια καὶ μετὰ νίκης καταλαβὼν τὰ βασίλεια*), επέστρεψε φέρνοντας μαζί του και την ευημερία στη χώρα του. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσωποποίηση της Θεσσαλίας η οποία χαρακτηρίζεται από τον αφηγητή ως *άθλια και άσχημη χήρα*, η οποία όμως με την επιστροφή του βασιλιά μεταμορφώθηκε σε *εστεμμένη νύφη* (*ἢ πρὸς μικρὸν χηρεύσασα καὶ στυγνὴ φανεῖσα καὶ ἀκαλλῆς, ἐστεμμένη νύφη ἐφαίνετο*).

Στη συνέχεια σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση ο συγγραφέας Νικόλαος αναφέρει πως εκτός από την τέρψη (μετά τῆς χάριτος καὶ ἡδονῆν), το κείμενό του έχει και διδακτικό χαρακτήρα, αφού έχει σκοπό να προσηλυτίσει στον ίδιο δρόμο τους πιστούς (*πρὸς τὸν ἴσον δρόμον διανιστᾶν*). Προτρέπει λοιπόν να ακολουθήσουμε το παράδειγμα του αγίου, διότι εμείς οι άνθρωποι- όπως αναφέρει- τείνουμε να υιοθετούμε είτε ακραίες τιποτένιες συμπεριφορές είτε ενάρτετες (*οἱ ἄνθρωποι ἐτέρως ῥέπειν καὶ ἢ πρὸς τὸ χεῖρον νεύειν ἢ πρὸς τὸ βέλτιον*). Τονίζει μάλιστα πως ο άγιος κέρδισε το πολύτιμο μαργαριτάρι τον Χριστό (*τὸν πολῦτιμον μαργαρίτην, Χριστόν*). Ο αφηγητής σε αυτό το σημείο παραπέμπει στην παραβολή του πολύτιμου Μαργαρίτη¹⁶⁷ κατά την οποία η βασιλεία των ουρανών είναι το πολυτιμότερο μαργαριτάρι για το οποίο όλα τα άλλα πρέπει να πουληθούν για να το αποκτήσουν. Την εποχή του Ιησού τα μαργαριτάρια ήταν πιο σπάνια και πιο πολύτιμα από ότι σήμερα. Το μαργαριτάρι λοιπόν χρησιμοποιείται ως σύμβολο από τον Χριστό για να υποδείξει την ομορφιά και την ελκυστικότητα του Βασιλείου των ουρανών, το οποίο για να αποκτηθεί πρέπει να εγκαταλειφθούν όλα τα υπόλοιπα.

Ο αφηγητής επιστεῖ την προσοχή, καθώς όπως λέει θα προσθέσει όσα παραλήφθηκαν. Αναφέρει πως το σώμα του αγίου παρέμενε κρυμμένο από τους ανθρώπους στην περιοχή της Βουναίνης. Το δέντρο αποτελεί κατ' ουσίαν το ταφικό μνημείο του μάρτυρος. Η ταφή και γενικότερα η κατάσταση του θανάτου συνιστά ανάπαυση. Ήδη από την αρχαιότητα οι άνθρωποι πίστευαν πως η ψυχή αδυνατεί να λυτρωθεί αν μείνει άταφό το σώμα,¹⁶⁸ όπως εκφράζεται μέσα στη θεοφοβούμενη καρδιά. Ο τάφος προέβαλλε όχι μόνο την οικονομική επιφάνεια αλλά και την εργασία που επιτελούσε όσο ζούσε.¹⁶⁹ Γι' αυτό υπάρχουν σκαλιστές παραστάσεις γύρω από το μάρμαρο, μικρά αγαλματίδια τοποθετημένα πάνω ή δίπλα στο μνημείο ή ακόμα και επιτύμβιες στήλες. Η επιτύμβια τέχνη υποδήλωνε τη διάκριση κοινωνικών τάξεων.¹⁷⁰ Απευθύνεται στους περαστικούς θυμίζοντάς τους τις αρετές των εκάστοτε θανόντων. Το μνημείο συνθέτει αντικείμενο νεκρικής λατρείας. Είναι ιδιωτικός αλλά προνομιακός χώρος,¹⁷¹ εφόσον αποτελεί ιερή γη. Μέσω του μάρτυρα, το δέντρο μέσα

¹⁶⁶ «Η Καθημερινή», ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΦΙΛΩΝ ΤΗΣ ΒΕΛΑΝΙΔΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΑΜΑΔΡΥΑΔΑ

¹⁶⁷ Ματθ. 13:45-46

¹⁶⁸ Πβ. Σοφοκλέους Αντιγόνη, στ. 1-38/ Ομήρου Οδύσσεια, Ραψωδία Λ, στ. 51-80.

¹⁶⁹ Agies- Duby (2010) 153.

¹⁷⁰ Όπ. π. 155.

¹⁷¹ Όπ. π. 264.1

στο οποίο βρίσκεται το σώμα του αλλά και το χόμα που ποτίστηκε με το αίμα του, έχουν καθαγιασθεί.

Ένα νέο πρόσωπο προστίθεται στο κείμενο του μαρτυρίου, ο Δούκας της Θεσσαλονίκης Ευφημιανός. Σε αυτόν σύμφωνα με τον αφηγητή είχε εμπιστευτεί την προστασία της πόλης της Θεσσαλονίκης ο βασιλιάς. Ο τίτλος «Δούκας» σε αυτό το σημείο, έχει την έννοια του ηγεμόνα και όχι του στρατιωτικού διοικητή ενός θέματος¹⁷². Σύμφωνα με τον Σοφιανό είναι ο πρώτος γνωστός δούκας της Θεσσαλονίκης¹⁷³. Ο Ευφημιανός περιβαλλόταν από κόλακες-ένας από αυτούς ήταν και ο ύπατος Ορατίωνας¹⁷⁴-οι οποίοι με την δουλοπρέπεια και τις κολακειές τους είχαν διαφθείρει το Δούκα και τον είχαν κάνει αλαζόνα και θρασύ. Όταν όμως ο Δούκας προσβλήθηκε από λέπρα η πάλαι ποτέ λαμπερή και γενναία όψη του μετατράπηκε σε μία θλιβερή εικόνα η οποία προκαλούσε στενοχώρια σε όσους τον έβλεπαν. *(Και ὠρᾶτο ὁ πρῶν λαμπρὸς στυνγὸς καὶ περιαλγῆς, ὁ ἀλαζὼν ταπεινός, ὁ θρασύς δειλός, ὁ ἀνδρεῖος ἀσθενής, ὁ ὑπὸ πολλῶν δορυφορούμενος ὑπὸ πολλῶν ἐλεούμενος καὶ θρηνούμενος. Καὶ ἦν πτώμα τοῖς βλέπουσι καὶ θρήνων ἐπάξια.)*

Εκείνη την εποχή οι ασθένειες ήταν διαδεδομένες, καθώς δεν υπήρχαν οι απαραίτητες φαρμακευτικές γνώσεις και η στοιχειώδης υγειονομική περίθαλψη. Η βουβωνική πανώλη και η νόσος του Χάνσεν μαστίζουν τον πληθυσμό τον 6^ο -7^ο μ. Χ. αιώνα.¹⁷⁵ Ο δούκας έχει προσβληθεί από λέπρα, μιας και το σώμα του έχει γεμίσει λέπια σύμφωνα με την περιγραφή του συγγραφέα. Το πρήξιμο των λεμφαδένων υποδήλωνε αναπόφευκτο θάνατο. Οι ιατροί αδυνατούν να τον ιάνουν, αφού έχουν εξαντλήσει κάθε θεραπευτικό μέσο της εποχής. Εκείνος απελπισμένος εναποθέτει τις ελπίδες του στον Θεό. Επιτελεί διακονίες υπηρετώντας και βοηθώντας οικονομικά ευπαθείς ομάδες, πιστεύοντας πως με αυτόν τον τρόπο ο Θεός θα τον σπλαχυστεί.

Οι αγαθοεργίες του Δούκα δεν επέφεραν καμία πρόοδο στην υγεία του. Αποφάσισε λοιπόν να καταφύγει στον Άγιο Δημήτριο ο οποίος χαρακτηρίζεται ως διάσημος θαυματουργός(πρὸς τὸν περιβόητον ἐν θαύμασι). Μετά από πολύ καιρό και ενώ είχε αρχίσει να χάνει τις ελπίδες του αποφάσισε να καταφύγει στον πατέρα Αχιλλεῖο. Ο άγιος Αχιλλεῖος είναι τοπικός άγιος της Λάρισας και ο πρώτος επίσκοπος της πόλης. Έζησε γύρω στον 4^ο αιώνα και έλαβε μέρος στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο της Νίκαιας¹⁷⁶. Όμως παρά τις προσευχές του και τα δάκρυα του η θεία χάρη του πατέρα Αχιλλεῖου δεν απέδιδε. Τότε, σαν οπτασία, εμφανίστηκε η Αγία Τριάδα και τον συμβούλεψε να πάει γρήγορα στο όρος της Βουναίνης για να βρει το σώμα του μάρτυρα Νικολάου. Και αφού το βρει και επιμεληθεί το χώρο, να οικοδομήσει ναό προς τιμήν του μάρτυρα και να πλυθεί τρεις φορές στο νερό της πηγής.

¹⁷² Kaldelis-Polemis (2019) 319.

¹⁷³ Σοφιανός (1972) 134.

¹⁷⁴ Η λέξη Ορατίων ή Ορατίων δεν συναντάται πουθενά αλλού ως όνομα. Πιθανόν να αποτελούσε τιμητικό τίτλο και ο συγγραφέας να την παρερμήνευσε. Kaldelis-Polemis (2019) 319.

¹⁷⁵ Όπ. π. 453.

¹⁷⁶ Βλέπε ενδεικτικά Άννα Αβραμέα, «Άγιοι επίσκοποι του ελλαδικού χώρου, που έζησαν ή καθιερώθηκαν κατά τους 8ο-10ο αιώνες, με ειδική αναφορά στον άγιο Αχιλλίο Λαρίσης» στο *Οι ήρωες της Ορθόδοξης Εκκλησίας: Οι νέοι άγιοι, 8^{ος}-16^{ος} αιώνες*, Αθήνα 2004.

Ο αριθμός τρία σηματοδοτεί την Θεία Τριάδα¹⁷⁷. Η τρισυπόστατη σύσταση αποτελείται από τον Πατήρ που είναι ο Θεός, τον Υιό που είναι ο Ιησούς Χριστός και το Άγιο Πνεύμα. Γι' αυτό το λόγο οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί κάνουν το σταυρό τους τρεις φορές έχοντας ενωμένα τα τρία δάκτυλά τους (μεσαίο, δείκτη και αντίχειρα). Στην Ευαγγελική διήγηση αναφέρεται αρκετές φορές ο συγκεκριμένος αριθμός. Τρεις μάγοι ταξίδεψαν από την Ανατολή στη Βηθλεέμ, για να προσκυνήσουν το Χριστό που γεννιόταν, οδηγούμενοι από ένα φωτεινό άστρο. Μαζί τους έφεραν τρία συμβολικά δώρα: χρυσάφι για τη βασιλική ιδιότητα του Χριστού, σμύρνα για τον θάνατό του και λιβάνι για τη λατρεία του ως θεού. Ο Ιησούς προσευχήθηκε τρεις φορές πριν από τη σύλληψή του. Τοποθετήθηκε στον σταυρό την τρίτη ώρα της ημέρας (3 π.μ.) και πέθανε την ενάτη ώρα (9 μ.μ.). Οι τρεις ώρες σκότους κάλυψαν τη γη, ενώ ο Ιησούς υπέφερε στον σταυρό. Επίσης, στις τρεις είναι ο αριθμός της Ανάστασης. Ο Ιησούς πέθανε και αναστήθηκε σωματικά την τρίτη ημέρα. Υπήρχαν μόνο τρία άτομα, ο Ιωάννης, ο Πέτρος και ο Ιάκωβος, οι οποίοι είναι μάρτυρες της Μεταμόρφωσης του Ιησού στο όρος Θαβώρ. Επίσης αναφέρεται πως ο Πέτρος απαρνήθηκε τον Δάσκαλό του «πριν ἀλέκτωρ φωνῆσαι τρίς», καθώς και ο Χριστός, αφού σταυρώθηκε αναστήθηκε την τρίτη ημέρα κατά «τας γραφάς».

Ο αριθμός τρία είναι ο πρώτος περιττός αριθμός. Σύμφωνα με τους Πυθαγόρειους από αυτόν προκύπτει το πρώτο σχήμα στον κόσμο, το τρίγωνο. Ο αριθμός ένα είναι ουδέτερο, το δύο παθητικό, ενώ το τρία δηλώνει κίνηση και δράση. Συμβολίζει έτσι την επίδραση του πνεύματος πάνω στην ύλη, του ενεργητικού στοιχείου πάνω στο παθητικό από όπου προκύπτει η δημιουργία. Ο άνθρωπος επίσης συνίσταται από σώμα, ψυχή και πνεύμα. Το σώμα δίνει καθημερινή μάχη ανάμεσα στο καλό και το κακό. Το πνεύμα είναι αυτό που τελικά θα οδηγήσει το σώμα στον δρόμο της αρετής ή της κακίας, ενώ η ψυχή θα παραμείνει άσπιλη ή κηλιδωμένη αντίστοιχα εξαρτώμενη πάντα από την επιλογή που θα επιτελέσει το πνεύμα.

Στην ελληνική μυθολογία ο αριθμός τρία παίζει καθοριστικό ρόλο. Ο κόσμος είναι μοιρασμένος σε τρία επίπεδα: τον ουρανό, τη θάλασσα και τον κάτω κόσμο, που κυβερνώνται από τρεις θεούς, τον Δία, τον Ποσειδώνα και τον Πλούτωνα αντίστοιχα. Από τον Κρόνο και τη Ρέα προήλθαν τρεις γιοι ο Δίας, ο Ποσειδώνας (κρατάει τρίαίον) και ο Άδης και τρεις κόρες η Εστία, η Δήμητρα και η Ήρα. Επιπρόσθετα, στην ησιόδεια κοσμογονία, οι Μοίρες ήταν οι τρεις θεές της τύχης. Η Κλωθώ είναι αυτή που κλώθει το νήμα της ζωής, η Λάχεσις αυτή που καθορίζει τι θα «λάχει» και η Άτροπος είναι εκείνη που καθορίζει το αναπόδραστο. Και οι τρεις μαζί, σύμφωνα με τους αρχαίους Έλληνες, καθορίζουν το εύρος, τον χρόνο και την ποιότητα της ζωής. Εκτός από τις Μοίρες, τρεις ήταν και οι Χάριτες. Οι Χάριτες ήταν θεότητες της χαράς, της ευεργεσίας και της ευτυχίας και ονομάζονταν Αγλαΐα, Ευφροσύνη και Θάλεια αντίστοιχα.

Στην ορφική θρησκεία υπήρχαν τρεις κύριες θεότητες η Μήτις(Σοφία), ο Φάνης(Φως) και ο Ηρικαπαίος (η αρχέγονη και ζωοδότης πηγή αυτού του κόσμου).

¹⁷⁷ Βλ. Γένεση 18, το φαινόμενο των τριών αγγέλων στον Αβραάμ.

Τα τρία κύρια πρόσωπα της αιγυπτιακής μυθολογίας ήταν ο Όσιρις, η Ίσιδα και ο Ωρος . Πολλές υποχθόνιες υπάρξεις έχουν συνήθως τρία κεφάλια, όπως ο Κέρβερους και η τρίμορφη Εκάτη. Τρεις ήταν οι κύκλωες, οι γοργόνες και οι ερινύες ενώ στη σκανδιναβική μυθολογία υπάρχει η ανώτατη Τριάδα ο Θωρ, ο Οντίν και η Φρέγια.

Ο Δούκας «μεστὸς χαρᾶς», εφόσον «εὕρηται ὁ ρύστης» και θεωρεί πως θα γιατρευτεί από την αρρώστια του, ενήργησε όπως του υπέδειξε ο τριαδικός Θεός. Θυμάται τα λόγια της οπτασίας, που τον συμβούλευσε να προβεί σε οικοδόμηση ναού προς τιμήν του μάρτυρα. Βρήκε το άλσος καθώς και την ψιλόκορμη βελανιδιά, από όπου αναδύονταν ένα ευχάριστο άρωμα. Ευχαρίστησε το Θεό και ξεκίνησε την ανοικοδόμηση του ναού καταμεσής του δάσους, ο οποίος υπάρχει μέχρι και σήμερα. Ανάμεσα στον δούκα και τον μάρτυρα υπάρχει η συμφωνία «do ut des», δηλαδή σου δίνω για να μου δώσεις. Ο τρόπος αυτός συνεχίζει την παλιά ειδωλολατρική συμφωνία.

Ο ναός χτίστηκε σύμφωνα με τα πρότυπα ναοδομίας της εποχής. Ο χριστιανικός ναός διαιρείται σε τρία μέρη, το νάρθηκα, τον κυρίως ναό και το Ιερό ή αλλιώς Άγιο Βήμα. Ο διαχωρισμός αυτός αντιστοιχεί στις διάφορες τάξεις των χριστιανών καθώς παρατηρούμε ότι ο χώρος του νάρθηκα ήταν ο τόπος των κατηχουμένων, του κυρίου ναού για τους πιστούς και το Ιερό για τον κλήρο. Στους αρχαίους ναούς ο άμβων ήταν στο κέντρο του ναού και είχε δύο σκάλες, μία προς τα ανατολικά και μία προς τα δυτικά. Εκεί έψελναν οι ψάλτες και διαβάζονταν τα αυτοκρατορικά διαγγέλματα. Σήμερα βρίσκεται στο αριστερό μέρος του κυρίως ναού συνήθως υπερυψωμένος σε μια κολώνα της αριστερής κιονοστοιχίας. Το τέμπλο ή εικονοστάσιο είναι το διάφραγμα που χωρίζει το Ιερό από το κυρίως ναό. φθάνει μέχρι την οροφή και έχει τρεις πύλες εκ των οποίων ονομάζεται Ωραία πύλη. Η Ωραία πύλη κλείνει στο κάτω μέρος με χαμηλές θυρίδες που ονομάζονται βημόθυρα και συνήθως εκεί εικονίζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. Στο πάνω μέρος υπάρχει μια συρόμενη πόρτα που ονομάζεται καταπέτασμα και εκεί εικονίζεται ο Χριστός ως Μέγας Αρχιερέυς. Προς τα δεξιά της Ωραίας πύλης τοποθετούνται οι εικόνες του Χριστού και του Προδρόμου, ενώ από τα αριστερά οι εικόνες της Θεοτόκου και του Αγίου του ναού. Στις πλάγιες θύρες εικονίζονται οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ ενώ πάνω από την Ωραία πύλη συνήθως εικονίζεται ο Μυστικός Δείπνος.

Ο καιρός όμως περνούσε και ο Δούκας δεν είχε θεραπευτεί από τη νόσο. Αυτή τη φορά εμφανίστηκε στον Δούκα ο ίδιος ο άγιος και τον προέτρεψε να πάει την επόμενη μέρα να πλυθεί στην πηγή και τότε θα γινόταν καλά. Το όνειρο θεωρείται αιώνιος, αφού προΐδεάζει το άτομο τι πρόκειται να συμβεί στο μέλλον. Αρκετές φορές στα όνειρα εμφανίζονται μορφές αγίων δίνοντας μηνύματα και συμβουλές, μέσω των οποίων αποκρυσταλώνονται οι φόβοι τους και ενισχύονται οι ελπίδες των ανθρώπων. Η οπτασία ενός αγίου υπόσχεται προστασία και βοήθεια και προμηνύει υγεία και επιτυχία. Σύμφωνα με τον συγγραφέα η ασθένεια του δούκα οφείλεται στο σχέδιο του Θεού, να αποκαλύψει δηλαδή το νεομάρτυρα Νικόλαο και να του αποδώσει τη δόξα που του πρέπει.

Ο δούκας ακολουθεί τις οδηγίες του οράματος, πλένεται στην πηγή και αμέσως τα σημάδια του κορμιού του εξαλείφονται, πέφτουν σαν λέπια (*ὡσεὶ λεπίδες ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἀποβληθεῖσαι*). Ένα από τα επτά μυστήρια της ορθόδοξης εκκλησίας συνιστά το βάπτισμα. Η επαφή με το νερό συνιστά αναγέννηση και κάθαρση, γι' αυτό έχει καθολική επίδραση επάνω στην κτίση και στον κόσμο. Στο νερό ενυπάρχουν η ζωή και η αιωνιότητα. Για πολλούς λαούς και σε πολλές εποχές το στοιχείο του νερού αποτέλεσε σύμβολο ζωής και δημιουργίας. Στην ελληνική μυθολογία θαλάσσιες θεότητες είναι ο Νηρέας, ο Πρωτέας, ο Ποσειδώνας, οι Σειρήνες, ο Αλφειός, ο Ωκεανός, οι Νύμφες. Το κρυστάλλινο και διάφανο νερό δεν αποτελεί μόνο ζωογόνο στοιχείο αλλά και τιμωρητικό (πλημμύρα-καταστροφή). Η κιβωτός (ή η βάρκα) συμβολίζει τη θετική αξία του κατακλυσμού. Οι άνθρωποι, οι οποίοι έχουν κυριευθεί από τη δύναμη του κακού, πνίγονται και αναγεννώνται ως νέες οντότητες απαλλαγμένες από καθετί μοχθηρό ή σατανικό.¹⁷⁸ Η κάθαρση αποτελεί μια ψυχοθεραπευτική διαδικασία που στόχο έχει την απολύτρωση της ψυχής από επίκτητα στοιχεία.¹⁷⁹

Στη χριστιανική παράδοση, η κατάδυση στην κολυμβήθρα συμβολίζει την απαλλαγή τόσο του σώματος όσο και του πνεύματος από το προπατορικό αμάρτημα και συγχρόνως την επιστροφή στην αγνή πρωταρχική ύπαρξη, ενώ η ανάδυση την επάνοδο σε μια νέα μορφική εκδήλωση απαλλαγμένη από κάθε πρότερο μίasma. Άλλωστε μοναδικός τρόπος μύησης στην ομάδα είναι η εξαγνιστική βάπτισμα, που αποτελεί απέκδυση αμαρτιών και ένδυση της χριστιανικής πίστης.¹⁸⁰ Η άφεση των αμαρτιών θα οδηγήσει στην απολύτρωση της ανθρώπινης ψυχής και τελικά στη σωτηρία της. Το τελετουργικό λάμβανε χώρα σε ιερό τόπο και οι άνθρωποι βαπτίζονταν γυμνοί ως τις αρχές του 8^{ου} μ.Χ. αιώνα.¹⁸¹ Το χριστιανικό γυμνό σώμα, χωρίς δηλαδή ενδυματολογικές προσθήκες, έχει διαφορετικό νόημα. Υποδηλώνει την αγνότητα όπως αυτή απεικονίζεται στους πρωτόπλαστους. Η εκκλησία απαγορεύει την αναπαράσταση του ανθρώπινου σώματος στη φυσική του κατάσταση, μιας και αυτό ήταν πηγή αισθητικής και σαρκικής απόλαυσης στην αρχαία Ελλάδα και στη Ρώμη. Εξαιρεί δε τρεις περιπτώσεις: όταν εικονίζεται ο Ιησούς στο σταυρό, κατά την αποκαθήλωση και όταν αποτυπώνεται η σκηνή του θηλασμού του Θείου Βρέφους από την Παρθένο μητέρα του.

Η τελευταία παράγραφος είναι και ο επίλογος του κειμένου, στον οποίο εγκωμιάζεται για τελευταία φορά ο μάρτυρας που είναι γνωστός ως ιαματικός γιατρός για δερματικές παθήσεις. Σε αυτό το σημείο αναφέρονται και τα ονόματα των συμμαρτύρων του αγίου, ο Αρδάμιος, ο Γρηγόριος, ο Ιωάννης, ο Δημήτριος, ο Μιχαήλ, ο Ακίνδυνος, ο Θεόδωρος, ο Παγκράτιος, ο Χριστόφορος, ο Παντολέων, ο Ναβούδιος, ο Αιμιλιανός, και δυο γυναίκες, η Ειρήνη και η Πελαγία. Τα δύο

¹⁷⁸ Βλ. ενδεικτικά Γένεση κεφ. 6-9.

¹⁷⁹ Βλ. Αριστοτέλης, *Περὶ Ποιητικῆς* (1449b-1450b): «ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας μέγεθος ἔχουσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.»

¹⁸⁰ Aries- Duby (2010) 239-240.

¹⁸¹ Ο.π. 451.

γυναικεία ονόματα αποτελούν ίσως ένδειξη πως στο Τύρναβο, εκτός από τον Νικόλαο και τους στρατιώτες του, είχε καταφύγει και άμαχος πληθυσμός της Λάρισας¹⁸². Βέβαια δεν αποκλείεται το γεγονός αυτές οι δύο γυναίκες να ήταν μοναχές.

Οι βίοι των Αγίων γυναικών της μεσοβυζαντινής περιόδου αντικατοπτρίζουν κοινωνικές μορφές γυναικών της εποχής τους: διακεκριμένες μοναχές σε ασκητικούς αγώνες, χήρες, παντρεμένες που τις κακομεταχειρίζονται και τελικά «αγιάζουν».¹⁸³ Μοναχός είναι εκείνος ο άνθρωπος, ο οποίος αποφασίζει να εγκαταλείψει τα εγκόσμια και να αναζητήσει την ησυχία, μέσω της οποίας θα επιδιώξει να επικοινωνήσει με τον Θεό και να πετύχει την εσωτερική του γαλήνη. Σύμφωνα με το Βυζαντινό λεξικό Σούδα «μοναχοί δε αυτοί κατονομάζονται, οἷς ἔργον προεκδημῆν τοῦ σώματός και ζώντας τεθνᾶναι καὶ σῶφρον μανία τινί μεταφοιτᾶν πρὸς κρείττονα».¹⁸⁴

Για πολλές γυναίκες η στροφή στον μοναχισμό δεν αποτελούσε μια συνειδητή επιλογή, αλλά αντιθέτως επιβαλλόταν από πολιτικές ή οικονομικές σκοπιμότητες. Δεν ήταν λίγες οι φορές που επιθυμούσαν να τις απομακρύνουν από το παλάτι και να εξουδετερώσουν την επιρροή τους, είτε επειδή οι συγγενείς τους και πρωτίστως οι γονείς τους δεν μπορούσαν να προικίσουν τις κόρες τους, είτε στην αντίθετη περίπτωση για να οικειοποιηθούν την προίκα τους. Βέβαια κατέφευγαν συχνά και εκείνες οι γυναίκες οι οποίες ήθελαν να αποφύγουν έναν γάμο, οι εγκαταλελειμμένες και οι χήρες που δεν είχαν παιδιά.¹⁸⁵ Άλλες αξιοσημείωτες περιπτώσεις ήταν η ενδοοικογενειακή βία, το διαζύγιο, η προσφυγιά λόγω εχθρικών εισβολών, οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες, οι διανοητικές ή ακόμη και σωματικές ασθένειες.

Η θέση της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία διέφερε από αυτή στην αρχαία Ελλάδα. Υπήρξαν γυναίκες αυτοκράτειρες¹⁸⁶, γυναίκες-ηγετικές μορφές, γυναίκες ιατροί. Αν και οι οικογένειες παρέμειναν πατριαρχικές πυρηνικές, λίγες σχετικά γυναίκες κατόρθωσαν να υπερβούν τα όρια που τους έθετε το φύλο τους. Οι μελλοντικοί σύζυγοι μπορούσαν να παραβλέψουν τις εντολές του πατέρα, οι μελλοντικές γυναίκες όμως ποτέ.¹⁸⁷ Ιδίως οι αυτοκράτειρες ή οι γόννοι αυτοκρατορικών οικογενειών προέβαλαν έναν πιο δυναμικό ρόλο, καθώς πολλές φαίνεται ότι απέκτησαν σημαντική μόρφωση και εμφανίστηκαν δραστήριες ακόμη και στην πολιτική ζωή. Σε σημαντικές γυναικείες προσωπικότητες της εποχής αναδείχτηκαν η 'Αννα Δαλασσηνή¹⁸⁸, μητέρα του Αλέξιου Α' Κομνηνού, η Μαρία

¹⁸² Σοφριανός (1972) 124.

¹⁸³ Ηλιάδη (2006) 371.

¹⁸⁴ Βυζαντινό λεξικό Σούδα 775.

¹⁸⁵ Βλ. ενδεικτικά Βίος της Οσίας Σοφίας της Κλεισούρας / Βίος Αγίας Ειρήνης του Χρυσοβαλάντου.

¹⁸⁶ Η Ζωή(914-919), η Ειρήνη(797-802), οι Θεοδώρα και Ζωή(1042), η Θεοδώρα(1054-1056) κυβέρνησαν μόνες τους τη βυζαντινή αυτοκρατορία.

¹⁸⁷ Όπ. π. 23.

¹⁸⁸ ODB 1,5780

Κομνηνή¹⁸⁹, κόρη του Μανουήλ Α΄, η Άννα Κομνηνή¹⁹⁰, κόρη του Αλέξιου Α΄, η Ειρήνη, η Ευφροσύνη¹⁹¹, η Θεοφανώ¹⁹² και η Θεοδώρα¹⁹³.

¹⁸⁹ Όπ. π. 2,1142-1143.

¹⁹⁰ Όπ. π. 2,1142.

¹⁹¹ Όπ. π. 2,749.

¹⁹² Όπ. π. 3,2064

¹⁹³ Όπ. π. 3,2038

Τα θαύματα του αγίου Νικολάου

Θαύμα χαρακτηρίζεται ένα συμβάν το οποίο θεωρείται παράξενο και ανεξήγητο σύμφωνα με τα καθιερωμένα επιστημονικά αποδεκτά κριτήρια. Στην παράδοση όμως της χριστιανοσύνης, θαύμα ή σημείο ονομάζεται η ενέργεια του Θεού που καταλύει τη φυσική νομοτέλεια και αποτελεί την αναστολή της φθοράς ή του θανάτου που ταλαιπωρούν τον άνθρωπο, μία δηλαδή έκτακτη ευεργεσία του αληθινού Θεού. Με τα θαύματα ο άνθρωπος προγεύεται την αιώνια άφθαρτη βασιλεία του Χριστού στην οποία δεν υπάρχει φθορά και πόνος αλλά ζωή και μακαριότητα. Επίσης φανερώνεται η μοναδικότητα της παρουσίας, της πρόνοιας και της κυριότητας του Χριστού στους πιστούς ενώ πιστοποιείται και η πραγματικότητα της αιώνιου ζωής. Υπάρχει δηλαδή συνέχεια της ζωής μετά θάνατον, αφού οι ζώντες άγιοι ενεργούν και θαυματουργούν ως όργανα του Θεού.¹⁹⁴

Ο Χριστός πολλές φορές, με όργανα την Παναγία μητέρα Του ή τους αγίους Του, κάνει θαύματα τα οποία δεν έχουν ως σκοπό την κατάπληξη αλλά τη φανέρωση της θείας Δόξας. Στοχεύει δηλαδή να διδάξει τους πιστούς του μέσα από αυτά και όχι να πείσει τους αντιφρονούντες¹⁹⁵. Σύμφωνα με το Μέγα Βασίλειο, το θαύμα γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε η έρευνα και η γνώση της αλήθειας δε μειώνει σε καμία περίπτωση το θαυμασμό και την πίστη στο Θεό¹⁹⁶. Ο Χριστός, στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιον, είχε υποσχεθεί στους Αγίους Αποστόλους ότι δεν θα τους εγκαταλείψει και ότι θα είναι μαζί τους σε όλες τις μέρες της ζωής τους μέχρι το τέλος του κόσμου¹⁹⁷. Πράγματι μέχρι και σήμερα παρέχει τις ευεργεσίες Του σε όσους εμπιστεύονται τη δύναμη και την αγάπη Του.

Η μετά θάνατον θαυματουργική δραστηριότητα του αγίου φανερώνει πως η Χάρις του Θεού παραμένει ανεξίτηλη στο σώμα και αποτελεί προοίμιο της μελλούσης Αναστάσεως και αφθαρσίας. Το λείψανο του αγίου φυλάσσεται στον ιερό ναό του αγίου Νικολάου του Νέου στη Θήβα στη συνοικία Τάχι. Είναι τοποθετημένο μέσα σε μια αργυρή περίτεχνη θήκη και μαζί με την Εφέστιο εικόνα περιβάλλονται από ξυλόγλυπτο κιβώριο.¹⁹⁸ Ο άγιος έχει προσφέρει πολλάκις τη βοήθειά του σε αυτούς που τον επικαλέστηκαν και τον επικαλούνται. Έχει επιτελέσει πλήθος ιαματικών θαυμάτων τα οποία έγιναν μυστικά και αθόρυβα και δεν καταγράφηκαν ποτέ, εκτός από αυτά που διασώθηκαν με την παράδοση από στόμα σε στόμα ή καταγράφηκαν από ευλαβείς συγγραφείς που ασχολήθηκαν με τον βίο και τα θαύματα του αγίου, όπως ο αρχιμανδρίτης Δωρόθεος Θεμελής¹⁹⁹.

¹⁹⁴ <https://www.vimaorthodoxias.gr/theologikos-logos-diafora/ti-einai-ta-thaymata-kai-poiος-ta-epitelei/>

¹⁹⁵ Ματσούκας (2007) 162.

¹⁹⁶ PG 29, 25A

¹⁹⁷ σημεία δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολούθησεν· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι· γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς· ὄφεις ἄροῦσι· κἄν θανάσιμόν τι πῶσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψει· ἐπὶ ἄρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἔξουσιν.

¹⁹⁸ <https://choratouaxoritou.gr/?p=36897&cn-reloaded=1>

¹⁹⁹ <https://www.tideon.org/orthodoksi-pisti-zoi/267-2012-02-11-16-45-53/12548-2018-05-08-22-00-00>

Πολλοί πιστοί που γεύτηκαν τη θεία ευχαριστία έπασχαν από πονοκεφάλους, δερματικές παθήσεις, συμφορήσεις, και άλλες αρρώστιες. Στις 20 Ιανουαρίου του 1940 στην Άνδρο, θεραπεύτηκε από το άγιο λείψανο του οσιομάρτυρα, η Μαρίκα Νόβα. Έπασχε από συμφόρηση και ήταν σχεδόν ετοιμοθάνατη, όταν τα παιδιά της κάλεσαν τον ηγούμενο της Ιεράς Μονής Αγίου Νικολάου εν Μύροις, τον μακαριστό Πολύκαρπο Κεραμά, για να τελέσει αγιασμό για τη σωτηρία της ψυχής της. Ο ηγούμενος τέλεσε τον αγιασμό και σε λίγο η πιστή άρχισε να συνέρχεται και να μιλάει. Έγινε εντελώς υγιής και έζησε για 17 χρόνια ακόμη δοξάζοντας τη χάρη του Θεού και του αγίου²⁰⁰.

Μία ακόμη πιστή που θεραπεύτηκε από τον άγιο Νικόλαο τον Νέο ήταν η Καλλιόπη Αγαθάκη από τα Παλούκια της Σαλαμίνας. Η συγκεκριμένη κυρία είχε ένα κακοήθες σπυρί στη μύτη το οποίο διαγνώστηκε σαν καρκίνος από τους γιατρούς. Το 1977 είχε μεταφερθεί η Κάρα του αγίου, έπειτα από παράκληση των κατοίκων, από την Άνδρο στη Σαλαμίνα για ευλαβικό προσκύνημα. Η κυρία Καλλιόπη έχοντας πίστη και ελπίδα στον άγιο, προσκύνησε και πήρε λίγο λάδι από παρακείμενο καντήλι με το οποίο άλειψε σταυρωτά το σπυρί. Το επόμενο πρωί όταν ξύπνησε διαπίστωσε πως το σπυρί είχε εξαφανιστεί και χαρούμενη έτρεξε να ευχαριστήσει τον οσιομάρτυρα.

Εντυπωσιακή ήταν επίσης, η βοήθεια που πρόσφερε στους κατοίκους της συνοικίας του Ταχίου τον Οκτώβριο του 1943. Οι Γερμανοί που αναχωρούσαν από την περιοχή της Θήβας ήθελαν να ερειπώσουν την εν λόγω συνοικία διότι είχαν πληροφορίες πως εκεί ήταν κρυμμένα πολλά πυρομαχικά, τα οποία θα χρησιμοποιούνταν εναντίον τους από τους αντάρτες. Αυτό ήταν αλήθεια καθώς στο καμπαναριό της εκκλησίας του αγίου Νικολάου υπήρχε ένας βοηθητικός χώρος που ήταν γεμάτος με πολεμοφόδια και όπλα. Οι Γερμανοί επίσης, ζήτησαν κατάλογο με τα ονόματα των ανδρών της συνοικίας, ηλικίας πάνω από 16 ετών, και οποίος δεν ήταν παρών, τον αναζητούσαν και τον εκτελούσαν. Ήταν αποφασισμένοι να καταπνίξουν οποιαδήποτε αντιστασιακή ενέργεια. Οι Γερμανοί χτένισαν την περιοχή αναζητώντας τα πυρομαχικά μέσα στις αποθήκες και στα υπόγεια των σπιτιών ακόμη και στο ναό. Πιο συγκεκριμένα ο Γερμανός αξιωματικός που έκανε έλεγχο μέσα στο ναό πέρασε έξω από το χώρο που βρίσκονταν τα πυρομαχικά πολλές φορές, χωρίς όμως να περνά την ξύλινη πόρτα που ανοιγόκλεινε από τον αέρα. Μετά την αποτυχημένη προσπάθειά τους οι Γερμανοί εγκαταλείπουν την περιοχή και τότε όλοι αρχίζουν να προσεύχονται και να ευχαριστούν τον άγιο που τους έσωσε από τη σφαγή. Όπως αναφέρεται και στο απολυτίκιο ο άγιος είναι "τῶν ἐν κινδύνοις ἀπροσμάχητος βοηθός, θλιβομένων τε θερμὸς ὑπερασπιστής, καὶ τῶν ἐν παντοίαις ἀνάγκαις ὑπέρμαχος...."²⁰¹.

²⁰⁰ <https://www.tideon.org/orthodoksi-pisti-zoi/267-2012-02-11-16-45-53/12548-2018-05-08-22-00-00>

²⁰¹ https://proskynitis.blogspot.com/2013/05/blog-post_9025.html

Μονές προς τιμήν του Αγίου

Στη χώρα μας υπάρχουν πολλές ιερές μονές, ενοριακοί ναοί, παρεκκλήσια και εξωκλήσια αφιερωμένα προς τιμήν του αγίου Νικολάου του εν Βουνένοις, στα οποία κάθε χρόνο στις 8 Μαΐου τελείται Μέγας Πανηγυρικός Εσπερινός και την επόμενη ημέρα ανήμερα της μνήμης του στις 9 Μαΐου τελείται Ακολουθία και Αρτοκλασία.

Κατά την ετήσια μνήμη του οσιομάρτυρα παρατηρείται ένα εντυπωσιακό γεγονός στον τόπο του μαρτυρίου του. Από τα δέντρα φτελιάς, στα οποία βασανίστηκαν οι συνασκητές του ρέει ένα κόκκινο υγρό το οποίο μοιάζει με αίμα και πλημμυρίζει τη ρίζα ενός κομμένου δέντρου στο οποίο βασανίστηκε ο άγιος. Πιστοί από όλη την Ελλάδα συρρέουν στον τόπο του μαρτυρίου και αποθηκεύουν σε φιαλίδια το υγρό αυτό, το οποίο όταν χρησιμοποιείται με πίστη και εμπιστοσύνη στον οσιομάρτυρα έχει θεραπευτικές ιδιότητες ιδιαίτερα σε δερματικές παθήσεις και κεφαλαλγίες.

Το δέντρο στο οποίο μαρτύρησε ο άγιος

Ναός Αγίου Νικολάου στα Βούναινα

Προσκυνηματικός ναός προς τιμήν του αγίου υπάρχει στο χωριό Βούναινα, που βρίσκεται μισή ώρα έξω από τη Λάρισα στον τόπο μαρτυρίου του αγίου Νικολάου. Ο ναός αυτός κατασκευάστηκε το 1962 στη θέση παλαιότερου (κτισθέντα το 1883) ο οποίος καταστράφηκε από φωτιά στις 22 Μαΐου του 1962. Μέσα στο ναό υπάρχει το κενοτάφιο του οσιομάρτυρα αγίου Νικολάου, τεμάχιο του Ιερού του λειψάνου καθώς και οι εικόνες της Παναγίας Βουναινιώτισσας και η θαυματουργή εικόνα του ιεράρχου αγίου Νικολάου Μύρων. Πριν τον κυρίως ναό υπάρχει ένα μικρό εκκλησάκι το οποίο είναι ο ακριβής τόπος μαρτυρίου του αγίου και το δέντρο το οποίο βασανίστηκε ο άγιος. Κάθε χρόνο στη γιορτή του αγίου ή και άλλοτε, σε κάποια από τα δέντρα φτελιάς τρέχει ένα πορφυρένιο υγρό που μοιάζει με αίμα. Στην ανατολική δε πλευρά του προσκυνημάτος, οι πιστοί που καταφθάνουν απ' όλη την Ελλάδα έχουν τη δυνατότητα να φιλοξενηθούν στους ξενώνες του κτηριακού συγκροτήματος Μονυδρίου²⁰².

Ναός αγίου Νικολάου στη Βοιωτία

Η Ιερά Μονή του αγίου Νικολάου στον Υψηλάντη της Βοιωτίας χτίστηκε από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Βασίλειο Β΄ το Βουλγαροκτόνο και το στρατηγό Νικηφόρο Ουρανό στο βουνό του Ελικώνα. Το Καθολικό ανήκει στον τύπο του

²⁰² <https://www.monastiria.gr/iero-proskinima-vounena/>

τετρακιονίου εγγεγραμμένου σταυροειδούς με τρούλο ναού του σύνθετου τύπου²⁰³. Στις τοιχογραφίες του τέμπλου, της βόρειας εισόδου για το ιερό βήμα, του υπέρθυρου της κεντρικής εισόδου και στις φορητές εικόνες του ναού απεικονίζεται ο άγιος έφιππος με στρατιωτική αμφίεση και στο αριστερό του χέρι να κρατά δόρυ.

Στο κειμηλιοφυλάκιο της μονής φυλάσσεται μέρος του λειψάνου του οσιομάρτυρα, χόμα από τον τάφο του, μία φιάλη με αίμα καθώς και αιματοβαμμένα φύλλα της φτελιάς από τον τόπο του μαρτυρίου του²⁰⁴.

Μονή του Αγίου Νικολάου του Νέου στην Κάτω Βλασία Καλαβρύτων

Η Ιερά Μονή αγίου Νικολάου Βλασίας βρίσκεται στο χωριό της Άνω Βλασίας Καλαβρύτων και ανήκει στην Ιερά Μητρόπολη Καλαβρύτων και Αιγιαλείας. Θεωρείται πλέον μία γυναικεία κοινοβιακή μονή, παρόλο που στο παρελθόν αποτελούνταν από μοναχούς άντρες(πάνω από 100). Τελεί υπό την προστασία του

²⁰³ https://www.imtl.gr/?page_id=5083

²⁰⁴ <http://agiosnikolaosneos.gr/>

αγίου Νικολάου του Νέου και του αγίου Νικολάου του Θαυματουργού, του προστάτη των ορφανών. Η ακριβής ημερομηνία ίδρυσης της μονής δεν είναι γνωστή αλλά τοποθετείται χρονολογικά γύρω στον 10^ο αιώνα μ.Χ.. Η μονή έχει καεί και ξαναχτιστεί από την αρχή τρεις φορές. Το Καθολικό της μονής είναι κατασκευασμένο σύμφωνα με τον αρχιτεκτονικό τύπο της βασιλικής με τρούλο ενώ δίπλα από το ναό υπάρχει παρεκκλήσι της Γέννησης της Θεοτόκου. Στο σκευοφυλάκιο της μονής φυλάσσονται Ιερά λείψανα, πολύτιμα ευαγγέλια, βυζαντινές εικόνες, ιερά κειμήλια καθώς και το παλιό ξυλόγλυπτο τέμπλο του καθολικού της μονής²⁰⁵.

Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Μαψού

Η ιερά μονή του αγίου Νικολάου στον Μαψό της Κορινθίας ιδρύθηκε, σύμφωνα με ανασκαφές της εφορείας βυζαντινών αρχαιοτήτων, τον 12^ο αιώνα. Το 1979 το εκκλησάκι κηρύσσεται διατηρητέο βυζαντινό μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού και παραχωρείται στον ιερομόναχο π. Νήφον και στη γυναικεία συνοδεία του, που μέχρι πρότινος εγκαταβιούσαν στο ίδρυμα Βηθλεέμ έξω από το Λουτράκι²⁰⁶. Δίπλα από τη μονή του αγίου Νικολάου υπάρχει το ησυχαστήριο του Τιμίου Σταυρού. Το Καθολικό είναι ναός σταυροειδής ενώ και η υπόλοιπη διάταξη των κτηριακών εγκαταστάσεων σχηματίζει Σταύρο. Σήμερα είναι εγγεγραμμένες τρεις μοναχές ενώ τα καλοκαίρια λειτουργεί και ως χριστιανική κατασκήνωση για τα παιδιά²⁰⁷.

Μονή Αγίου Νικολάου Μαλαγαρίου

²⁰⁵ <https://discoverkalavrita.gr/iera-moni-agioy-nikolaoy-blasias>

²⁰⁶ <https://kritestravel.gr/>

²⁰⁷ <http://agiosnikolaosneos.gr/>

Η μονή του αγίου Νικολάου του νέου στο Μαλαγάρι της Περαχώρας Κορινθίας χρονολογείται το 10^ο ή 11^ο αιώνα²⁰⁸. Το Καθολικό του ναού είναι σταυροειδής εγγεγραμμένος με οκταγωνικό τρούλο και θεωρείται το παλαιότερο Βυζαντινό μνημείο της περιοχής. Στο εσωτερικό του ναού διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση οι τοιχογραφίες της Δεήσεως και της Κοίμησης της Θεοτόκου²⁰⁹.

Μονή του Αγίου Νικολάου στα Καμπιά

Η μονή του αγίου Νικολάου στα Καμπιά Βοιωτίας χτίστηκε το 12^ο αιώνα. Η αρχιτεκτονική της μονής ακολουθεί αυτή του Οσίου Λουκά Βοιωτίας, της οποίας αποτελούσε μετόχι. Οι μοναστηριακές εγκαταστάσεις έχουν τετράγωνη κάτοψη. Στο κέντρο βρίσκεται ο ναός του αγίου Νικολάου ενώ γύρω του αναπτύσσονται τα κελιά των μοναχών. Ο ναός ανήκει στην παραλλαγή του σύνθετου οκταγωνικού τύπου με ευρύ τρούλο που στηρίζεται σε οκτώ μεγάλους πεσσούς όπου οι δύο δυτικοί έχουν αντικατασταθεί με κίονες. Κάτω από το ναό υπάρχει υπόγεια κρύπτη της αγίας Βαρβάρας με πλούσιο τοιχογραφικό διάκοσμο που χρονολογείται στα τέλη του 13^{ου} αιώνα. Ο ναός έχει κατασκευαστεί από λαξευτούς λίθους οι οποίοι δεν χρησιμοποιήθηκαν από αρχαία μνημεία της περιοχής αλλά εξορύχθηκαν και λαξεύθηκαν ειδικά για αυτόν. Εντύπωση επίσης προκαλεί ο γλυπτός του διάκοσμος, ιδιαίτερα τα κιονόκρανα των δύο κίωνων στο δυτικό του τμήμα και το ολόγλυφο περιστέρι στο παράθυρο της αψίδας²¹⁰.

²⁰⁸ <https://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?ID=17573&lng=1>

²⁰⁹ <http://agiosnikolaosneos.gr/>

²¹⁰ https://www.medievalroutes.gr/el/sylloges/antikeimena/2628_el/

Άγιος Νικόλαος στον Έξαρχο Φθιώτιδας

Ο ναός του αγίου Νικολάου στον Έξαρχο Λοκρίδος Φθιώτιδας χρονολογείται τον 13^ο αιώνα. Ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο του σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού με τρούλο και αποτελεί ένα εντυπωσιακό δείγμα αρχιτεκτονικής. Ο τρούλος είναι οκταγωνικός με τέσσερα μονόλοβα παράθυρα και κεραμοπλαστικό διάκοσμο. Ο νάρθηκας είναι νεωτέρα προσθήκη και η κόγχη του ιερού είναι τρίπλευρη με μεγάλο δίλοβο παράθυρο. Ο ναός είναι κτισμένος από δόμους και ογκόλιθους οι οποίοι προέρχονται από αρχαιότερο κτίσμα²¹¹.

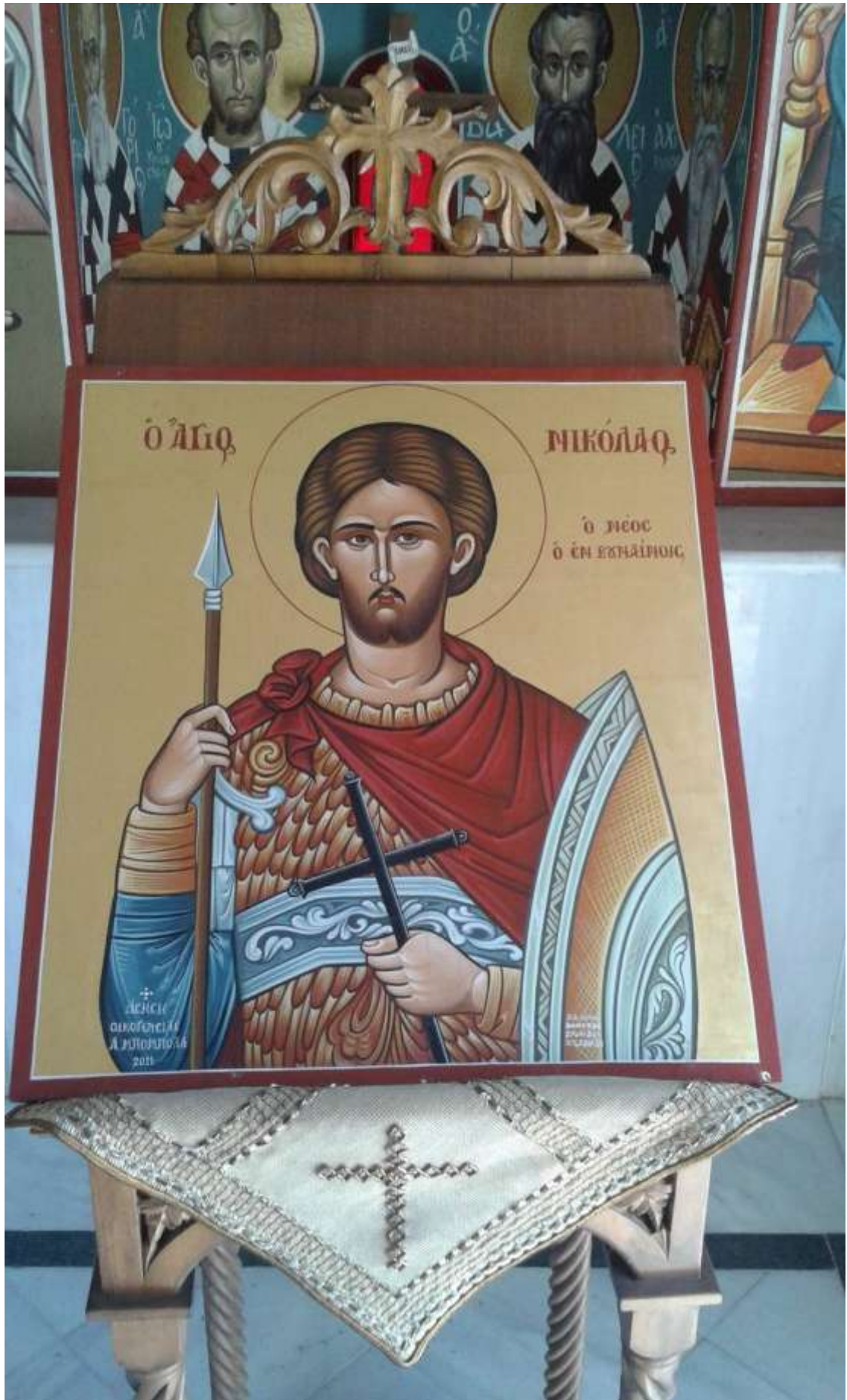
Υπάρχουν επίσης ενοριακοί ναοί προς τιμήν του αγίου Νικολάου του Νέου σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, όπως στην Άμπελο Καρδίτσας, στην Ανθήλη Φθιώτιδος, στο Ανώγειο Καρδίτσας, στη Βελίκα Μεσσηνίας, στον Βυτούμα Καλαμπάκας, στη Γραμμένη Φθιώτιδος, στον Ελικώνα Βοιωτίας, στο Δίλοφο Φθιώτιδος, στο Καλλιφώνι Καρδίτσας, στο Καρποχώρι Καρδίτσας, στην Κάτω ποταμιά Γρανίτσας στην Ευρυτανία, στον Κλειτσό των Αγράφων της Ευρυτανίας, στο Κυπαρίσσι Λακωνίας, στην Λεύκα Καλαβρύτων, στη συνοικία της Λούτσας στην Αττική, στους Μαυραχάδες και στο Μαυρομμάτι Καρδίτσας, στην Μοσιά Κορινθίας, στο Νεοχώρι Καρδίτσας, στο Τάχι Θηβών και στο χωριό Άγιος Νικόλαος Ευρυτανίας.

Εκτός βέβαια από ενοριακούς ναούς υπάρχουν και εξωκλήσια-παραεκκλήσια προς τιμήν του αγίου σε διάφορους νομούς της χώρας όπως στο νομό Αιτωλοακαρνανίας, στο νομό Αργολίδος, στο νομό Αρκαδίας, Άρτας, Αττικής, Αχαΐας, Βοιωτίας, Ευβοίας, Ευρυτανίας, Καρδίτσας, Κορινθίας, Λακωνίας, Λαρίσης, Μαγνησίας, Μεσσηνίας, Φθιώτιδος και Φωκίδος. Αξίζει να αναφερθούν οι μόνες και οι ναοί οι οποίοι φυλάσσουν τεμάχια από το ιερό λείψανο του μάρτυρος. Μία από αυτές τις μόνες είναι η Ιερά Μονή αγίου Νικολάου στις Ώρες Άνδρου στην οποία φυλάσσεται η τίμια Κάρα του οσιομάρτυρα καθώς και χειρόγραφο που περιέχει την ακολουθία, τη δημόδη διασκευή του βίου του αγίου και τον ειδικό κανόνα για την αγία Κάρα. Μικρά τεμάχια του λειψάνου του αγίου φυλάσσονται και στην Ιερά Μονή Αγίου Παύλου στο Άγιο Όρος, στην Ιερά Μονή Υπεραγίας Θεοτόκου Κορωνάτου στο

²¹¹ Βογιατζής και Συνθιακάκη (2011) 207–220.

Ληξούρι Κεφαλληνίας, στην Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου Καλαβρύτων, στην Ιερά Μονή Αγίου Γερασίμου στο Δερβένι της Κορινθίας, στην Ιερά Σκήτη Προφήτου Ηλιού στο Άγιο Όρος και στον ενοριακό ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου Ταύρου στην Αθήνα. Στην τελευταία εκτός από το ιερό λείψανο, υπάρχει στο σκευοφυλάκιο μια φιάλη με αίμα, χόμα από το κενοτάφιο και αιματοβαμμένα φύλλα φτελιάς από τον τόπο του μαρτυρίου. Αξιομνημόνευτοι είναι και οι ναοί προς τιμήν του αγίου που δεν υπάρχουν σήμερα ή που βρίσκονται εκτός Ελλάδος. Μόνες υπέρ του αγίου υπήρχαν στο Στεφανοβίκειο της Λαρίσας καθώς και στη συνοικία Ρωμαιοπάζαρο της Άρτας οι οποίες δεν υπάρχουν πια. Μόνες εκτός των ορίων του ελληνικού εδάφους είναι αυτές στην Πέραμο της Κυζίκου της Μικράς Ασίας για την οποία γίνεται αναφορά στην ακολουθία του Αγίου Νικολάου του Νέου, στον κώδικα 5 της μονής Σιμωνόπετρας του Αγίου Όρους και της μονής του Αγίου Νικολάου του Νέου στο Τόρνοβο της Βουλγαρίας όπως αναφέρεται στην πρώτη έκδοση της ακολουθίας του αγίου (Βενετία 1657)²¹².

²¹² <http://agiosnikolaosneos.gr/>

Συμπεράσματα

Το μαρτύριο του Αγίου Νικολάου του Νέου αποτελεί πολύτιμη και μοναδική πηγή για την ιστορία της μεσαιωνικής Θεσσαλίας κατά τις αρχές του 10ου αιώνα. Παρέχει πληροφορίες για τις βαρβαρικές επιδρομές των Αβάρων στη Λάρισα καθώς για τους διωγμούς των χριστιανών. Η ακριβής χρονολόγηση του χειρογράφου δεν είναι δυνατή μολαταύτα τα γεγονότα που περιγράφονται δίνουν στοιχεία σχετικά με την κοινωνική και στρατιωτική οργάνωση της εποχής, τα αξιώματα και τις αρετές των στρατεύσιμων.

Από φιλολογικής απόψεως, το κείμενο του αρχικού βίου, που κατατάσσεται στο είδος των μαρτυρίων ή μαρτυρολογίων, έχει ιδιαίτερη σημασία για αυτό το είδος της βυζαντινής γραμματείας. Δεν παρουσιάζει ομοιότητες με τα συνήθη αγιολογικά κείμενα. Η αριστοτεχνική χρήση της γλώσσας, το πλούσιο λεξιλόγιο καθώς και οι λυρικές περιγραφές το διαφοροποιούν και το καθιστούν άριστο δείγμα του είδους του.

Επιπροσθέτως, ο συγγραφέας του μαρτυρίου καταφέρνει να πετύχει το σκοπό του, να περιγράψει επαρκώς το βίο του Αγίου Νικολάου και να προσηλυτίσει τους πιστούς. Καταδεικνύοντας τις αρετές του αγίου και τα φυσικά χαρίσματά του τον καθιστά πρότυπο μίμησης για όλους τους χριστιανούς. Απόδειξη της αγιότητάς του είναι τα πολυάριθμα ιαματικά θαύματά του, ιδιαίτερα στις δερματικές παθήσεις, που έχει κάνει στο παρελθόν και συνεχίζει να επιτελεί ακόμα και στις μέρες μας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν και οι πολλές μονές και τα παρεκκλήσια προς τιμήν του.

Βιβλιογραφία

- Aigrain, C. R. (1953), *L' Hagiographie, Bibliothèque de l'École des chartes, Année.*
- Αντουράκης, Γ. (1994), *Αρχαία Μαρτύρια και χριστιανικοί ναοί. Η επίδραση της τιμής των Μαρτύρων στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας*, Αθήνα.
- Arentzen T. (2019), *Arboreal Lives: Saints among the Trees in Byzantium and Beyond*, *Scandinavian Journal of Byzantine and Modern Greek Studies*.
- Αρχιμανδρ. Θεοδώρητος, Ν. Βασιλόπουλος (1927), δ.θ. *Οποία η πραγματική σχέση του Χριστιανισμού προς τον πόλεμον*, Διάλεξη στον Φ.Σ. Παρνασσός, Αθήνα.
- Βασίλειος ο Μέγας., «*Ομιλίες Θ' εις την Εξαήμερον*», *Patrologiae Graeca*, επιμ. έκδ. J. Migne, 29, στ. 3-208.
- Bauer, W. (2000), *Greek-English Lexicon of the New Testament and other Literature of the Early Christianity*, Chicago.
- Βέης, Ν. (1928), *Αι επιδρομαί των Βουλγάρων υπό τον τζάρον Συμεών και τα σχετικά σχόλια του Αρέθα Καισαρείας*, Ελληνικά.
- Berstein S.- Milza P. (1997), *Ιστορία της Ευρώπης: Από τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία στα ευρωπαϊκά κράτη 5^{ος}-18^{ος} αιώνας*, μτφ Δημητρακόπουλος Α., Αλεξάνδρεια.
- Βλυσίδου, Β. (1998), *Η Μικρά Ασία των θεμάτων: έρευνες πάνω στην γεωγραφική φυσιολογία και προσωπογραφία των βυζαντινών θεμάτων της Μικράς Ασίας*, Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν.
- Βογιατζής Σ., & Συθιακάκη Β. (2011), *Ο βυζαντινός ναός του Αγίου Νικολάου στον Έξαρχο Φθιώτιδας. Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 29, 207–220.
- Βογιατζίδης, Ι. (1924), «*Το χρονικόν των Μετεώρων*», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, 1, 139-175, 2 (1925) 149-182.
- Brown, T. (1998), *The Transformation of the Roman Mediterranean, 400–900*, Holmes, George, *The Oxford Illustrated History of Medieval Europe*. Oxford.
- Brubaker L. and Haldon J.F. 2011, *Byzantium in the Iconoclast Era, c. 680-850: a History*, New York.
- Γιάγκου, Θ. (3/2013), «*Ο Γυναικείος Μοναχισμός στην Κανονική Παράδοση*», περιοδικό Θεολογία.
- Γιαννόπουλος Ν.Ι. (1914), *Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας*, «*Επετηρίς Φιλολ. Συλλ. Παρνασσού*», τόμ. 10, 259-260.

Cormack, R.- Haldon, J.F. – Jeffreys, E. (2008), «*The oxford handbook of byzantine studies*», New York.

Delehaye, H. (1902), *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae: Propylaneum ad Acta Sanctorum*, Bruxelles.

Delehaye, H. (1921), *Les Passions des Martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles.

Delehaye, H. (1959), *L' oeuvre des bollandistes a travers trois siècles 1615- 1915*, Brussels.

Diehl, Ch. (1923), «*Leo III and the Isaurian Dynasty*», Cambridge Medieval History, τ. 4, Cambridge.

Δετοράκης, Ε. (1992), *Εισαγωγή στη σπουδή των αγιολογικών κειμένων*, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Donald N. (1993), *Βιογραφικό Λεξικό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, μτφρ.Ευγένιος Πιερρής, εκδ. Ελληνική Ευρωεκοδοτική, Αθήνα.

Εγκυκλοπαίδεια Δομή (2004) τόμος 12ος: σελ. 229-230: λήμμα «*Θεοδώρα. Όνομα αγίων της Ανατ. Ορθόδοξης Εκκλησίας*»

Ελεόπουλος, Ν. Χ. (1967), *Η βιβλιοθήκη και το βιβλιογραφικόν εργαστήριον της Μονής των Στουδίου*, Αθήνα.

Efthymiadis, S. (1996), «*The byzantine hagiographer and his audience in the ninth and tenth centuries*», C. Hogel (ed.), *Metafrasis: Redactions and Audiences in Middle Byzantine Hagiography*, Oslo.

Ευσέβιος Καισαρείας (1978), *Εκκλησιαστική Ιστορία*, βιβλίο Ε΄, μτφ. Χρήστου, Π. Πατερικές εκδόσεις.

Gregg, R. C. (1980), *Athanasius: The Life of Antony and the Letter to Marcellinus*, New York.

Gregory, T. E (2005), *A History of Byzantium*. Blackwell Publishing.

Grumel, V. (1936), *Les registres des actes du patriarcat de Constantinople*, τόμ.1, 208, 745.

Guy, J. C. (1993), «*Les apophtegmes des peres: collection systematique*», chapitres I-IX, Paris.

Ζακυνθινός, Δ. Α. (1959), *Βυζαντινής ιστορίας πηγαί: αγιολογικαί πηγαί*, εν μεγ. ελλην εγκυκλ. Συμπλήρωμα β, Αθήναι.

Ζακυνθινός, Δ. Α. (2015), *Η Βυζαντινή Ελλάδα*, Αθήνα.

- Ηλιάδη, Α. (2003), *Τα «θαύματα» του Αγίου Δημητρίου ως ιστορικές πηγές*, εκδ. Τρίκαλα.
- Ηλιάδη, Α. (2006), *Οι βίοι των Αγίων της Βυζαντινής περιόδου ως ιστορικές πηγές*, εκδ. Τρίκαλα.
- Ηλιάδου, Δ. (1958), *Ο Άγιος Δημήτριος και οι Σλάβοι*, Πεπραγμένα του Θ' Διεθνούς Βυζαντινολογικού συνεδρίου (Θεσσαλονίκη 1953), τόμος γ', Αθήνα.
- Halkin, F. (1966) «*L' Hagiographie byzantine au service de l'histoire*», Thirteenth International Congress of Byzantine Studies, International Congress of Byzantine Studies, Oxford.
- Halkin F. (1986), *Hagiologie byzantine*, Bruxelles.
- Harris, J. (2015), *Βυζάντιο: Ένας άγνωστος κόσμος*, μτφ. Μπαρουξής, Γ., Αθήνα.
- Holmes, M. (2006), *The Apostolic Fathers*, Baker Academic.
- Θεοφάνης ο Ομολογητής (1963), *Theophanis Chronographia*, εκδ. de Boor, Lipsiae.
- Johnson, S. F. (2006), *The Life and Miracles of Thekla: A Literary Study*, Washington, DC- Cambridge, Mass.
- Ιωάννου, Θ. (1884), *Μνημεία αγιολογικά*, Βενετία.
- Kazhdan, A. - Talbot, A.M. (1998), «*Dumbarton Oaks Hagiography Database*», Washington, DC (διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.doaks.org/research/byzantine/resources/hagiography>)
- Kaldellis A. & Polemis I., *Saints of Ninth and Tenth Century Greece*, Dumbarton Oaks Medieval Library, Harvard University Press, Cambridge 2019, pp.xi-xiv and 1-37, 317-322.
- Καμινιάτης Ι. (2000), *Εις την άλωση της Θεσσαλονίκης*, μτφ. Ε. Τσολάκης, Εκδόσεις Κανάκη, Αθήνα.
- Κούκουρα, Δ. Α., *Προβληματισμοί για την αναβίωση του θεσμού των διακονισσών*. (http://cemes-en.weebly.com/uploads/2/7/8/8/27884917/24._koukoura_full_text.pdf)
- Κρέμος, Γ. Π. (1874-1880), «*Φωκικά- Προσκυνητάριον της εν τη Φωκίδι μονής του Οσίου Λουκά τουπίκλην Στειριώτου*», τόμ. Α'-Γ', Αθήναι.
- Laiou-Thomadakis, A.E. (1980) «*Saints and society in the late Byzantine empire*», (ed) Charanis Studies: essays in honor of Peter Charanis, New Brunswick.
- Λάμπρου, Σπ. (1906), *Ο Βίος Νίκωνος του Μετανοείτε*, " Νέος Ελληνομνήμων", τεύχος 167, Ιερά Μητρόπολη Μονεμβασίας και Σπάρτης.

Lemerle, P. (1953), *La composition et la chronologie des deux premieres livres de Miracula S Demetrii*, Δημοκρατίας Σ.

Luzzi, A. (1995), «*Studi sul Sinassario di Costantinopoli*», Rome: Dipartimento di filologia greca e latina, Sezione bizantino-neoellenica, Universita di Roma "La Sapienza."

Macrides, R. (1981), «*Saints and sainthood in the early Palaiologan period*», S. Hackel(ed.), *The Byzantine Saint*, London.

Magdalino P. (1981) «The byzantine holy man in the twelfth century» στο: S. Hackel(ed), *The Byzantine Saint*, London.

Mango, C., (1975) «*Historical Introduction*» in Bryer, A. and Herrin, J. *Iconoclasm. Papers given at the Ninth Spring Symposium of Byzantine Studies*, University of Birmingham, March 1975 (Birmingham 1975), p.1-6.

Ματθαϊάκη, Τ. (1978), Μητροπολίτου πρώην Παραμυθίας, Φιλιππών και Γηρομερίου, *Ο Γυναικείος Μοναχισμός*, Αθήνα.

Ματθαίος 13:45-46.

Ματσούκας, Ν. (2007), *"Δογματική και Συμβολική θεολογία Β"*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη.

Megalommati, N. (2017), «*Historical Reflections / Réflexions Historiques*» Vol. 43, No. 1, στο Special Issue: Women, Gender, and Law Essays from the Gender and Medieval Studies Conference and Mid-America Medieval Association in Honor of the Late Shona Kelly Wray, pp. 19-32.

Mioni, E. (2004), *Εισαγωγή στην Ελληνική Παλαιογραφία*, μτφ. Παναγιωτάκης Ν., MIET.

Morris, R. (1995), *Monks and laymen in Byzantium 843-1118*, Cambridge University Press.

Novak, R.M. (2008), *Χριστιανισμός & Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία*, εκδόσεις ΚΟΝΙΔΑΡΗ, Αθήνα.

Noret, J. (1968), «*Menologes, synaxaires, menees*», AB 86.

Ostrogorsky, G. (1978), *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, μτφ Βασιλόπουλος Σ., Αθήνα.

Παπαγεωργίου, Κ., *Μοναχισμός και Κοινωνία κατά την Προτοβυζαντινή Περίοδο* (Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://ikee.lib.auth.gr/record/132614/files/GRI-2013-11036.pdf>)

Παπαδόπουλος, Α. (1997) *"Αγιολογία ΙΙ"*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη.

Παπαοικονόμου, Χ. (1908), *Ο πολιούχος του Άργους Άγιος Πέτρος, επίσκοπος Άργους ο Θαυματουργός*, Αθήνα.

Πασχαλίδη, Σ. (2011), «*Εν άγίοις. Είδικά Θέματα Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής άγιολογίας*», τ. Α, έκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη.

Πελεκανίδου, Σ.(1960), *Τα χρυσά βυζαντινά κοσμήματα τής Θεσσαλονίκης, Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 55 – 71, Αθήνα.

Πολέμης Ι., Μίνεβα Ε. (2021), *Βυζαντινά ύμνογραφικά και άγιολογικά κείμενα*, Αθήνα.

Reynolds, L.D.- Wilson, N. G. (2001), *Αντιγραφείς και Φιλολόγοι: Το ιστορικό της παράδοσης των κλασικών κειμένων*, μτφ Παναγιωτάκης Ν., ΜΙΕΤ.

Rosenqvist J. O. (1995), «*Miracles and medical learning: the case of Saint Eugenios of Trebizond*», *Byzantinoslavica*.

Σαββίδης, Α., 1990, *Το οικουμενικό βυζαντινό κράτος και η εμφάνιση του Ισλάμ*, εκδ. β΄, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».

Σαββίδης, Α. (1990), *Το οικουμενικό βυζαντινό κράτος και η εμφάνιση του Ισλάμ*, Τόμος 28 στο *Πολιτική και Ιστορία*, 518-717, Βιβλιοπωλείο της Εστίας.

Σαββίδης, Α. (2006), *Από την Υστερη Αρχαιότητα στον Μεσαίωνα: Ιστορικά Δοκίμια*, εκδ. Ηρόδοτος.

Σαϊτάκης, Ι.-Μυλωνάκου, Γ. (2006), *Ελληνική Μυθολογία- Λακωνία*, Αθήνα.

Sevcenko, I. (1975), *Hagiography of the Iconoclast Period*, Iconoclasm, ed. A.Bryer.

Sevcenko, I. (1977), «*Hagiography of the iconoclast period*», στο: A. A. M. Bryer and J. Herrin(eds), *Iconoclasm*, Birmingham.

Sevcenko, I (1995), *Observations on the study of Byzantine Hagiography in the Last Half-Century or Two Looks Back and One Look*, Toronto.

Σοφιανός, Δ. Ζ. (1993), *Οι Βυζαντινοί Άγιοι του ελλαδικού χώρου μέσα από τις πηγές και τα κείμενα*, εκδ. Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν.

Sullivan, Richard E. (1958), «*What were the Middle Ages*», *The Centennial Review of Arts & Science* Vol. 2 (1958), pp. 167-194 Published by: Michigan State University Press.

Σωτηρίου, Γ. (1949), *Ο βυζαντινός ναός του αγίου Αχιλλείου της Πρέσπας και αι βουλγαρικάί περί της ιδρύσεως τούτου απόψεις*, *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών*, 20(1945), 9.

Talbot, A.M., (2011) «*Hagiography in Late Byzantium (1204–1453)*» Stephanos Efthymiadis (2011) «*Hagiography in Late Byzantium (1204–1453)*», CRC Press.

Talbot, A.M. (1983), *Faith Healing in Late Byzantium: The Posthumous Miracles of the Patriarch Athanasios I of Constantinople by Theoktistos the Stoudite*, Brookline, Mass.

Τσάμης, Δ. (2008), *Αγιολογία της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη.

Treadgold, W. (2007), Βυζάντιο, μτφρ. Γ. Λεβενιώτης, Θεσσαλονίκη.

Trites, A. (2004), *The New Testament Concept of Witness*, Cambridge, Massachusetts.

Φαρμακίδης Ε. (1926), *Η Λάρισα*, Βόλος, 80.

Ward, B. (1975), *The Wisdom of the Desert Fathers: Apophthegmata Patrum from the Anonymous Series*, Oxford.

Ward, B. (1980), *The Desert Christian. Sayings of the Desert Fathers: The Alphabetical Collection*, New York.

White, Jr., Lynn (1962). *Medieval technology and social change*, London.

Woodhouse, C.M. (2008), *Η Ιστορία ενός λαού: Οι Έλληνες από το 324 έως σήμερα*, μτφ. Α. Στεφάνου, εκδ. Τουρίκη.

Χρήστου, Ε. (1994), «Σύγκλητος – Συγκλητικοί κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο», Βυζαντικά, τ. 14 (Ανάτυπο), Θεσσαλονίκη.

Χριστοφιλοπούλου, Α. (2004), *Το πολίτευμα και οι θεσμοί της βυζαντινής αυτοκρατορίας*, Αθήνα.

Χριστοφιλοπούλου, Α. (1986), «Πολιτειακά όργανα και Κράτος Δικαίου στη βυζαντινή Αυτοκρατορία», στο : Αφιέρωμα στον Νίκο Σβορώνο, τ. 1 (Ανάτυπο), Ρέθυμνο.

Ηλεκτρονική βιβλιογραφία

<http://acta.chadwyck.co.uk/>

<https://www.doaks.org/research/byzantine/resources/hagiography>

<https://www.vimaorthodoxias.gr/theologikos-logos-diafora/ti-einai-ta-thaymata-kai-poiios-ta-epitelei/>

<https://www.monastiria.gr/iero-proskinima-vounena/>

https://www.imtl.gr/?page_id=5083

<http://agiosnikolaosneos.gr/2012/02/01>

<https://discoverkalavrita.gr/iera-moni-agiou-nikolaou-blasias>

<https://kritestravel.gr>

https://www.medievalroutes.gr/el/syloges/antikeimena/2628_el/

<https://choratouaxoritou.gr/?p=36897&cn-reloaded=1>

<https://www.tideon.org/orthodoksi-pisti-zoi/267-2012-02-11-16-45-53/12548-2018-05-08-22-00-00>

https://proskynitis.blogspot.com/2013/05/blog-post_9025.html

<http://odysseus.culture.gr/a/1/11/ga115.html>